

KÂVYAMÂLÂ,

THE
SURATHOTSAVA

OF
SOMES'VARADEVA,

EDITED BY

MAHÂMAHOPÂDYÂYA PANDIT SIVADATTA

Head Pandit and Superintendent, Sanskrit Department,
Oriental College, Lahore,

AND

KÂS'ÎNÂTH PÂNDURANG PARAB.

PRINTED AND PUBLISHED

BY

TUKÂRÂM JÂVAJÎ

PROPRIETOR OF JAVAJI DADAJI'S 'NIRVAYA SAGARA' PRESS

BOMBAY.

1902

Price 14 Annas

(Registered according to Act XXV of 1867)

[All rights reserved by the publisher]

काव्यमाला: ७३.

श्रीसोमेश्वरदेववि

सुरथोत्सवम्

जयपुरमहाराजाश्रितमहामहोपाध्यायपण्डितदुर्गाप्रसाददारक-
केदारनाथछपाहीकृतशोधनकर्मणा महामहोपाध्याय-
पण्डितशिवदत्तशर्मणा, मुन्वापुरवासिपरवोपाह-
पाण्डुरङ्गात्मजकाशीनाथशर्मणा च
संशोधितम् ।

तच्च

मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ययन्त्रालये तदधिपतिना मुद्राक्षरैरङ्कयित्वा
प्राकाश्यं नीतम् ।

१९०२

(अस्य ग्रन्थस्य पुनर्मुद्रणादिविषये सर्वेभ्यः निर्णयसागरमुद्राख्ययन्त्रालयाधिपते-
रेवाधिकारः ।)

मूल्यं १४ आणकाः ।

सोमेश्वरदेवः ।

अयं हि सुरधोत्सवमहाकाव्यकर्ता श्रीमान् सोमेश्वरदेवः कदा कतम धराम-
ण्डल मण्डयामासेति गीमागाथात्मनेऽग्रन्यपर्यालोचने प्रवृत्ते—

“अस्ति प्रशस्ताचरणप्रधान स्थान द्विजानां नगराभिधानम् ।

कर्तुं न शक्नोति कदापि यस्य नेतापवित्रस्य कलिं कलङ्कम् ॥ १ ॥

सत्तीर्थस्य सुराधितेन जगता यस्मोपमा स्यात्कथं

स्वाध्यायैर्निधेयैर्धुतिवृत्तेनोर्वातलेनापि वा ।

यत्संश्लेषु विभुद्विर्जितवपुर्गोलोऽपि जालोभ्यते

वन्दे श्रीनगरं तदेनदखिलस्थानातिरिचोदयम् ॥ २ ॥

हृतनयनसुरैर्मयाभिधूमे धुतिभट्टभिर्बट्टगन्दवेदपाठैः ।

कलिरकलितसमदं प्रदत्ते न खलु पदं विदुषा गृहेषु यत्र ॥ ३ ॥

वक्ष्येधर्मप्राप्तिमप्रतममि स्थाने त्रिनेत्रानल-

ज्वालाप्रज्वलितप्रसूनधनुषा देवेन दत्तोदये ।

श्रीमत्ता च पवित्रता च परमामालोकयन्त सुरा

स्वर्वासेऽप्यरसा रसामरजनव्याजेन भेजु स्थितिम् ॥ ४ ॥

तस्मै सयमिनामिनौय मुनये नित्यं नमस्कृत्य

यन्माहात्म्यमसत्प्रमाह स मुहुर्मुह्यन्मना केशिक ।

आविर्भूतमभूतपूर्वचरितश्रेष्ठाद्भिशिष्टास्तन

सत्त्वमौदुरमेश्वरस्थितिविदा स्थानेऽत्र गौत्र महत् ॥ ५ ॥

येपार्मशेषाधिपति प्रसन्न सनदपाणि पणिकङ्कणेन ।

त एव सभृतिमिहाधुवन्ति [कुले] गुलेचा(द्या)भिषया प्रतिद्वे ॥ ६ ॥

श्रीसोलरामा विमले कुलेऽत्र जन्म द्विजन्मप्रवर प्रपदे ।

यः स्वर्गिण सोमरसेन यागे पितृष्व पिण्डैरपृणत्प्रयागे ॥ ७ ॥

‘सोल’ सलीलमवनीमवतामसां व

‘सौवस्तिवोऽस्तित्वि वर स्मरता स्मरारे ।

-
- १ आनन्दपुरम्. २ देवा, मदिरा च ३ सर्पा, वंदप्रशय ४ भूदेवा
५. स्वामिन, सूत्राय च. ६. उद्धक, विश्वामित्राय ७ यशविद्याविदाम् ८ ईश्वर.
९. ‘गुलेचा’ इति स्थानाचारेण गौत्रस्यावटङ्काम प्रतीयते, परं च डॉक्टर रामकृष्ण-
गोपाल भाण्डारकर-महाशयैस्तु १८८३-८४ वषापरिपोट् पुस्तके ‘गुलेचा’ इत्येव
पाठ आश्रित १०. अस्य मूलराजपुरोहितस्य सोलन्त्य सताममयोऽपि मूलरा-
जराजसमय एव. ११ पुरोहित

श्रीगुर्जरक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपस्थ पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं चशिष्टसिग्माशुवशे भगवानवाप ।

निजेन सावस्तिरुतागुणेन चौलुक्यभूपालकुले तथासी ॥ ९ ॥

विधिवद्वाजपेय यः कलिकालेऽप्यकल्पयन् ।

क्रियतीं वा जपेय तच्चरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदवेदी च कृतकमुध दत्तान्नदानश्च जितेन्द्रियश्च ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्द्रे तदन्नजन्माजनि लल्लुशर्मा ॥ ११ ॥

यः करोति स्म चामुण्डराजार्च्य वृषमाशिषा ।

हेतिप्रेतापसंपन्न हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीयः स्वयं स्वयभूरिव भूतलेऽभूत् ।

ब्राह्मण्यलाभाय तथा हि सद्भिरभाजि भौजी रक्षणेव वृत्तिः ॥ १३ ॥

सद्वशजातेन गुणान्वितेन शरासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिन्न दुर्लभं दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

संतापशान्तिं जगतोऽपि सोमस्तन्नन्दनश्चन्दनवक्त्रकार ।

पीयूषहारी हरिणाद्रितश्च सत्यां यभाजे द्विर्जराजता यः ॥ १५ ॥

यस्याशीःप्रतिपादितोदययुजा श्रीभीमभूमीमुजां

क्षीरक्षालितशालितण्डुलसित साक्षात्कृत तयशः ।

येनाराक्रमणक्षमेण त इमे भूर्तिप्रभेदा प्रभो-

भस्मोद्भूलनमन्तरेण धवलाः सर्वेऽपि निर्वर्तिताः ॥ १६ ॥

मित्त्वा भानु तत्र तावे प्रयाते पुनः श्रीमान्नोमशर्मा चभूत् ।

१. मूलराजराज्यसमयः—A. D. 937-997 इति Indian Antiquary Vol. XI, P. 219. २. अस्म चामुण्डराजपुरोहितस्य लल्लुशर्मणः सत्तासमय-

चामुण्डराजराज्यसमय एव. ३. चामुण्डराजराज्यम्—A. D. 997-1010.

४ आयुधम्, दीप्तिश्च. ५ पौरुषम्, संतापश्च. ६. अस्म दुर्लभराजपुरोहितस्य

श्रीमुञ्जनाप्रः सत्ताधारसमयस्तु दुर्लभराजराज्यसमय एव. ७. भौजी वृत्तिरिति

मुहवद्भर्तमानानां ब्राह्मण्य भवतीत्यर्थः, एतेन मुञ्जस्य सदाचारस्तमुक्तं भवतीत्यर्थः.

८. दुर्लभराजराज्यम्—A. D. 1010-1022. ९. अस्म भीमराजपुरो-

हितस्य सोमस्य जीवनसमयो भीमराजराज्यसमय एव. १०. विष्णुना, मृगेण च.

११ ब्राह्मण्यम्, चन्द्रश्च च. १२. भीमराजराज्यम्—A. D. 1022-1064.

१३. श्रुतिव्यादयोऽष्टौ. १४. शिवस्य. १५. अस्म श्रीकर्णराजपुरोहितस्य आमश-

र्मणः स्थितिसमयः श्रीकर्णराजराज्यसमय एव.

कृत्वा सम्यक्संस्तम्भाः कनूनां श्रीता काष्ठा येन सैन्नाडगिम्याम् ॥ १७ ॥

सदा यदासीः परिपूर्णकर्णः श्रीकर्णनामा नृपतिः प्रसाण्डम् ।

यमुधराण्डलमणवान्त वान्तारिनारीनयनाम्बु चके ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदनानि च तानि शम्भो-

रम्भोजराजिरविराणि सरांसि तानि ।

येनामुना मुनिजनानुकृतानि

विजिधुलक्यकुलसंभवभूपदत्तैः ॥ १९ ॥

धाराधीशपुरोधया निजनृपशोर्णा विलोक्याखिला

चौलुक्पावलिता तदत्ययकृते कृत्वा किलोत्पादिता ।

मन्त्रैर्यस्य तपम्यतः प्रतिहता तन्त्रैव त माग्निह

ता संहृत्य तटिहता तस्मिन् क्षिप्र प्रयाता वचिन् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः गुडमारमूर्तिर्मूर्तिमपोराक्षिरिवोन्नयाम ।

स्वराजराज्योदयदायिनी बाणवास ईक्षेत्तव यस्य वक्ते ॥ २१ ॥

वदः सिन्धुयमुधरापतिरतिश्रुतप्रतापोऽपि य-

भीतः स्पीतबल्येऽपि मालवपतिः कारां च दारान्वितः ।

दत्तः सोऽपि संपादलक्षनृपतिः पादानतिं शिक्षितः

श्रीसिद्धक्षितिपेन तैष विभवः सर्वोऽपि यस्याक्षिपाम् ॥ २२ ॥

पुंशोपशोभितयार्गस्तडागंध परःशतैः ।

दृष्ट पूर्णं च यश्चके चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

ऋजुरोहितमृत्पुंरोहितलसृष्टयेव त्रिदिव गतस्य तस्य ।

तनुभूमनुभूपनिप्रणीतसृष्टिसर्वस्वमवाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मन्त्रैरेव्यधित साधु रापयोमन्त्रेषु जयति स्म गुरेक्षम् ।

मानमानविदितापरयाज्ञो मानवानकृत सैष कृतार्थान् ॥ २५ ॥

अर्चिषामयनमीयुषि तत्र ध्वजसत्तमनमस्तरणीये ।

अथगामि विधिरामिगनाम्ना वैदिरन्मदनु तत्तनुजेव ॥ २६ ॥

१. अग्निशेमायाः. २. वाजपेययात्रीति. ३. श्रीकर्णराजराज्यम्—A. D. 1064-1094 ४. मालवार्थानयशोवर्मणः पुरोहितेन स्वदेशभूमी गुजराज-श्रीसिद्धराजापरनामधेयजयसिंहदेवेन व्यापृतकृतां वीक्ष्य तद्विधायमभिचारेण कृतोत्पादिता, सा च आरमण्यः पुरोक्षः शान्तिमन्त्रं प्रतिविद्धा उज्ज्वलं तन्त्रेण मालवार्थानयपुरोहित संहृत्य निरोहितेति धूयते ५. वशिष्ठपुत्रः ६. घोदत्तनामा. ७. यशोवर्मा. ८. आनलदेवः ९. श्रीसिद्धराजापरनामधेयजयसिंहराज्यम्—A. D. 1094-1143. १०. जलम्, दर्भम्. ११. वृद्धपतिः. १२. विष्णोः. १३. अ-विर्मोर्गे गतपतिः. १४. अग्निशेमायाः.

श्रीगुरुक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपगृह्य पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं यश्चाष्टस्तिग्मांश्च वसे भगवानवाप ।

विजेन सौवसिकताशुणेन चोत्तुङ्गधभूषालङ्कुले तथासी ॥ ९ ॥

विधिवद्वाजपेय यः कलिकालेऽप्यवत्पयत् ।

रियतीं वा जपेय तच्चरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

ऋग्वेदवेदी च कृतक्रतुश्च दत्तात्रयदानश्च जितेन्द्रियश्च ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्द्रे तदङ्गजन्माजनि लेह्यशर्मा ॥ ११ ॥

यः करोति सा चामुण्डराजाय नृपमाशिषा ।

हेनिप्रैतापसंपन्न हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीयः स्वयं स्वयभूरिव भूतलेऽभूत् ।

ब्राह्मण्यलाभाय तथा हि सद्भिरभाजि भौञ्जी रशनेव वृत्तिः ॥ १३ ॥

सद्वराजातेन गुणान्वितेन वारासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिद् दुर्लभं दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

संतापशान्तिं जगतोऽपि सोमेस्तत्रन्दनध्वन्द्ववचसर ।

पीयूषहारी हरिणाङ्कितश्च सखा यभाजे द्विर्जराजतां यः ॥ १५ ॥

यस्यासीःप्रतिपादितोदययुजा श्रीभीमभूमीभुजां

क्षीरक्षालितशालितण्डुलसित साक्षात्कृत तद्यशः ।

येनाशाक्रमणक्षमेण त इमे मूर्तिप्रभेदाः प्रभो-

भस्मोद्गूळनमन्तरेण धवला सर्वेऽपि निर्वर्तिताः ॥ १६ ॥

गिरवा गालु तत्र ताते प्रयाते पुत्रः श्रीमार्गोमशर्मा यभूव ।

कृत्वा सम्यक्संस्तसंस्थाः कृतानां क्रीता काष्ठा येन सम्राडभिम्याम् ॥ १७ ॥

रादा यदाशी. परिपूर्णकर्णः श्रीकर्णनामा नृपतिः प्रकाण्डम् ।

वसुधरामण्डलमणवान्त वान्तारिनारीनयनाम्बु चके ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदनानि च तानि शम्भो-

रम्मोजराजिहचिराणि सरासि तानि ।

येनायुना मुनिजनानुकृताकृतानि

वित्तेश्चक्रयमुत्सवभयभूपदत्तैः ॥ १९ ॥

धाराधीशपुरोधसा निजनृपक्षोणी मिलोक्यागिला

चौलुक्याकुलिता तदल्यकृते कृत्वा मिलोत्पादिता ।

मन्त्र्यस्य तपम्यतः प्रतिहता तर्जव त माञ्चिक

सा संहृत तडित्ता तदमिव क्षिप्र प्रयाता क्वचित् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः सुवमारमूर्तिर्मूर्तस्त्वपोरागिरिवौजगाम ।

स्वराजराज्योदयदायिनी बायुवात ईक्षेरेव यस्य वके ॥ २१ ॥

वदः सिन्धुवसुधरापतिरनिर्घाटप्रतापोऽपि य-

ज्ञानः स्फीतबलोऽपि मालचपतिः कारां च दारान्वितः ।

दत्तः सोऽपि संपादलक्षनृपतिः पादानर्ति शिखितः

श्रीसिद्धक्षितिपेन सैप विभवः सर्वोऽपि यस्याशिषाम् ॥ २२ ॥

सुशोषशोभितैर्यागस्तज्जगत् परःशतैः ।

एष्ट पूर्तं च यश्चके चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

कजुरोहितमृत्पुरोहितत्वसृहयेव त्रिदिव गतस्य तस्य ।

तनुभूर्नुभूपतिप्रणीतसृग्निसर्वस्वमवाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मन्थरेर्वधित राध. मन्थर्यामध्यनेष जयति मम सुरेशम् ।

सामध्वरदेववेरवेस्य लोचनपृष्ठ गुणमामम् । २५ ॥

हरिहरसुमेटप्रशतिभिरभिहितमेव करिप्रवरैः ॥ २६ ॥

श्रीसोमेश्वरदेवस्य कनिष्ठु सगिबुध कौ ।

स तृणाभ्यवहारस्य निरासेऽपि रसप्रदा ॥ २७ ॥

वाग्देवतावसन्तस्य कवेः श्रीसोमेश्वरमणः ।

पिनोति विनुषान्सूक्तिः गाहिल्याम्भोनिधे. मुषा ॥ २८ ॥

१. वैरिदेशतमृद्धिम्. २. अमणाईम्ण्डुलैः, अगणितैश्च ३. अय. विन्ध्यरक्षसां यशोवर्मणः पौत्रः. ४. अय. श्रीहर्षचंद्रयो हरिहरौ वीरधवलराजगर्भापि नैपद्यपु-
स्तक प्रथम चस्तुपालेऽमात्ये सत्त्वानयन-इति हरिहरप्रत्यन्धे प्रत्यन्धसोदो
स्तुमुपलभ्यते ५. एतन्परिचितमेव दूताङ्गदं नाम नाटकं वर्तते, नव १८९१
A. D. समये कान्यमाताया मुद्रापितमम्भानिः.

तव बभूव शतपत्र सद्गुणं सर्वशास्त्रसंपूर्णम् ।

अवतु निज पुस्तकमिव सोमेश्वरदेववादेवी ॥ ४७ ॥

वसिष्ठानिष्ठाया पदमिति जगत्स्थि पटह

प्रकृष्टस्त्वेषामप्यजनिपत मुञ्जप्रभृतय ।

कुले जातोऽप्येषा शतधृतिदुहिना पुनरय

स्वय पुत्रीचक्रे नववविगुणप्रीणितहृदा ॥ ४८ ॥

काव्येन नव्यपदपाकरसारपदेन यामार्धमात्रघटितेन च नाटकेन ।

श्रीमीमंभूमिपतिससदि सम्बलोकमस्तोरुसमदवशवदमाधे य ॥ ४९ ॥

कवीन्द्रपदवीस्पृहामहद् सेऽपि तन्वन्ति य

द्वय कवचकर्षण प्रथयति व्यया कर्णयो ।

कवि स विरल पुनर्भुवि भवादशो दृश्यते

मुधाभिरभिषेचन रचयतीव य सूक्तिभि ॥ ५० ॥

मन्दच्छदति कोऽपि कोऽपि विकल सालकृतिर्व्याकृता

कथं कोऽपि वृषाधमो रतनिधावन्ध स कोऽप्यप्यनि ।

पञ्चान्तविंहरद्विरचितनयाम शीरमनुस्तर-

रपधायन्धुभिरेक एव कवते वाञ्छे कुमारात्मज ॥ ५१ ॥

विदुष्य विगताश्रय भित्तवनि श्रीहेमचन्द्रे रिय

श्रीप्रदादनमन्तरेण विरत विशोपकारप्रतम् ।

दृष्टा तद्वयमत्र गच्छिगुटे श्रीयस्तुपाले कवि

सत्सीतिस्तुनिर्गतवादिनि मुदासुन्दरमारण्यवा ॥ ५२ ॥

प्राग्याटान्वयवार्धं विधुरिष धीचण्डुप प्रागभू-

रत्तभूतोऽद्भुततराशीचतदन चण्डप्रसादमत ।

सोमलक्षनयो नयोऽग्न्यग्निस्त्रिस्तम्भराज गुन

पूतामाय तदभू गुरतभू श्रीपस्तुपालोऽभवत् ॥ ५३ ॥

१ भीमदेवतात्मन्—A D. 1170-1212 एतत्पुस्तकमुपनयान्तरात्
च—A D. 1242-1244 २ अयं कुमारादत्त लक्ष्मीरुत्पन्न सोमे
श्वरदेवर्षिः श्रीभीमदेवगणभानवतार ३ देवचन्द्रमणिषो हेमचन्द्रः कु-
मारापालराजे A D. 1173 इत्यमरः पर गणगणम् ४ अरे य प्रदादतः
पण्डितसोमेश्वरदेवर्षिः कुमारात्मन् गुण तथा च—Indian Antiquary
Vol. XI. P. 221-22 कुमारात्मन्—'x x x' गण १९१५ वर्षे
पत्राव २० १५ र्शने श्रीगुरुगोदातात्मनमस्तु गणभानवर्षिगणश्रीमन्भीमदेवर्षिः
गणभानवर्षिगण २० १५ र्शने श्रीगुरुगोदातात्मनमस्तु गणभानवर्षिगणश्रीमन्भीमदेवर्षिः
गणभानवर्षिगण २० १५ र्शने श्रीगुरुगोदातात्मनमस्तु गणभानवर्षिगणश्रीमन्भीमदेवर्षिः

उत्कुम्भानीप्रतिमातीतिः श्रीमल्लदेवोऽभवदप्रजन्मा ।

यभूत तस्यापरजय तेजःपालाभिधानः सचिवप्रधानम् ॥ ५४ ॥

श्रीचस्तुपालस्य विरायुरस्तु दिक्षां प्रसादा दिक्षते मदा यः ।

सर्पूरक्षिणीरितैरलश्रीरक्षावदातनुतिभिर्बन्धोभिः ॥ ५५ ॥

क्षीणे चभुपि भेषज भगवती बालीश्वरी देहिनां

देहे चित्रविचित्रभाजि क्षरण श्रीचैद्यनाथः प्रभुः ।

संगारज्जरज्जरे हृदि सदा रिणुभैरिणुमुदे

दौर्गन्धे च जिपाजिते मनिरर्मा श्रीचस्तुपालः पुनः ॥ ५६ ॥

न वदति परदा रपापि वाच सृष्टानि परम्य न मर्म नर्मणापि ।

विरमति मनिमानमान्यचन्द्रः वचन च नार्थिन्दर्भितो विद्वानात् ॥ ५७ ॥

धनमनपरतक्षितौन्द्रेयाश्रमगमसासमयननोऽपि दत्ते ।

अरममपि परोपकारं यद्विष्टुद्याति वस्तु तदेव चस्तुपालः ॥ ५८ ॥

गल्ल भुपे भवतु मा क्षीरप्र वाचिद्रूपा सत्प्रवृत्तिनापि मयानिमात्रम् ।

सन्त्री समे च विपमे च परीक्षितोऽर्मा दृष्टं न दुष्टमिदं किञ्चन सचरिये ॥ ५९ ॥

अयमगुनिदानोत्पत्तिप्रणयपं-

त्परिचरितचरित्रः म्निमानस्तु सन्त्री ।

गुहिनररगमानर्थस्य कीर्तिप्रदानं

रजनिपल रजन्मः प्राप्तारासविपाराः ॥ ६० ॥

अगन्ते गेहनः पासाः शापान्त्ये नियोगिनः ।

अधिवारमभिहारममाहः शापान्त्ये पुनः ॥ ६१ ॥

त एव सृष्टते वृषनिष्टनिर्भाविस्तदा

प्रजानामानाः सृष्टि सृष्ट केभ्यः प्रयति ।

सृष्टिध मुम्भतां सृष्टिचरित्वाति वगता

प्रवर्तमानेऽत्र कवित्वसन्ने सत्कृत्य सत्पात्रममात्यमेवम् ।

कुमारमात्मनमसावमस्त सौवस्तिको गुर्जरनिर्जराणाम् ॥ ६६ ॥

कुमारपुत्रेण कुमारमातुः काव्य तदेतज्जनदेकदेव्याः ।

धृतिस्मृतिव्याकृतियज्ञविद्याविशारदेन क्रियते सा तेन ॥ ६७ ॥

इति धीगुर्जेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
कविप्रशस्तिवर्णनो नाम पञ्चदशः सर्गः ॥”

इत्येतद्वन्धीयकविप्रशस्तिवर्णनात्मकपञ्चदशसर्गदर्शनतो गुर्जेश्वरपुरोहितपदभूषि-
तः श्रीसोमेश्वरदेवकविः धीमद्वितीयभीमदेवसभायां सभासद्वृण मण्डयामासेति
प्रतीयते. धीमद्वितीयभीमदेवराज्य च—A. D. 1179-1242 इति.

किं च—सुरथोत्सवमहाकाव्यादन कीर्तिकौमुदीकाव्यस्य वरेन्द्रवर्णनात्मकद्वि-
तीयसर्गे ॥ सूलराजादि-भीमदेवान्त चोलुस्यवश वर्णयित्वापरशासान्तरोद्गतम-
णोराराजादि-वीरधवलान्त राजवर्णनमधिक स्वयमेव सोमेश्वरदेवो वर्णयामात.
तथाहि—

“अथ तत्रैव चोलुस्यवशे शासान्तरोद्गतः ।

अणोराराजः स राजर्षितन्नामर्पत विद्वदम् ॥ ६२ ॥

तत्पुत्रः प्रसरत्कीर्तिपतामनुम्बिताम्बरः ।

श्रीलाघण्यप्रसादोऽस्ति प्रागादः क्षौर्यसंपदः ॥ ६७ ॥

धीवीरधवलस्तस्य सुगुर्जरशिरोमणिः ।

बुद्धे जयधिया धन्यज्यारविराजुहाव यः ॥ ७६ ॥” इति.

अपि च—“धीहर्षयने हरिहरो गौडदेश्यः गिद्धसारन्वतः, स गुर्जरधरा
प्रसरचाक्रीत् । अभ्यसतद्वयम्, मानवानां भूतपमकम्, वरभाः पञ्चाक्षत्, अनिवारममदान
धवललङ्ककतटप्राममागात् । राणधीवीरधवल-श्रीधस्तुपाल-श्रीसोमेश्वरदेवेभ्यः
पृथक्पृथगाशीर्वादं प्रणम्यद्वहरतेन आदृषीत् । श्रीधस्तुपालो जहर्ष । उरधाय वट्ट
गद्ग नीचा धीवीरधवललाभ पण्डितम्यागांवांदमदीक्षान् तद्वृणोत्थायवर्णत । राणके-
नोक्तम्—‘रिमत्र मुष्कम् ।’ मलयवाद—‘देव, मित्रारेण प्रातः पण्डितस्य प्रपेशोत्तमः
क्रियते, विपुलं देय दीयते ।’ राणकेनोक्तम्—‘म्याप्यम् ।’ ततो निवृत्ती मन्त्रिराज्ञेभ्य
वटुना तृतीय आशीर्वादः पण्डितसोमेश्वरदेवावादर्शि । तन्प्रतिनया तस्य मात्मार्यमदी-
रिष्ट । स निभागमाभवा[वा]दाक्षान् । वटुमालगीत्—‘अपि न ।’ गत् उरधाय वट्टहरिह-
रान्तिकम्, उक्त राण[काय]—‘मन्त्रिः गौमनम्यम्, सोमेश्वरदेवस्य दार्ढ्य-
म्यम् ।’ पुर्वि। सोमेश्वरदेव हरिहर । जगत्प्रजः । वरपुत्रः समर्थः । वरपुत्रः समर्थः । वरपुत्रः
सर्वेषां संमुखो गतः । मित्रिणो हरिहररात्र धीरधवलं प्री—

१. कुमारनामकविपुत्रः पुत्रेण सोमेश्वरदेवेन. २. उन्नातः वरेन्द्रनाथ

‘क्षभुर्मानसमंनिधौ सुरधुनीं गृध्रां दधानः स्थितः
 श्रीकान्तश्चरणस्थितामपि वहन्नेता निलीनोऽम्बुधौ ।
 मग्नः पङ्कजहे वमण्डलगतामेनां दधन्नाभिभू-
 मंन्ये वीर तव प्रतापदहनं ज्ञात्वोत्त्वण भाविनम् ॥
 दृष्टस्तेन क्षरान्विरग्नभिमुखः क्षत्रक्षये भार्गवो
 दृष्टस्तेन निशाचरेभरवधव्यग्रो रघुप्रामणीः ।
 दृष्टस्तेन जयद्रथप्रमथनाग्निद्रः(?)सुभद्रापति-
 हंष्टो येन रणाक्षणे सरमसश्चीलुङ्ग्यचूडामणिः ॥’

यदुः पृष्टः पण्डितेन—‘अत्र सदति सोमेभ्यरोऽस्ति न वा ।’ यदुराह—‘स क्रो-
 धाग्नागतः ।’ पण्डितो ज्ञात्वास्मान् जात. प्रवेदः । राणकेण दत्त सौधधनकुप्यवसन-
 रिजनतुरगादिवमत्कारणम् । अथ मन्त्रिगृह गतोऽर्त्ता । शुर्वी रामा । मन्त्र्यभ्युत्थान
 चक्रे । ऊचे च—

‘सुधा मधु सुधा क्षीधु सुधा सोऽपि सुधारसः ।
 अस्वादित मनोहारि यदि हारिहरं वचः ॥’

पण्डित ऊचे—‘देव, लघुभोजराजविचारचतुर्भुजसरस्वतीरुण्यभरण, अयधारय ।
 वय पण्डिताः । अस्माक माता भारती । सा च त्रिभुवनचारिणी । एतदा भारत्या सह
 महेन्द्रस्य राभामगमाम । तत्र च शुभमनाम इन्द्रः धीमान्

..... ।

..... ॥

षोडशः सुराङ्गनाः सहस्रानि सामाजिवास्तथा ।
 द्वादशारो यगयोऽर्था विभेदेवाश्रयोदश ॥
 यद्वाग्निशक्तु...तार्धय पठिराभा(?) धिरा अपि ।
 यद्वाग्निशक्तिं माहाराजिराध शते उभे ॥
 रश्मि एषादन्तेनपयाश्रययोऽपि च ।
 चतुर्दश तु यैरुष्टाः सुरार्माः पुनर्दश ।
 साप्ताय द्वादशोत्पाद्याः प्रविद्धा गगदेवताः ॥

एव तत्रालापं धृत्वा विस्मितोऽहं भारत्या सह पञ्चमं कल्पद्रुमं त्वा द्रष्टुमागाम् । एव सविस्तरं काव्यं व्याख्याय स्थितः पण्डितः । मन्त्री यावत् 'किं ददामि' इति चिन्तयति, ताव-
ज्ज्योतीयवक्ष्यमाणकभीमदेवेन जात्या वाहनोत्तीर्णाश्चतुर्विंशतिरक्षाः, एकं च दिव्यं पदकं
प्राप्तुमानीतम् । तदेव पण्डिताय सर्वं दत्तम् । तुष्टोऽसौ 'पञ्चमः कदपतदभवेति' इत्युक्त्वा
स्वोत्तारकमगात् । गतिस्थितिमतिज्ञः पण्डितो विलसति । गतेषु कतिपयेष्वहःसु मिलितायां
महासभायां पुरःस्थे सोमेश्वरे राणकेन पण्डितहरिहर उक्तः—'पण्डित, अत्र
पुरेऽस्माभिर्घोरनारायणाख्यः प्रासादः कारितोऽस्ति । तत्प्रशस्तिकाव्यान्यष्टोत्तरशत
सोमेश्वरदेवपार्श्वत्कारितम् । तत्र भवन्त इव दधन्तु । यथा शुद्धये निश्चयो भवति ।
ज्ञान महाल'.....'दृष्टौ' नाणकपरीक्षा यत् ।' हरिहररेणोक्तम्—'कथाप्यन्ता तानि ।'
उक्तानि सोमेश्वरेण तानि । धृत्वा तानि हरिहर ऊचे—'देव, सुष्ठु काव्यानि ।
परिचितानि च नः । यतो मालवेपूजयिर्नीं गतैरस्माभिः सरस्यतीकण्ठाभरण-
प्रासादगर्भगृहे पट्टिकायां श्रीभोजदेववर्णनाकाव्यान्यमूनुदधियन्त । यदि त्वं प्रत्ययो
नास्ति, तदा परिपाठ्या श्रूयन्ताम्' इत्युक्त्वा कमेणास्त्रलिताभ्यासीत् । खिन्नो राणकः ।
प्रीताः पलाः । व्यथिताः श्रीवस्तुपालादयः सज्जनाः । उद्विगता सभा । एत इव, दृष्टं
इव, स्तम्भित इव, जडित इव जातः सोमेश्वरः । गतः स्वगृहम् । द्विया वदनं न
दर्शयति गृहेऽपि, का कथा राजादिसदनगमनस्य ।

अथ श्रीसोमेश्वरः श्रीवस्तुपालमन्दिरं गत्वोवाच—'मन्त्रिन्, मर्मवैतानि
काव्यानि, नान्यथा । मम च शक्तिं जानासि । हरिहरस्त्वेव मां व्यज्यगुपत् । किमहं
करोमि ।' मन्त्रयाह—'तमेव क्षरणं भव । यतः—'भजते विदेशमधिकेन जितस्तदगु-
प्रवेशमथ वा पुशालः' इति न्यायात् ।' पण्डितः—'तर्हि तत्र मां नय ।' तथा हृत
मन्त्रिणा । सोमेश्वरं महिरासयित्वा मन्त्री स्वयं हरिहरान्तिवमगात् । प्रमाणं च—
'पण्डितसोमेश्वरदेवस्त्वान्तिकमाग्नोऽस्ति विज्ञेयः ।' सदासो हरिहर आनाथयस्त्र-
समीपम्, चकाराभ्युत्थानालिङ्गनमहासनादिगत्वार्त्तम् । सोमेश्वरेणोक्तम्—'पण्डित,
निस्तारय मामस्मात्परवाव्यहरणक्लङ्कपङ्कान् । यतः—

आगतस्य निजगेहमप्यरेगीरय विदधते महाधियः ।

शीनमारमसदनं समीपुषो गीर्पतिर्व्यथितं तुहता धनैः ॥'

तुष्टो हरिहरः । भणति स्म—'मा स्म चिन्तां विधाः ।' पुनर्गीरवमारोपयित्वा
स्मिता ततो गतः स्वस्थानं मन्त्री सोमेश्वरस्य । प्रयुषे राणकसन्तान्तरे सोमेश्वर
आह्वयितः । प्रस्तावनाचारः यथा—'जयति परमेश्वरी भारती, यत्प्रगदादेवं मम शक्तिः ।'
श्रीवस्तुपालेनोक्तम्—'किं रिम् ।' हरिहरः—'देव, मया कायरेतीनदोतटे तारस्वतो
पुत्रः साधितः । होमशाले गेर्देवी प्रत्यक्षगीत् । 'वरं शृणीष्व' इत्याह भ्य । मया जगदे—
'देवमातरं, यदि तुजानि तदा एतदा भणितानां १०८ शृंगानामृचां पदपदानां वा-
'अ', 'स्त्रानां यस्तानां दण्डशना चक्षुषारणं गमयोभूयामम् ।' देवानाम्—'तयाम् ।'
आनां ८

ततः प्रभृति यो यथाह १०८ तत्तद्वे । ययेद सोमेश्वरदेवोपन्नं मायागोत्तरशतम् ।
 राणकेनोक्तम्—‘प्रत्ययः कार्यताम् ।’ हरिहरः—‘कार्यताम् ।’ भाषितानि अष्टोत्तर-
 शतानि नत्तच्छन्दसाम् । प्रतिभाषितानि च हरिहरेण तानि । आतो निश्चयः । पण्डित-
 हरिहरवचने क्षुत्तृष्णातपःप्रभृतिचिन्तानपेक्षः स्थितो लोकः । राणकेश्वरेण वभाणे—
 ‘तर्हि पण्डित, कथमेवं दूषितः सोमेश्वरः ।’ हरिहरः प्राभापत—‘त्रेय
 राणेन्द्र, पण्डिते मय्यवज्ञा दधे । तत्फलमिदं ददे । यतः—

प्रियं वा विप्रियं वापि सविशेषं परार्पितान् ।

प्रत्यर्पयन्ति येनैव तेभ्यः साप्युर्वरा.....॥’

राणकः प्राह—‘तर्ह्यस्त्रेयम् । परं मियः मरत्यतीपुनयोः श्रेष्ठो युक्तः ।’ इत्युक्त्वा
 कण्ठप्रदणमकारयत् । स्थितो निष्कलङ्कः सोमेश्वरो वर्तते । नित्यमिष्टगोप्त्री हरिहरो
 नैषधमात्रान्यवसरचितानि पठति । श्रीयस्तुपालः प्रीयते—‘अहो, धृतपूर्वाणि कुत्र-
 स्यान्ममूनि कान्यानि ।’ एकदाकपितो हरिहरः—‘पण्डित, कोऽयं प्रन्थः ।’ पण्डितो
 वदति—‘नैषधं महाबान्यम् ।’ ‘कः कविः ।’ ‘श्रीहर्षः ।’ यस्तुपालेन गदितम्—‘तदा-
 दर्शो दर्शयत ।’ तर्हि पण्डितो ब्रूते—‘नान्यत्राय प्रन्थः । चतुरो यामानर्पयिष्यामि पुस्तिका-
 म् ।’ अर्पिता पुस्तिका । रात्रौ सद्योलेखननियोगिभिर्लेखिता नवीना पुस्तिका जीर्णरज्ज्वा-
 घृता यासन्मासेन धूमरीवृक्ष मुक्ता । प्रातः पण्डिताय पुस्तिका दत्ता—‘गृह्यतां तदिदं
 खनैषधम् ।’ गृहीता पण्डितेन पुस्तिका । मन्त्रिणा न्यगादि—‘अस्माकं कोशेऽपि
 किलास्ति धेनुशास्त्रम्, इति स्मरामः । विलोप्यतां कोशः । यावद्विलम्बेनेव कष्टानदीन-
 प्रति (१) यापय्यजेयते, तावत् ‘निषीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथा—’ इत्यादिनैषधमुद-
 घटिष्ट । हृष्टा पण्डितहरिहरेणोचे—‘मन्त्रिन्, नैव मायेयम् ।

यदीदृशेषु कार्येषु नान्यस्य क्रमते मतिः ।

युक्ता खया दण्डिताः प्रतिपन्नाः । स्थापितानि जैन-बैष्णव-शैवशामनानि । उदक्षितः
 श्यामिषज्ञः, यस्मैव प्रज्ञा प्रशशते ।’

अनान्तरे धीरध्वजलप्रहितसैन्यवम्पितेन महाराष्ट्रप्रमुखा सपादकोटिप्रमितो दण्डः
 प्रहितः । श्रीयस्तुपालेन तद्रेम बहुदिग्गयानिकेभ्योऽद्यापि विनेरान् । तद्दृष्ट्वा हरिहरो
 वर्णयति—

‘आः गाम्य न सहोऽहमस्य विमपि कोडीकृतैरधिया

यत्रोत्तान्तरेण रविर्ननिजाकारोष्मणा शार्ङ्गिणा ।

येनैताः पुरुषोत्तमाधिगुणोद्गारेण युद्धार्णवा-

दाहृष्यन् तथा श्रियः सङ्कलशाः कृतार्थिनामर्पिताः ॥’

तदा धीरध्वजलस्य ‘सपादकोटिकाग्रनवर्षे.’ इति भग्नदिषु विरुद्धं श्यानिमायानम् ।

अथ हरिहरः सोमेश्वरं नन्तु गतो देवपत्तनम् । तत्र पण्डितसोमेश्वरदेवस्य
 तदीर्जस्य स्मृता विष्णुभावं भषितम्—

‘क यातु, कायातु, क वदतु, सम केन पठतु,
 क वाव्यान्यव्याज रचयतु, राद. कस्य विशतु, ।
 रसलब्धालप्रस्ते जगति न गति कापि वृतिना-
 मिति ज्ञात्वा तत्त्व हरिहरविमूढो हरिहरः ॥

आरक्षाम नृपप्रसादवर्णिकामुद्राक्षम लक्ष्मीलला-
 निचिद्राक्षयमध्यमी(भी)प्माहि गुणै काधिरपराजेप्माहि ।
 इत्य मोहमयीमकार्प्यं नियतीं नानयंकन्या मन.
 स्वाधीनीकृतशुद्धबोधमधुना बाण्ड्यमर्त्यापगमम् ॥’

इत्युक्त्वा धनार्थं दत्त्वा शेषार्थं गृहीत्वा धवलककमये भूत्वा राणाकमन्त्रिणा
 आपृच्छ्य कशीं प्राप्य स्वार्थमसाधयदिति हरिहरः ।”

इति जैनराजशेखरसूरिविरचितप्रथमधकोशान्तर्गतहरिहरप्रथमधक्यादर्शनतः,
 कीर्तिकौमुदीषथादर्शनतश्च धीरधवले राजनि वस्तुपालेऽमात्ये सति गुर्जरे-
 श्वरपुरोहितपदमण्डितं धीसोमेश्वरदेवः समामण्डपमण्डन आसीदिति प्रतीयते ।
 धीरधवलराज्य च—A. D. 1219-1239 (१) इति.

“अणहिल्लपत्तनासम चाघटं नाम स्थानमास्ते चतुरशीतिसहस्रानानामन्यत-
 मत्(म्) । तत्र परपुरप्रवेशविद्यासंपन्नधीजीवदेवसूरिसत्ताने धीजिनदत्तसूरयो
 जगज्जु. । तेषां शिष्योऽमरो नाम प्रहालचूडामणिः । स जिनदत्तसूरिभक्तात्कविराजा-
 दमरालिहास्तिद्वारखत मन्त्रमगहीत् । तद्वच्छमदाभक्तस्य विवेकनिधेः कौष्टागारि-
 कस्य पद्मस्य विशालतमे सदनैकदेशे विजने एकविंशत्या वाग्लै(क्षै)र्निद्राजयास(श)नज-
 यरुपायजयादिदत्तावधानस्य मन्त्रमजपत् । विस्तरेण होम च वके । एकविंशतितम्या
 रात्रौ मन्त्रप्राप्ताया नभस्युदिताचन्द्रविम्बान्निर्गल्य स्वरूपेणागत्यामरं भारतीकरकमण्डलु-
 जलमपीप्यत्, वरं च प्रादात्—‘सिद्धकविर्भव । नि शेषनरपतिपूजागौरवितथैधि ।’ इति
 वरं दत्त्वा गता भगवती । जात कविपतिरमरः । रचिता काव्यकल्पलता नाम
 कविशिक्षा, छन्दोरत्नावली मुक्तावली च, कलाकलापाख्य च शास्त्र निबद्धम्,
 बालभारतं च । बालभारते च प्रभातवर्णने—

‘दयिमधनविलोललोलहृदवेणिदम्भा-
 दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।

भवपरिमवकोपलकवाण कृपाण-
 धममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥’

(आदिपर्व-स० ११ श्लो० ६)

इत्यत्र वेण्या. कृपाणत्वेन वर्णनात् ‘वेणीकृपाणोऽमरः’ इति विदुः कविब्रन्दा-
 वधम्, दीपिकाकालिदासवत्, यण्टामाधुनव । कविप्रसिद्धेन महाराष्टादिनरेभ

राणां पूजा उपतस्थिरे । तदा धीसलदेवो राजा गुर्जराधिपतिर्धवलकके राज्य
प्रशामि । तेनामरकवेगुणग्रामः युतः । 'ठकुर चइजलं' (१) प्रधान प्रेष्य प्रातराहूतः ।
कर्वान्द्रः । आसनादिप्रतिपत्तिः कृता । सभा महती । अमरेण पठितम्—

‘वीक्ष्यैतद्भुजविक्रमकमचमत्कारं निकार मयि
प्रेम्णो नूनमिय करिष्यति गुणग्रामैकगृहाश्रया ।
धीमद्वीसलदेव देवरमणीन्दे त्वदायोधन-
प्रेक्षाप्रभुभित्ते विमुञ्चति परीरम्भात्त रम्या हरिः ॥

त्वत्प्रारब्धप्रचण्डप्रधननिधनितारातिवीरातिरेक-
क्रीडत्पीलाखकुल्यावलिभिरलभत रूपदसा (?) वन्दमुर्वी ।
दम्भोलिलाम्भभास्त्रजमुजग .. . धर्तुरामर्तुनेनां
तेनायः (१) मूर्ध्नि रजयुतिततिमिपतः शोभते क्षोणभावः ॥’

रक्षिता सभा । प्रीणितः पृथ्वीपालः । ततो राजा प्रोक्तम्—‘सूय कवीन्द्राः धूयन्वे ।’
अमरोऽभिधत्ते—‘सत्यमेव यदि गवेषयति देवः ।’ ततो नृपेण सोमेश्वरदेवे दृष्टिः
सचारिता । ततः सोमेश्वरेण समस्यार्पिता । यथा—

‘शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभून्नेचनानामक्षीतिः ।’

अमरेण सद्यः समस्या पूरिता—

‘कैपा भूया शिरोक्ष्णा तव भुजगपते देवयामास भूया
यूते मग्मूर्ध्नि शंभुः सदशनवशात् (११०) नक्षपातान्विजित्य ।
गौरी खानत्र दृष्टिर्जितनखनवभू (११२०) स्तद्विशेषात्तदिरथ
शीर्षाणां सैव वन्ध्या मम नवतिरभून्नेचनानामक्षीतिः ॥’

(अत्र शिरोक्ष्णामिति शिरसा युक्तानामक्ष्णामिति मध्यमपदलोपी समासः कार्यः ।
द्वन्द्वे तु प्राण्यस्तद्वत्त्व प्राप्तोति ।)

ततो वामनस्थलीयकविसोमादित्येन समस्या दत्ता—

‘धनुषोटी शूद्रस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ।’

अमरेणोक्तम्—

‘भवस्याभूद्राले हिमनरकलापे गिरिमुता-
ल्लालस्याल्लेपे हरिणमद्रुण्डप्रतिकृतिः ।
कपटैस्तत्प्रत्ये यद्वस्तुस्तत्तत्र तदहो
धनुषोटी शूद्रस्तदुपरि गिरिस्तत्र जलधिः ॥’

ततः कृष्णनगरवास्येन कमलादित्येन समस्या तृतीया—

‘मशकगलकरन्ध्रे हनिष्युष प्रविष्टम् ।’

अमरेण पुनरे—

‘तद्विपिनविहारोच्छृङ्खल यत्र यादो-

मशङ्गलरुन्ध्रे हस्तियूथ प्रविष्टम् ।

यत यत्र न कदाचित्किं श्रुतोऽप्येष वार्धिः

प्रतनुतिमिति ताद्रे वापि गच्छ क्षणेन ॥’

अथ श्रीसलनगरीयेण नानाकेन समस्या विधाणिता—

‘गीत न गायतितरां युवतिर्निशासु ।’

अमरेण प्रेरिता—

‘धृत्वा ध्वनेमैधुरतां सहसावतीर्णे भूमी मृगे विगतलाञ्छन एव चन्द्रः ।

मायान्मदीयवदनस्य तुल्यमितीव गीत न गायतितरां युवतिर्निशासु ॥’

एवमद्योत्तरं यत बहुकविदत्ताः प्रेरिताः समस्या श्रीअमरेण ।

ततो राजाभिहितम्—‘सत्य कविसार्वभौमः श्रीअमरः ।’ तत्र दिने संध्यावधि सभा निपण्णा स्थिता । राजा ललितः सभ्यलोकोऽपि ।

रसावेशे हि पालोऽर्ग्यच्छनपि न लक्ष्यते ।

द्वितीयदिने सद्यः काव्यमयैः प्रमाणोपन्यासैः प्रमाणिका जिताः । तृतीयदिने राजा पृष्टम्—‘अस्माकं सप्रति वा चिन्तास्ति’ इति कथ्यताम् । अमरेण भणितम्—‘देव, कथं वदं गता । स्वर्गं ऐरावतस्य दक्षिणकर्णे लुकिता ।’ भूपतिः स्वरग्वा(१)दमोदत । शिरोऽधुनोत् । निलय गमनागमने[न] जिनधर्मासनः कृतो राजा चैत्येषु पूजाः कारयति । एकदा मृगेण पृष्टम्—‘भवतां कं कलागुरुः ।’ अमरेण गदितम्—‘अमरसिंहः कविरा’, इति । राजाह—‘तर्हि प्रातरानेय ।’ अमरचन्द्रेणाकीतः प्रातः कविराज उदरं तदा राजा खल्वेन श्रमयनास्ते । राजा पृष्टम्—‘अयं कविराजः ।’ कविराजेन व्या- ‘ओम्’ इति । राजाह—‘तर्हि वद कालोचितं किंचित् ।’ अमरसिंहः कवयति—

‘त्वत्कृपाणविनिर्माणशेषद्रव्येण वैधसा ।

कृतः कृतान्तसर्पस्तु करोद्वर्तनवर्तिभिः ॥

अच्छाच्छाभ्यधिकापण किमपि यः पाणे, कृपाणे गुणः

सचक्रमयं स यद्देवो रुपदवीं प्रलार्थेषु क्षमार्थेषु ।

तत्तद्वाप्य स वदमुष्टिरभवद्येनारिपृथ्वीभुजं

पृष्ठेषु स्वमपि प्रणाममुदितप्रोक्षामरोमोद्गमः ॥

कलयति किमिह कृपाणं श्रीसलं बलवन्ति शत्रुषु तृणानि ।

यानि मुखगानि तेषां न वैष लहयितुमसमर्थं ॥

इत्य

देव त्वं मलयाचलोऽसि भवत श्रीराष्ट्रशायी भुज-

वधम्, दी।

स्वतः शीडति कञ्चलरुतिरसिद्धा(र्था)राद्विजिह्वं पणी ।

एष स्वात्मनर्गल रिपुतरस्कन्धेषु सर्वेष्टय-

न्दीर्घं व्योमविशा(स)रि निर्मलयशोनिमोऽमुमुयति ॥'

अद्भुतरचितादर्शनात्त्वविराजो राजेन्द्रेण नित्यसेवकः कृतः । प्राप्तो महान्प्रत्यष्ट-
पि । एकदा श्रीवीरसलदेवेन भोजनान्ते तृण करे श्रुत्वामरसिंहोऽभिदधे—'इदं
तृण सद्यो वर्णयेत् । यदि रचितमङ्गवा वर्णयति, तदा प्राप्तद्विगुणम् ।' अन्यथा सर्वप्राप्त-
स्वाजनम् ।' इत्युक्तिसमरालमेवाहृतप्रतिमतया स ऊचे—

'क्षारोऽन्धि' शितिनो मया विपमय श्वभ्र क्षयीन्दुर्मुधा

प्राहुस्त्वन मुधामिय तु दधतु जैनरते,^१ वल्लालतृणे ।

पीयूषप्रसघो गथा यदशनाब्द(इ)म्वा यशस्ये निजे

देव त्वन्करवालकालमुत्ततो नियांति जातिर्द्विपाम् ॥'

प्यनितो(?) भूपालः । प्राप्तद्विगुण्य कृतम् । कालान्तरे अमरेण कौष्ठागारिपद्मान-
न्दारस्य शास्त्र रचितम् । एष कपिनाकगेलमाप्ताज्य प्रतिदिनम् ॥ इत्यमरचन्द्रकपि-
प्रबन्धः ॥'

इति जैनराजदोषरसूरिनिर्मितप्रबन्धकोपान्तर्गतामरचन्द्रकविप्रबन्धलेख-
समालोचनतः श्रीसोमेश्वरदेवः श्रीवीरसलदेवराजसभामण्डल मण्डयामासेति
निधीयते ।

वीरसलदेवराज्यसमयलु—'स्वस्ति श्रीमद्विष्णुसालातीतसप्तदशाधिनत्रयोदशश-
निक(१११७)स्यस्तरे सारिकज्येष्ठमासस्य कृष्णपक्षचतुर्थ्यां तिथौ शुरावपेद श्रीमद्वृणहि-
हृपाटके समस्तराजावनैत्रिराजितपरमेश्वरपरमभयारक—उमावतिवरलब्धप्रसादप्रोदप्रता-
पचालुक्कयकुलरुमल्लिकीरलिकाविरासमार्तण्ड—सिद्धिणसैन्यममुद्रस्योपणनङ्गवानल—भा-
रुघाभीशमानमर्दन—मेदपाटकदेशकलुपराज्यवशीरन्दोन्तेदननुहालनय—कर्णाद्वराज
मलधितनयास्त्रययपुरगौतम—भुजवलभीम—अभिनवसिद्धराज—अपराजुन—इत्यादिपरल-
घेददावलीसमलकृतमहाराजाधिराजश्रीमद्वीरसलकल्याणविजयिराज्ये तदनुशामनापतिनि
हामाल्यधीनागडे श्रीभीकरणादिममस्तमुद्राव्यापारापरिपन्थयतीत्येव काले प्रयत्नेमानेऽन्येव
रमप्रभोः श्रीमहाराजस्य प्रसादपत्तल्यां वर्द्धिपथे भुज्यमानमण्डल्या जयभानिभे-
रतिरहितशरीरे महामण्डलेश्वरराजश्रीसामन्तसिद्धदेवो नगरपरानन्दानपि रावा-
नधिहृत्य सर्वपा विदित पत्रदामन प्रयच्छति, यथा—यन्मया महाशानोदरप्रशा-
नितवामेतरकरतलेन परमधार्मिकेन भूत्वा तार्थपुण्योदरं स्नात्वा शुभदागमी परि-
धाय चराचरश्रिभुजनगुहं भगवन्तं भवानीशति मनन्यर्थं सत्सारागारतो विचिन्त्य
नज्जीदलगतजलवत्तरततरे जीवितव्यनी(मं)भये चावगम्य ऐहिक पार्श्वर च पत्न-
हाह्वर—' इति Dr. G. Bühler, Ph. D., L. L. D., C. I. E. महा-
शयरे: Indian Antiquary—Vol. VI. P. 210-12 प्रदर्शितदानपत्रतः
श्रीमद्वीरसलनरपरितान्नं प्रयोदनविस्तगरे निधायने तत्रापि A. D. 1243—

44, 1261-62 (वि० सं० १३००-१८) वीसलनरपते राज्यमिति Dr. G. Buhler, Ph. D., L. I. D., C. I. E. महाशयसिद्धान्तः. डॉक्टर-रामकृष्ण-गोपाल-भाण्डारकरिय १८८३-८४ तमवर्षीय-रिपोर्ट-पुस्तके तु ३१८ पृष्ठे ४५७ पृष्ठे च, '१३०२ (विक्रम) वर्षे वीसलदेवस्थाप्य वर्ष १८ राज्य कृतम्' इति दृश्यते.

एव च श्रीमद्भीमदेवराज्यसमयम् A. D. 1179 आरभ्य श्रीमद्वीसलदेवराज्यसमय A. D. 1262 पर्यन्त साधारणतया श्रीसोमेश्वरदेवस्य सत्ताप्रतीतिः.

एतेन प्रयोदशसिखशतकनिश्चितस्थितिर्गुर्जरेश्वरपुरोहितपदमण्डितः श्रीसोमेश्वरदेवकविभीमदेववीसलराजधानीमलकुर्वाणप्रयोदशसिखशतकैः सुरधोत्सवं नाम महाकाव्यं निर्मितवान् । अनेनैव कविवरेण सुरधोत्सव-कीर्तिकौमुदी ग्रन्थद्वयातिरिक्तम् काव्यप्रकाशटीका, काव्यादर्शः, रामशतकम्, इत्येतद्ग्रन्थनयनमपि निर्मितमिति Catalogus Catalogorum पुस्तके Dr. Theodor Aufrecht महाशयवराः ।

तदेतस्य सुरधोत्सवनाम्नो महाकाव्यस्य पुस्तकद्वयमस्माभिः संगृहीतम् । तत्र च—
क-संस्कृतं स्वर्गातमहामहोपाध्याय-पण्डितदुर्गाप्रसादसरस्वतीसदनस्थम् ।
ख संस्कृतं पुण्यपत्तनग्रन्थसंग्रहालयस्थम् ।

एव पुस्तकद्वयाधारेण शोधितमुद्रितेऽप्यस्मिन्ग्रन्थे यत्र कुहचनाशुद्धिरस्त्रोपादक्षर-योजकदोषाद्वा स्थिता जाता वा भवेत्तत्सुहृदयहृदयाः संशोधयन्तु । यतः—

शब्दछूतः स्वरान्न कापि भवत्येव प्रमादतः ।

हसन्ति दुर्जनास्तत्र समादधति सन्ना. ॥

इति प्रार्थयतः—

पण्डित-शिष्यदत्त-काशीनाथौ ।

काव्यमाला ।

श्रीसोमेश्वरदेवप्रिरचितं
सुरथोत्सवम् ।

प्रथम सर्ग ।

श्रीकण्ठवान्तास्तु सता सुखाय नखेन्दुकान्तिच्छुरितो यदङ्घ्रि ।
हसन्निवाभाति महेन्द्रहेतिमण्डितोदण्डलुलायलोमाम् ॥ १ ॥
स व शिवायाश्चरण श्रियेऽस्तु रक्ताक्षरक्तोक्षितमाहवे यम् ।
प्रक्षालयन्ति स्म सम नमन्त प्रमोदवाप्ताभ्युभिरेव देवा ॥ २ ॥
दन्तान्तरालप्रणयीनि युद्धाजिरेऽर्धजग्धान्यपि जङ्गलानि ।
कनिष्ठिकाग्रेण किलाट्पन्ती भद्राणि व पुप्यतु भद्रकाली ॥ ३ ॥
मीनध्वजप्रज्वलनापराधात्पुर पुराणा प्रणमत्यभिन्ने ।
रतेर्मुख स्मेरमुपाजिगाय(१) विलोकयन्ती गिरिजा मुदेऽस्तु ॥ ४ ॥
सा व शिवायास्तु शिवा यदीयसानूतद्वक्पातगुरु गिरीश ।
नाद्यापि जीर्ण जरयत्युदीर्णमन्तर्विदुर्वाणमयुग्मजाणम् ॥ ५ ॥
सरस्वतीपाणिसरोजवीणा प्रीणातु सा व सरस रमन्ती ।
यत क्लृतेय श्रवणामृतोर्मिर्जिह्वासु वास कुरुते कवीनाम् ॥ ६ ॥
जगन्नयेऽपि त्रिजगत्सवित्री दधातु धातुर्दुहिता हितानि ।
यत्पादपद्मद्वयसेवयेव कंवित्वमापद्यत मीन(१)हस ॥ ७ ॥
दुग्धादभिव्यक्तवपु सुधाया स्वसा च मिश्रा मधुनाशनेन ।
कृताधिवासा कमलैरितीव या लोमनीया जगता स्तुमस्ताम् ॥ ८ ॥

१ जलपक्षित्वम् २ दुग्धसमुद्रादुपशा, दुग्धोज्ज्वलवपुश्च ३ विष्णुना, मधु-
रभोजो च

पुनर्भवकेशविनाशिनीनां पन्थाः श्रुतीनामुपतिष्ठते यम् ।
 नतोऽसि हृद्योचनगोचराय कसौचिदसौ परमेश्वराय ॥ ९ ॥
 श्रुतिस्रवन्तीनगनायकाय पितामहाय प्रणतोऽसि तसौ ।
 वाग्देवतां विष्टपमातरं यः सृष्ट्वापि मातामहतामवाप ॥ १० ॥
 क्षमायतामाद्यतमाय तसौ विश्वैकनाथाय नमस्करोमि ।
 वक्त्रं च पादैरपि च स्पृशन्तं दोषाकरं यः शिरसा विभर्ति ॥ ११ ॥
 सारद्विपः पातु शिरःसरिद्वः कृशं चपुर्वत्सविधे दधानः ।
 दुःखेन सख्युः कुसुमायुषस्य तपस्यतीवोर्ध्वकरः सुधांशुः ॥ १२ ॥
 उग्रः स्वयं गेहवती च चण्डी पुत्रोऽग्निभूः संनिहिता द्विजिह्वाः ।
 एवंप्रकारोऽपि परं य एकः कल्याणहेतुर्जगतां स पातुः ॥ १३ ॥
 वन्दे सदैवं शिवयोः शरीरं यद्दामभागे कुचकुम्भदम्भात् ।
 अयासमृत्युर्युधि लिङ्गरूपी वीरः स्वयंभूरुदभून्मनोभूः ॥ १४ ॥
 धातायमेकः पततामिहेति मत्वेव पत्या पततां श्रितो यः ।
 मुदे स देवोऽस्तु सदा मदान्धदैतेयदन्तीन्द्रहरिर्हरिर्वः ॥ १५ ॥
 पादाप्रदमे विदधत्पयोधौ कलिं स कोलः कुरुतान्मुदं वः ।
 दंष्ट्राविलग्नमवनिं विवेद यस्तत्कृताभिः स्तुतिघोषणाभिः ॥ १६ ॥
 पुंस्रैसरी पातु स वः स्ववार्धमायःसु(ः) यस्य त्रिदशेषु हर्षात् ।
 गन्धोपलम्भेऽपि भयान्निवृत्तं शश्वन्मदेन द्विरदाननेन ॥ १७ ॥
 स पातु गोवर्धनभारखिलयदङ्गसंवाहनकैतवेन ।
 गोप्यो गुरूणां पुरतोऽप्यगङ्गमवापुराश्लेषमुखं स्मरार्ताः ॥ १८ ॥
 राधास्तु सिद्धयै रतिविग्रहे या प्रचं प्रियेणाधरमित्यपास्थत् ।
 प्रयच्छ तसौ तव चैकिणोऽपि प्रतिग्रहेऽसिन्नुचिरस्ति यस्याः ॥ १९ ॥
 श्रियेऽस्तु रामस्तव यः पलाशसमित्समिद्धे निजशौर्यवहौ ।
 दशास्पराज्यं सुरभीदमाज्यमिवासिजुह्वा जुहवांचकार ॥ २० ॥

१. शानमग्न्याय. २. इह संसारे पततामय विष्णुरेको धाता धारक इत्यर्थः.

३. वराहः. ४. तैल्लिखप्रतिग्रहोऽतिनिन्दितः.

वन्दे विदेहाधिपतेस्तनूजां यस्याः परित्यागकथाप्रथामु ।

सा रामभद्रस्य यशःप्रशस्तिर्विश्वप्रियाप्यप्रियतां प्रयाति ॥ २१ ॥

भग्नोऽग्रधन्वा जनकोपकारी रामोऽस्तु भर्ता न तु रावणो मे ।

या नित्यमित्यर्थयते स गौरीं गुरुः कथं स्त्रीषु न मैथिली सा ॥ २२ ॥

लम्बोदरस्येन्दुसहोदरथीर्दन्तोऽस्तु संतोषसमृद्धये वः ।

मदस्रवन्तीसविधस्थितो यः सितच्छदस्य च्छविमाच्छिनत्ति ॥ २३ ॥

विलोलयन्मौलिमनेकवेलमनेकपास्यः समुपास्यतां सः ।

यः प्रत्यहं स्वप्रणतिप्रियेभ्यः प्रदातुमाकारयतीव सिद्धिम् ॥ २४ ॥

सन्मण्डलं चण्डरुचेः शुचं वशिष्ठनत्तु दैत्यारिपुरप्रतोली ।

यन्नाङ्कुरश्रेणिनिमा विधाति भासां ततिस्तोरणमालिकेव ॥ २५ ॥

भावेन वन्देऽहमशीतरश्मिं दत्ते नवं देहमदेहिनां यः ।

कृत्वा तमोहानिमुपस्करोति यः शान्तमोहानि च दिव्यमुखानि ॥ २६ ॥

धीरः स्मरो भीरुपरिच्छदोऽपि वन्द्यः स यस्मादपि भसिताङ्गात् ।

शङ्के शशाङ्काभरणः सशङ्को दुर्गाश्रयं मुञ्चति नाधुनापि ॥ २७ ॥

ताम्यस्तिसृभ्योऽपि नमः श्रुतिभ्यः श्रेयःसुता(!)न्यज्जनितान्दधाना ।

महामुनीनां किल मण्डलीयमालम्बते बालकपालकत्वम् ॥ २८ ॥

जयन्ति विश्वत्रयहेतवस्ते येषां बहूनां मुखमेकमेव ।

जयत्यसावप्यवितर्क्यमूर्तिरेकस्य भूयांसि मुखानि यस्य ॥ २९ ॥

मुख्यं मुनीनामिव तं कवीनां नमामि येनागमकोविदेन ।

स्वकाव्यदेवायतनेऽधिदेवी प्रतिष्ठिता राघवकीर्तिमूर्तिः ॥ ३० ॥

ऋचां रहस्यं, यजुषां विवर्तः, सारं च साम्नां, धुरि वन्धुराणाम् ।

कृतिर्यदीया पृणति त्रिलोकीं तं सत्यवत्यास्तनयं स्तवीमि ॥ ३१ ॥

उपद्रुतद्रोणमपास्तसिन्धुराजं विराजत्पवनात्मजेन ।

सरामवृत्तं हरिवंशहारि रामायणं भारतवज्रतोऽस्मि ॥ ३२ ॥

यः प्राकृतोत्तयैव महाकवीनामगौरवं देवगिरां चकार ।

वृहत्कथामस्य न मन्यते कः कवेर्गुणाढ्यस्य वृहत्कथेति ॥ ३३ ॥

सत्येन साहित्यरसेन सिद्धा सत्य सुबन्धुप्रमुखा कवीन्द्रा ।
 तथा ह्यदृश्येष्वपि येषु साक्षादाकर्ण्यते कर्णमुखा तदुक्ति ॥ ३४ ॥
 श्रीकालिदासस्य वचो विचार्य नैवान्यकाव्ये रमते मतिर्मे ।
 किं पारिजात परिहृत्य हन्त भृङ्गालिरानन्दति सिन्धुवारे ॥ ३५ ॥
 शङ्के चिरान्माधमुरारिमुख्या स्थास्यन्ति सुस्था सविधे विधातु ।
 प्रवर्तिता यैर्निजवाग्बिभूतिव्याजेन लोके मधुदुग्धकुल्या ॥ ३६ ॥
 सरस्वती शशद्रुपासते ये गृह्णन्ति नार्थानपि ये परेषाम् ।
 वृत्ताश्च^(१) वृत्तैर्यतिसेवितैर्ये किं मेध्यमेभ्योऽप्यपर कविभ्य ॥ ३७ ॥
 रसप्रधानै कवितावितानैर्मान्या न मान्या कवयो वयोभि ।
 तेजोविशेषान्मणयोऽर्हणीया भवन्ति न प्रस्तरवत्प्रथिम्ना ॥ ३८ ॥
 परस्य काव्य स्वमिति भ्रुवाणो विजायते यैरिह काव्यचौर ।
 विलोक्य मणिक्कमयोर्म्यहस्ते प्रत्येति को नाम यदेतदस्य ॥ ३९ ॥
 काव्य परोक्तै क्रियते यदर्थे वृत्तेन कस्तेन गुणोऽस्ति कर्तु ।
 यज्जीवतस्तस्य बहुश्रुतेभ्य शङ्काविपन्नस्य न चात्र कीर्ति ॥ ४० ॥
 प्रणम्यतामस्त्रलितप्रवाहा सरस्वती सा कविपुङ्गवानाम् ।
 अलब्धसध्या^(२) न खलु प्रवेष्टु दुष्टैर्वैकोटैरिव शक्यते या ॥ ४१ ॥
 रसाश्रया वक्रतया च रम्या व्याकुर्वती काञ्चनकान्तिमुच्चे ।
 सूक्ति कवे कस्यचिदेव वक्त्रे विभाति दष्टेव किरीश्वरस्य ॥ ४२ ॥
 किं सोऽपि काव्यस्वरस प्रशस्यो य पीयमान श्रवणाञ्जलिभ्याम् ।
 श्रोतु प्रमोदाश्रुशिर प्रक्रम्येर्न दर्शयत्वाशु यपुर्विकारम् ॥ ४३ ॥
 जयन्ति ते सज्जनवारिवहा सर्वप्रमोदाय कृतोद्यमेर्य ।
 यवासकानामिव दुर्जनाना देहेषु दाह परमुज्जिहीते ॥ ४४ ॥
 सिन्नात्मना नि श्रमितानिलेन दु सानलेऽन्तर्ज्वलितु प्रवृत्ते ।
 दयामायमानानि मुग्धानि येषा धूममम त्रिभ्राति ते नमस्या. ॥ ४५ ॥
 जेगालिशालीनि समन्ततोऽपि पद्यायामनूद्धान्ति मनोभिरामाम् ।
 महात्मनामाननफननानि न कस्य सतापभर हरन्ति ॥ ४६ ॥

ते केऽप्यभूयन्कृतिनः कृतार्थो कृत्वा भुवं यैस्त्रिदिवं व्रजद्भिः ।
 जाने जनानिष्टनिवारणाय सनामसंकीर्तनमत्र मुक्तम् ॥ ४७ ॥
 इयं प्रवृत्तिर्महतां कुतस्त्या यद्वृन्वन्तोऽप्युपकुर्वतेऽमी ।
 विना प्रसूनानि फलप्रसृतिर्विलोकिता तैर्नु वनस्पतीनाम् ॥ ४८ ॥
 चिरं परोक्ष(?)स्वनिजस्वभावाच्चलन्ति नैवोत्तमवंशजाताः ।
 इतस्ततो वापि विधूयमानमङ्गेषु शैत्यं व्यजनं व्यनक्ति ॥ ४९ ॥
 उपक्ष्यते यः खलमाक्षिपन्तं सार्धुर्मनोऽबुध्यत कारणं तन् ।
 द्विजिह्वमेनं स यदेकजिह्वः प्रयुक्तिभिर्न क्रमते नियन्तुम् ॥ ५० ॥
 क्षमामहंकारभरेण येषां पदानि चित्तानि च न स्पृशन्ति ।
 तैदेकसारैः फलहं कुलीनैः खलाश्चिकीर्षन्ति किमक्षमास्ते ॥ ५१ ॥
 ममूय भूयस्त्यमसज्जनानां द्वित्रा धरिष्यामपि हन्त सन्तः ।
 पदे पदे सन्त्यथवा भुजङ्गाः कचित्तु संजीवनभेषजानि ॥ ५२ ॥
 अहो महामोहवतः खलस्य वियातता काचिदचिन्तनीया ।
 अयर्णवादैकविशारदोऽसौ सर्वज्ञतामात्मनि मन्यते यत् ॥ ५३ ॥
 खलश्च खड्गश्च नदि स्वभावं जहाति कोशार्पणलालितोऽपि ।
 यस्यातिमात्रं मलिनात्मकस्य परं द्विधा कुर्वत एव रागः ॥ ५४ ॥
 परक्षतक्षोदविनोदलीलाः खलाश्च काकाश्च यदृच्छयैव ।
 पात्रेऽप्यपात्रेऽपि विगर्हणीयां याचं च विष्टां च समुत्सृजन्ति ॥ ५५ ॥
 हे चित्त चित्रैरिह विष्टपस्य दुष्प्रेष्टितैलैलिरितैः क्रिमैतैः ।
 यदन्यद्रोयेक्षणदक्षिणानां जिह्वैव वृत्तान्तपटः स्फुटोऽस्ति ॥ ५६ ॥
 वरं वराकः प्रकटापकारी गूढापर्कप्रतिकार्य एव ।
 दूरेण मुघन्त्यनलं ज्वलन्तं च्छन्नं जनो वेत्ति तु दग्धपादः ॥ ५७ ॥
 शक्तोऽपि यक्षुः गलपत्कुलीनः परापवादाल सन्न व्यनक्ति ।
 न ध्वाह्ववत्तीक्ष्णतराननोऽपि कीरः करोत्यस्यिनिपट्टनानि ॥ ५८ ॥
 न कम्य भीत्य नृपतिप्रसादताम्बूलरक्ता रसना गलानाम् ।
 अनन्तजन्तुस्रननिःश्रुतायुष्यणारुणा सौनिरुक्कर्नरीव ॥ ५९ ॥

स्वच्छस्वभावोऽपि भवत्यवश्यमन्यादृगन्यायिजनाश्रयेण ।
 विषानुपह्नेन हि जीवनीयं जीवापहाराय समुज्जिहीति ॥ ६० ॥
 यः सर्वदा संसदि निर्मिमीते मर्माभिधानं जनतापहन्ता ।
 स शस्यतामन्तरदुष्टमावः कुलोद्भवश्चाप्यकुलोद्भवश्च ॥ ६१ ॥
 प्रायो वयं वेदविचारपारवश्येन काव्येन तथाभियुक्ताः ।
 दुर्गेऽत्र मार्गे तदपि प्रवृत्ता नोपेक्षितव्याः कविभिः स्खलन्तः ॥ ६२ ॥
 कौ वा करिष्यत्यपरः प्रबन्धमतिप्रबुद्धोऽप्यपशब्दशून्यम् ।
 सर्गक्रमे सोऽपि ऋविर्यदाद्यः खलच्छलेन स्खलितान्यवाप ॥ ६३ ॥
 चक्रे मया काव्यपरिश्रमोऽयं बहुश्रुतानामनुरञ्जनाय ।
 न सूत्रमात्रार्थकथावबोधविदग्धताघः कृतवेषसां तु ॥ ६४ ॥
 बभूव भूपः सुरभाभिधानश्चैत्रान्वये चैत्रैसखोपमेयः ।
 स्वनामसाम्याक्षमयेव युद्धे येनारिसैन्यं सुरथं न सेहे ॥ ६५ ॥
 यं निर्विशेषात्सम निपेघतो श्रीरेफादर्शं श्रीदयितावतारम् ।
 कीर्णं रजोभिः समराजिरोत्थैस्तुरङ्गमेधावभृथैश्च शुद्धम् ॥ ६६ ॥
 निरन्वकारां कुस्ते धरित्रीं काले रविर्वर्पति वारिदोऽपि ।
 प्रवृत्तिरेतस्य सदातुदारु(?)निरन्तरायाभुवनावनाय ॥ ६७ ॥
 धर्मक्षेत्रेव भयं स्वभाववक्रप्रियः कार्मुकदण्ड एव ।
 विषक्षलक्ष्मीमह एव लौत्यमदेयमासीद्यज्ञ एव यस्य ॥ ६८ ॥
 गच्छद्भिरिच्छाधिकमर्भदानैर्यस्याभिमानैकनिकेतनस्य ।
 पश्चात्कृतः स्वीकृतिनिःस्वनानां दूरप्रयातोऽपि घनाभिलाषः ॥ ६९ ॥
 यत्कर्मकूर्मोत्तरगसूकरेन्द्राः कल्पदुचिन्तामणिकामगव्यः ।
 संभूय कुर्वन्ति तदेक एव चक्रे महीचक्रज्ञतक्रतुर्यः ॥ ७० ॥
 यच्छत्रुच्छं गजबाजिवृन्ददानं द्विजानामवहानवान्यः ।
 भालस्यितां चन्दनपङ्कलेच्छलेन दारिद्र्यलिपिं तुलोप ॥ ७१ ॥

१. एतत्पद्यतः कथाया वर्णनारम्भः. २. चित्रागर्भजो यो बुधपुत्रः सप्तद्वीपधि-
 तिः सुरपतितामहो राजविशेषस्तस्य संतताविलस्यैः. ३. अनङ्गपुत्रः.

विधाय साधूनधनान्विधाता जातानुतापः सन्बभूव सम्यक् ।
 तेनात्र कल्पद्रुमकल्पमेनमेनस्तदुच्छेत्तुमिव व्यधत् ॥ ७२ ॥
 जडाः प्रजाः किं नु किमस्य कोऽपि प्रमोः प्रभावः सदृशं यदेताः ।
 गुणानुपक्वेण सितं यशश्च भुजद्वयं चासितमीदृते स्म ॥ ७३ ॥
 क्षीराम्बुराशेरिव भूरिसत्त्वादभूदितः कोऽपि यशःशशाङ्कः ।
 यस्योदये स्वैरगतिर्विमुक्ता विरोधिनां कीर्तिमिरिवीभिः ॥ ७४ ॥
 येषां यशोराशिरिह प्रशंसारसायनैर्जीर्यति नाधुनापि ।
 तेषां गणे पार्थिवपुङ्गवानां यस्योपसंख्यानमकारि धीरैः ॥ ७५ ॥
 येनार्जितं निर्जितवैरिणा तद्यशो यदन्तं ब्रजदुर्वरायाः ।
 आसीमपर्यन्तमिवानुगस्य(म्य) क्षीराम्बुराशि(शे)र्बलते तरङ्गैः ॥ ७६ ॥
 अज्ञा रसज्ञा मम देवि तस्मात्त्वमेव चाणि स्तुहि पाणिमस्य ।
 यः पञ्चशाखोऽपि सहस्रशाखं दानश्रिया कल्पतरुं जिगाय ॥ ७७ ॥
 वृषे निपण्णोऽपि हतारिकामोऽप्यन्यः पृथिव्यां परमेश्वरः सः ।
 यदद्विराजार्चितमद्विभुग्मं पुरानुरागश्च परश्वक्तासे ॥ ७८ ॥
 आक्रम्य भूचक्रमशेषमेष तथा कथंचित्प्रभुतां प्रपदे ।
 मिथो यर्धतेऽपि दिशामधीशा व्यवस्थिताः सीम्नि यदाज्ञयेयं ॥ ७९ ॥
 यद्वैरिणां काननशायिनां श्रीः संस्मर्यमाणा हृदयं ददाह ।
 पार्श्वं लतासंस्तरसुप्तकान्तानिःश्वासवातप्रसरश्च शृणु ॥ ८० ॥
 यतः क्रुधा भ्रूकुटिभुग्ममालात्पलायमानः प्रतिपक्षवर्गः ।
 क्रमागतां भूपतितामपास्य खिन्नां प्रियां भूपतितां तु दध्रे ॥ ८१ ॥
 अपैष सैन्यद्विपटुंहितेन निवृंहिताशागजगर्जितेन ।
 दिवस्पृथिव्योः प्रथयन्निनादा द्वैतं विजेतुं द्विपतः प्रतस्थे ॥ ८२ ॥
 प्रसर्पतां तस्य तुरङ्गमाणां रेणुः फरेणुसतिरुचनो यः ।
 स एव त्रेमे क्षिप्तितादिदंशः प्रतापधूमध्वजधूमलीलाम् ॥ ८३ ॥
 द्रुतैस्तदभ्यागमनप्रवृत्तौ निष्पादिता यामय पार्थिवानाम् ।
 स्वेदाम्भसा साध्वममंभवेन भगानि भालत्सलचन्दनानि ॥ ८४ ॥

प्रकुर्वतामार्कमर्णं नृपाणां दर्पोल्लवणानां फणिनामिवैषः ।
 शिरांसि राजन्मणिमण्डनानि निस्त्रिंशदण्डेन नर्ति निनाय ॥ ८६ ॥
 सरोवराणीव विगाढवैरिराजन्यसैन्यानि लसद्रसानि ।
 स पुण्डरीकाणि नृपप्रकाण्डमादत्त दन्तीव मदप्रदीप्तः ॥ ८७ ॥
 प्रत्यर्धिदानोत्सदङ्गराजपराजयद्योतितपाण्डुकीर्तिः ।
 कृष्णं पुरस्कृत्य कृपाणदण्डं यद्वाहुराजौ विजयीवभूव ॥ ८८ ॥
 तूणादुदस्ताद्धनुरन्वगच्छन्नितोऽपि याताः प्रतिपक्षवक्षः ।
 पेतुः पृथिव्यामथ यस्य बाणाश्चिरं प्रतिष्ठा क्व नु निर्गुणानाम् ॥ ८९ ॥
 उद्गच्छताविष्कृतपुष्करेण यस्यासिदण्डेन विकर्त्तनेन ।
 सराजतेजःप्रसरा विरोधिसेना विनाशं रजनीव निन्ये ॥ ९० ॥
 चण्डस्यभावस्य चिकीर्षितं कः प्रभुर्निपेद्नुं यदसिस्तथा हि ।
 न दानतः सत्त्वपि वारणेषु कोशानपेक्षी समितौ व्यरंसीत् ॥ ९१ ॥
 त्यक्तौ(क्त्वा) पुरः केऽपि नृपाः कृपाणममुं प्रणेमुः प्रणतानुकूलम् ।
 अशक्तिभाजामियमेव मृत्युप्रतिक्रियाविष्कृतविक्रियेषु ॥ ९२ ॥
 उपायनैर्वाजिमतङ्गजानां विजघ्नुरेके रणकेलिमस्य ।
 स्थि(छि)त्वाङ्गुलीपर्वं च कुर्वते स शेषाङ्गरक्षामपरे नरेन्द्राः ॥ ९३ ॥
 यत्र योद्धुमधिरूढवारणे वैरिणो रणभरात्पराङ्मुखाः ।
 क्षन्नवृत्तिमपहाय कानने क्षेत्रवृत्तिमभजन्त जीवितुम् ॥ ९४ ॥
 राजकृत्यमिदमित्यसौ कृती युद्धमूर्धनि नृपानपाय(त)यत् ।
 संपदा पुनरनेकभुक्त्या वेश्ययेव न वशी वशीकृतः ॥ ९५ ॥
 बन्धा कापि विदग्धतास्य नृपतेर्यस्मादथै(सौ) तद्भुज-
 द्बन्धेनैव चकार यत्किल हरिश्चक्रे चतुर्भिर्भुजैः ।
 तद्बद्ध्याः सुधियस्ततोऽपि यदभी युद्धोद्यतेऽत्र व्यधुः
 सर्वसैरपि दुष्करं निजपरित्राणं तृणैर्वक्रगैः ॥ ९६ ॥
 बद्धाः केचन केचन प्रणमिता दासीकृताः केचन
 क्षिताः केचन केचन प्रशमिताश्चारोपिताः केचन ।

भूपालाः करवाललालनकलासोत्साहबाहुद्वयी-

दुःशीला अपि येन विश्वविजयव्यापारपारस्पृशा ॥ ९६ ॥

इति धीयुज्ज्वलश्वरोद्धितधीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरयोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
सुरथवर्णनो^१ नाम प्रथमः सर्गः ।

द्वितीयः सर्गः ।

असंख्यसंख्यश्रमखिन्नसैन्यः सोऽयं नयजैर्विनिवारितोऽपि ।

विधिप्रणुन्नः प्रचचाल कोलाविध्वंसिनां ध्वंसधिया रिपूणाम् ॥ १ ॥

ते दुर्महास्तेन तरसिनापि ग्रहीतशैलाग्रमुवो वभ्रुवुः ।

द्रुमाधिरूढेषु मनुष्यकेषु सिंहः सरोपोऽपि हि किं करोतु ॥ २ ॥

अथास्य लक्ष्मीमुपमोक्तुकामैरमात्यकैः कैश्चिदवंशजातैः ।

दत्तोपजापा रिपवो रजन्यामन्यायजन्यं सह तेन तेनुः ॥ ३ ॥

महाहवे तत्र^२ महाभटेषु कूटप्रयुक्तिप्रतिसंहतेषु ।

जवाज्यवर्तन्त निवर्तयन्तः शेषां स्वसेनां पिशुनाः प्रभोस्ते ॥ ४ ॥

परैरवाप्तावसरैः स वीरो न खल्वसैन्योऽप्यवमन्यते स ।

स्प्रष्टुं कराम्रेण कृपीटयोनिः स्फुल्लिङ्गशेषोऽपि हि शक्यते किम् ॥ ५ ॥

मुमोच यावन्न च दोःसखोऽपि भूमिं प्रतिज्ञामिव तां गृहीताम् ।

मातेव तावन्निजगोत्रदेवी समे समागत्य तमित्युवाच ॥ ६ ॥

एकोऽसि तत्संहारं संपरायं प्रवीर मा पूरय बैरिकामान् ।

विधौ क्रुधा निमति निर्घृणे कंः प्रति प्रहाराय समुज्जिहीते ॥ ७ ॥

तदर्थं(र्य)मेव त्वमलक्षितः सन्निमानि निर्वासय दुर्दिनानि ।

कालेन केनापि पुनः प्रतापी भविष्यसीति ब्रुवती तिरोऽभूत् ॥ ८ ॥

नृपोऽपि नातिप्रमनाः प्रभाते तां मन्यमानः कुलदेवताज्ञाम् ।

यथायथं मासृगृहाणि गन्तुं कथंचिदन्तःपुरमादिदेश ॥ ९ ॥

१. एतत्सारभूतं पद्यं तु 'स्मारोचियेऽन्तरे पूर्वं चैत्रवंशसमुद्भवः । सुरपो नाम राजा-
भूः समस्ते क्षितिमण्डले ॥' इति. २. कोला या सुरथराजधानी तां ये विध्वंसितुकामा-
स्तेषाम्.

अथात्मनस्तत्र तदीयमात्मबोधाय वित्तं परितापि भूयः ।
 मिषेण शेषं च निषिध्य लोकमेको वनायाविदितः प्रतस्थे ॥ १० ॥
 ततः श्रिया सद्गानि मुक्तयापि कान्तिच्छलेनैव निषेव्यमाणः ।
 चित्ते सततात्मागुणाधिधाय सद्यं ययौ सन्नसहस्रयाजी ॥ ११ ॥
 द्रोहेण भर्तुः प्रतिगृह्य लक्ष्मीं लब्धोत्सवास्ते सनिवा बभूवुः ।
 तं नावजग्मुर्निजवंशनाशं नहीदृशं पश्यति तादृशां दृक् ॥ १२ ॥
 प्रवृत्तनृत्तासु लताङ्गनासु स्वनसु वातेन च कीचकेषु ।
 तस्मिन्नुपेते नृपतौ वनं तदारब्धसंगीतमिवावभासे ॥ १३ ॥
 क तादृशं हन्त वराधिराज्यमरण्यवासः क च तादृशः सः ।
 स्वमेऽपि यदुर्घटतामुपैति तदश्रमेणैव विधिर्विधत्ते ॥ १४ ॥
 माघन्मयूरेषु वनान्तरेषु सलीलहंसेषु च सैकतेषु ।
 मनोविनोदः क्वचनापि नास्य यूथादपेतस्य यथा द्वि[प]स्य ॥ १५ ॥
 सायं तमिस्रोपचितं वनान्तमालोकयन्नश्रुविमिश्रकण्ठः ।
 आध्यातसौघः कृतनीडसङ्ग्राम(न)सौ विहङ्गान्वहु मन्यते स ॥ १६ ॥
 शम्या निकुलं वसनं तरुत्वच्चित्रं मृगौघः फलमूलमलम् ।
 वनेऽभवन्निर्विषयस्य तस्य मुनीश्वरस्येव महीश्वरस्य ॥ १७ ॥
 विशन्वनादेष वनान्तराणि सान्द्रद्रुमश्रेणिनिरन्तराणि ।
 भाति स भिन्नाङ्गनसंनिभानि घनादिवेन्दुर्धनमण्डलानि ॥ १८ ॥
 जभाश्रम श्रान्तमनाः स नाथः क्षितेः क्षताधैर्मुनिभिर्महार्घम् ।
 ददर्श दर्शक्षणदासपक्षैः पवित्रितं होमहुताशधूमैः ॥ १९ ॥
 गोसंगतिं नित्यमुपेत्ता(त)वत्यः शुद्धाभिरिद्धा द्विजजातिभिश्च ।
 यत्पर्णशालाः कमलासनस्य सुखान्नसख्यं विभरां बभूवुः ॥ २० ॥
 निष्ठाप्रयोगेण गताः प्रतिष्ठां श्रद्धानुविद्धं विहिताग्रिकार्याः ।
 यत्रोज्जिहाना मुनयः परसौपदाय वैयाकरणा इवासन् ॥ २१ ॥
 नीवारदानेन कुरङ्गकाणां सेकक्रियाभिर्वनवृक्षकाणाम् ।
 यस्मिन्निवाहेन च माघवीनां हर्षं वहन्ति स महर्षिकन्याः ॥ २२ ॥

सुवर्णलक्ष्मीललिताङ्गयष्टिः सरिद्धराम्भःपरिपूतपादः ।
 श्यामद्युतिर्यत्र गणस्तरूणामुपेन्द्रमुद्रामुररीचकार ॥ २३ ॥
 यत्र श्रुतीनां सततं श्रुतानि पदानि कीराः समुदीरयन्तः ।
 दत्तोपदेशा इव तापसेन्द्रैः फलाशिनो विष्णुपदे विचेरुः ॥ २४ ॥
 सूतिः श्रुतीनां रिपुरिन्द्रियाणां शुद्धेः समृद्धिः सदनं दयायाः ।
 सरश्च संसारमरुस्थितानां तस्मिन्किलास्ति स्म मुनिः सुमेधाः ॥ २५ ॥
 समित्कुशार्थं स कुशाग्रबुद्धिस्तपोवने तत्र कदाचिदञ्चनम् ।
 विलोकयामास विलोक्यमानं सासैर्मृगैस्तं विधुरं घरेन्द्रम् ॥ २६ ॥
 अर्दांश्च पूर्वं प्रियदर्शनो यः स्तम्बेरमस्तोममनोरमश्रीः ।
 तमेकमालोक्य चने अमन्तं ससंग्रमान्तःकरणः स तस्थौ ॥ २७ ॥
 तथा स्थितं वीक्ष्य तपस्विनाथं तेजोविशेषान्महनीयमूर्तिम् ।
 राजा निजान्तःकरणप्रणुजः स्वमेव नाम प्रणयन्ननाम ॥ २८ ॥
 उदस्तहस्तं मुनिमाशिषे तं नत्वा नृपेन्दुर्मुदितान्तरात्मा ।
 आसेदुर्षां स्वां श्रियमेव मेने सतां हि सद्गः प्रतिभूर्धिभूतेः ॥ २९ ॥
 अथैनमानीय मुनिर्महीन्दुमुदीक्षणश्चापदमाश्रमं सः ।
 चकार सत्कारमुदारबुद्धिर्मान्या महान्तश्च्युतसंपदोऽपि ॥ ३० ॥
 पाद्येन पाद्यं प्रतिपादितार्थमर्घ्येण चार्घ्यं तमृषिर्महित्वा ।
 विच्छाद्यवक्राम्बुरुहं महेच्छः पप्रच्छ भूषं धृततुल्यखेदः ॥ ३१ ॥
 नमन्नपश्रेणिशिरोमणीनां प्रभाभिरारुण्यमुपागतौ यौ ।
 पादौ किमेतौ तव हन्त धत्तस्तदेव दर्माङ्कुरकोटिरुष्णौ ॥ ३२ ॥
 सेवागतैर्द्वारि निवारितैर्यदृष्टं न कष्टादपि भूमिपालैः ।
 रजोभिरास्वादितवर्मतोयैः किमेतदासीत्कलुषं मुखं ते ॥ ३३ ॥
 भूभारमुमस्य भुजङ्गमर्तुर्विश्रामविश्राणनाविश्रुतो यः ।
 विपद्बधूदचनसङ्गताभैः स तेऽङ्कितोऽसः किमु कण्टकाग्रैः ॥ ३४ ॥
 दृष्टैर्विदृष्टा समरे गरुद्धिः पपात यस्योपरि पुष्पशृष्टिः ।
 किमेव मौर्ध्निर्मुकुटोचितस्ते चितस्तृणैर्भूतलतल्पलभैः ॥ ३५ ॥

नीलाश्मलीलास्र(म)भजत्सुवर्णे भुवे तव ज्याकिणकन्दली या ।
 अङ्गेषु साधारणकाकि(लि)केषु विलोक्यते सा न पृथक्किमेतत् ॥ ३६ ॥
 इत्थं मुनीन्द्रेण मनोजवाचा कृतानुयोगो युगदीर्घबाहुः ।
 नृपसपाकुण्ठितकण्ठपीठः पूर्वानुभूतं निजगाद सेदम् ॥ ३७ ॥
 श्रुत्वा नृपेन्दोर्विपदां निदानं राज्योत्सवं चास्य पुनर्विधित्सुः ।
 समादधेऽसौ जनतोपतापसमापनैकव्यसना हि सन्तः ॥ ३८ ॥
 साम्राज्यमेतस्य पुनः प्रदातुं सैव प्रभुः पर्वतराजपुत्री ।
 ज्ञानादिति ज्ञाननिधिः स मत्वा वक्तुं ततः प्रक्रमते स्म तस्मै ॥ ३९ ॥
 श्रेयोविद्योगान्न हि सेदनीयं सर्वसदा हन्त यतो महान्तः ।
 को नाम नास्यां विधिबागुरायां पपात मार्गत्रपि साधुमार्गम् ॥ ४० ॥
 अयो(गो)वरस्तस्य विधेः प्रचारो यः सज्जनानामथ दुर्जनानाम् ।
 स्वर्णधिया संभृतमुत्तमाङ्गे स्वैरं विधत्ते मुकुटं कुटं वा ॥ ४१ ॥
 न विक्रमं नाभिजनं न विद्यां न हृद्यतां नापि वयो न वृत्तम् ।
 कृतप्रवृत्तिर्व्यसनाय पुंसामपेक्षते नैव विधिर्विपक्षः ॥ ४२ ॥
 छिद्राणि साधुर्विदधाति नैव परप्रवेश्यानि भवन्ति यानि ।
 केनाप्यसौ संव(च)रते कृतान्तदिग्द्रेण जानाति तदेव(प) एव ॥ ४३ ॥
 पुंसां यदासौ विरुणद्धि वेधास्तदा तुदत्येव यथा तथापि ।
 तत्राप्यहो ये यममात्रमैत्रीशस्त्रार्पणं तस्य जिघांसतस्तत् ॥ ४४ ॥
 शुभैकलब्ध्यामशुभेन लक्ष्मी ये केऽपि काङ्क्षन्ति परीयृ(रिग्र)हीतुम् ।
 प्रकाशदृश्यां वनवर्तनी ते ध्वान्तेन निर्धारयितुं यतन्ते ॥ ४५ ॥
 कामं कदाचित्कृतमेव वित्तं पुंसामसाधु स्वपुरस्क्रियाभिः ।
 क्षुद्राभिरुनुद्रितमाश्रयान्तर्भवेन्न तन्मध्विव गद्गमन्ते ॥ ४६ ॥
 अप्यल्पमादीनयमन्तरेण यः केवलं लोलतयैव मुक्तः ।
 शङ्के तदङ्गं पुनरप्युपैति जातानुतापेव समुत्सुका श्रीः ॥ ४७ ॥
 प्रायः प्रशस्ताचरितेषु धाता धृतप्रकोपोऽपि मृदुत्वगर्भः ।
 मीध्मे यथा भीष्मरविप्रतापस्तथा वनच्छायपथदुर्मोऽपि ॥ ४८ ॥

तद्भूपते भूतपतेः कलत्रं जगन्नयाम्बामविलम्बमानः ।

आराधयाराधकवत्सलासौ विधास्यते मङ्गलमञ्जसा ते ॥ ४९ ॥

या बीजमेकं जगतां गतान्यकृत्यैः कृता चेतसि योगिभिर्या ।

या देवतानामपि दैवतं च प्रभावमस्याः शृणु शर्वपठ्याः ॥ ५० ॥

सन्त्येव सर्वत्र नृदेवदेवाः सेवानुरूपं फलमुत्सृजन्तः ।

परं परीष्ट्या भजतामभीष्टमप्यल्पयानल्पमसौ प्रसौति ॥ ५१ ॥

श्रवः प्रतिष्ठेऽपि हि तच्चरित्रे यं दुश्चरित्रास्तव दत्तवन्तः ।

दस्या श्रियं सत्त्वघनोत्तमर्णात्त्वचो ग्रहीष्यन्ति पुनस्तमाधिम् ॥ ५२ ॥

तेनाथ नाथेन विशां विशेषात्कृताग्रहः प्राग्रहरो मुनीनाम् ।

उवाच देयीचरितं रदांशुखण्डैर्निरस्यन्निव दुःखमस्य ॥ ५३ ॥

मुन्दोपमुन्दप्रतिमावभूतामवन्ध्यकोपौ किल विन्ध्यशैले ।

दैत्येश्वरौ शुम्भनिशुम्भसंज्ञौ भुजावजेयाविव विक्रमस्य ॥ ५४ ॥

तद्वा तपः पूर्वमपूर्वमेतौ प्रसादयामासतुरब्जयोनिम् ।

प्रीतेन तेनाप्यनयोर्वितीर्णमुदीर्णमाज्ञौ मदबीजमोजः ॥ ५५ ॥

शुम्भः समासाद्य वरं विरञ्चेत्स्वष्टेव विम्बं तुहिनेतरांशोः ।

प्रजेश्वरैरप्रतिकार्यमूर्व्यामुपप्लवं प्लवयांचकार ॥ ५६ ॥

अत्याहिते हन्त नितम्बिनीनां गर्भश्रुतिः स्यादिति सत्यमेतत् ।

तथा हि रत्नानि मुमोच रत्नगर्भास्य विक्रामति वीरचक्रे ॥ ५७ ॥

विधूय सर्वामपि भूतधात्रीमुचद्रजोभूतिदुरीक्षणीयः ।

उत्पातवातोपममुत्पपात दैतस्ततो बाधितुमूर्ध्वलोकम् ॥ ५८ ॥

उदीर्णमाकर्ण्य तमापतन्तमन्तःप्ररूढेन मयेन मूढः ।

प्रियासु गोत्रस्सलनापराधविलक्षवक्त्रेन्दुरभूदमुक्ताः ॥ ५९ ॥

आक्रम्यभाणा प्रसभोपभोगलोलेन स्निग्धप्रतिमेन तेन ।

अगादवागोचरमाकुलत्वं कुलाङ्गनेवामरराजधानी ॥ ६० ॥

दरेण दम्भोलिवलं विलङ्घ्य मघोनि जह्वाचलमभ्युपेत ।

जहार हारीकृतत्राणविन्दुरिन्दीवराक्षीरसुरः सुराणाम् ॥ ६१ ॥

समन्ततः संयमनीमनीकैर्मत्वा यदीयैर्विहितावरोधाम् ।
 पत्या पितृणां विपमस्थितेन वृथा विदग्धे समवार्तिसंज्ञा ॥ ६२ ॥
 पाशैः पुरा यः कृतयैरिनाशैरपामधीशः किल पाशवीरः ।
 दैत्यादितः सोऽपि समीकसीमि पलायमानोऽजनि धीरपाशः ॥ ६३ ॥
 यदस्त्रभीत्याधिपतौ निधीनां कैलासशैलग्रनिकुञ्जभाजि ।
 मुक्तालका प्रोपितभर्तृकेव न निर्वृतिं तज्जनता जगाम ॥ ६४ ॥
 मा यक्ष इत्यक्षरयुग्ममस्तु मम प्रतीपं प्रतिदिस्सतोऽस्मात् ।
 एवं विदित्वेव धनाधिनाथो धनैरनैपीत्परितोपमेनम् ॥ ६५ ॥
 उत्सङ्गतः स्वप्रभवासु येन हतासु हैमीषु लतासु तासु ।
 मेरुर्मरुत्पातपतन्नमेरुपुष्पच्छलाद्वाप्पलवानमुच्चत् ॥ ६६ ॥
 आलानरज्जुं निजकुञ्जराणां मायं करोन्मामिति शङ्कमानः ।
 निगूढरत्नेषु शिरःसु शेषः शेषामिवाज्ञां वहति स्र यस्य ॥ ६७ ॥

जगदिति दितिसंभवेन तेन

प्रसभमभीतिमता जितं विचिन्त्य ।

सुरपतिरथ तत्प्रतिक्रियार्थं

समममरैः सविधे विधेर्जगाम ॥ ६८ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरभोक्त्यवनाम्नि महाकाव्ये
 देव्याधरितनिवेदनो नाम द्वितीयः सर्गः ।

तृतीयः सर्गः ।

अथ ते मथितास्तेन दैतेयेनादितेः सुताः ।

पुरंदरं पुरस्कृत्य सन्न पद्मभुवोऽभ्ययुः ॥ १ ॥

सरागैरिव सारङ्गैः पीयमाना महर्षिभिः ।

उद्गिरन्तं गिरः स्वच्छा मेघमम्बुच्छटा इव ॥ २ ॥

बिम्बाणं पाणिपद्मेन बलक्षामक्षमालिकाम् ।

धार्यमाणं तयाप्यन्तः प्रीत्येव प्रतिबिम्बितम् ॥ ३ ॥

गलद्रुक्ताजलभ्रान्तिं यानहसस्य यच्छता ।
 चामरेण सरस्वत्या वीज्यमानमनेकश ॥ ४ ॥
 जिताभिनवक्रौमुम्भै शुभैर्वपुरमीषुभि ।
 प्रातस्तनस्य तन्वान द्विर्भावमिव भास्वत ॥ ५ ॥
 प्रापितानि कृतार्थत्वं जाग्रता ज्ञानचक्षुषा ।
 क्षिपन्त च(दि)क्षु चक्षुषि नम्रामय(र)दिदृक्षया ॥ ६ ॥
 विलोक्य तत्र सावित्रीप्रिय पिप्रियिरे सुरा ।
 कस्य न स्फातिमायाति दृष्टिर्दृष्टे पितामहे ॥ ७ ॥

(पद्मि कुलकम्)

हर्षाश्रुजलकण्डोलविलसत्पुलकाङ्कुरै ।
 स स्तुत्य स्तोतुमारेभे रमसेन ऋमुवजे ॥ ८ ॥
 नम समग्रवैचित्रीविधानोत्रेयशक्तये ।
 शुभवेऽम्भोजतल्पाय सकल्पायातसिद्धये ॥ ९ ॥
 श्रद्धया मेर्यमाणेय वाणी मुक्ता(ग्या) न(न)पावती ।
 यचनातीत कान्त ते माहात्म्यमभिलापते ॥ १० ॥
 तत्त्वस्थानवप्रोपेन नासभावनया पुन ।
 असत्यमपि न स्तोत्र श्रुतिज्ञ श्रोतुमर्हति ॥ ११ ॥
 गिरा परिवर सोऽयमास्मान् कोपयुज्यताम् ।
 ओङ्कारेणापि यद्वाच्ये न गुणास्त्वयि यात्रुम ॥ १२ ॥
 समेय मूर्खतासाकमपि विश्वविदा त्वया ।
 यद्बोद्ध(द्) त्वत्प्रभावान्त न वय न त्वमप्यत्नम् ॥ १३ ॥
 एक सृजसि पात्येक एक सहरसि प्रजा ।
 अद्वितीयतयाक्लिष्ट किल त्वमवतिष्ठसे ॥ १४ ॥
 घुमणिद्युतिना प्रादुर्भवता भवताद्भुतम् ।
 सृष्टेरस्यादिम सष्ट समाप्यतत्तमा तम ॥ १५ ॥
 विधाप्यविद्या नाकौऽपि नरको यदपेक्षया ।
 मुनीन्द्रदुष्णवर्त्मान त भवन्त भव विदु ॥ १६ ॥

,चेतसश्चन्द्रमा जज्ञे जगच्चक्षुश्च चक्षुषः ।
 प्राणतस्ते जगत्प्राणो मुस्तादग्निश्चतुर्मुखः ॥ १७ ॥
 चित्रीयते चरित्रेण तावकीनेन नैव कः ।
 रजसैवं सुरश्रेष्ठ यद्दाल इव खेलसि ॥ १८ ॥
 तर्त्तिकं यन्न त्वया चक्रे तर्त्तिकं येनासि नार्जितः ।
 तर्त्तिकं यन्न ददासि त्वं तर्त्तिकं यन्न न विद्यसे ॥ १९ ॥
 अथ यो विद्यतेऽस्माकमानन्दस्त्वदवेक्षणात् ।
 स नूनं मुनिसंवेद्य शतानन्देऽपि न त्वयि ॥ २० ॥
 इति स्तुतिगिरः श्रुत्वा तेभ्यस्तामरसासनः ।
 उवाच लोचनोत्क्षेपप्रत्यसीकृतविस्मयः ॥ २१ ॥
 किमद्य यौगपद्येन यूयमाजग्म निर्जराः ।
 निःश्वासधूमानुमितामितदुःखदवाग्रयः ॥ २२ ॥
 विधातुमक्षमाणीव गन्दाक्षादीक्षणं मिथः ।
 लक्ष्यन्ते शून्यलक्षाणि किमक्षीणि मरुत्वतः ॥ २३ ॥
 अदम्भद्विम्भसंरम्भकरम्भात्मभरे हरेः ।
 किं शैलशूकरव्याधे व्याधामेध्यामला रुचिः ॥ २४ ॥
 दुर्धराधरकम्पस्य कोपानलमनर्गलम् ।
 किं विष्णोर्विबृणोतीदं हृदयं कौस्तुभच्छलात् ॥ २५ ॥
 लुलाय लाञ्छनस्थाय रिपुस्तोमतमोपहः ।
 किं दिवा दीपवद्दण्डः खण्डितद्युतिरीक्ष्यते ॥ २६ ॥
 महाविपाणां फणिनां कीनाशमहिपस्य च ।
 पश्यामः श्यामलां कस्मादाकृतिं निकृतामिव ॥ २७ ॥
 हेमदं फणिभिश्चित्रैरातपत्रमुपस्कृतम् ।
 हे मयं यादसामीश किमद्य तनुते न ते ॥ २८ ॥
 कुतः सुतः पुलस्त्यस्य वयस्यः परमेशितुः ।
 विमानान्वित एवायमनासन्नेऽपि पुष्पके ॥ २९ ॥

विरोचनस्य स्वस्मादकस्मादवलोक्यते ।
 मन्त्रार्धेनैव निष्पन्ना न दीत्य(स्य)र्धेन घातुना ॥ ३० ॥
 औपधीनामधीशोऽपि किं शोकव्याधिनाधितः ।
 मेघं करमरुन्मानमुकुरच्छविमाच्छिदत् ॥ ३१ ॥
 किं कुरङ्कुरङ्गस्य कुरङ्गोऽसौ श्वसन्मुहुः ।
 विवृणोति कुतोऽप्युद्यैः पलायनपरिश्रमम् ॥ ३२ ॥
 दूरादेतेषु शान्तालिवैतालिरुवरेषु किम् ।
 दिगुञ्जरकपोलेषु दुर्भिक्षं दानसंपदाम् ॥ ३३ ॥
 शक्तिदण्डं बहन्धैरिप्राणभिक्षाविचक्षणः ।
 प्रतापामीन्धनं ब्रह्मचारी किं नाचरत्यसौ ॥ ३४ ॥
 निफारमप्रतीकारं मुपर्यसिति कुर्वता ।
 कृतान्तहन्तकाराय केनात्मा हन्त कल्पितः ॥ ३५ ॥
 इति व्याहृत्य विश्रान्ते तत्र विश्वङ्गसूत्रिणि ।
 गुरुर्गोश्रारिनेनान्तप्रेरितः प्रत्यबोचत ॥ ३६ ॥
 चरेण चारितातद्वः पङ्कजासन तेन ते ।
 देवानेवं तिरस्कृत्य दैत्यः शुम्भो विजृम्भते ॥ ३७ ॥
 शतधा रजितं येन रिपुच्छेदाग्रिविष्टपम् ।
 शतधारं जितं तेन तदरं प्रख(द)रैः खरैः ॥ ३८ ॥
 स्वप्नामे ग्रामभट्टोऽसि स्फुटामस्य व्यवस्थितिम् ।
 तन्मां ब्रूहीति तेनाहमाक्षिप्तः क्षिप्तजिष्णुना ॥ ३९ ॥
 कल्पाद्विपेषु दोलाभिर्लोलाभिः क्लृप्तकेलयः ।
 मुदास्य दास्यो गायन्ति स्वर्जयोपार्जितं यशः ॥ ४० ॥
 जिगाय नायकं वीनां नवीनां दधदुद्धतिम् ।
 यदाज्ञौ तज्जयत्ये(यादे)प विद्वेपीति स्फुटोऽभवत् ॥ ४१ ॥
 क्रियां कामप्यकुर्वाणः स तपस्वी मुदर्शनः ।
 भवादिब दुरुच्छेदाद्वैत्याद्वै कुण्ठतां गतः ॥ ४२ ॥

दध्रे च माहिषेणैष बलेनोच्छूनतां गतः ।
 अमुना यमुनाबन्धुर्भिषजेवातिलङ्घितः ॥ ४३ ॥
 तेन निष्करुणेनास्त्रैर्वरुणे सव्रणे कृते ।
 अपाशस्तस्य नो पाणिरनुजीविजनोऽप्यभूत् ॥ ४४ ॥
 प्रचेतःप्रेरिताः पाशास्तस्मिन्मोघा न केवलम् ।
 उताः सर्पाभिस्तसैस्ते प्रतीपाक्षरा अपि ॥ ४५ ॥
 घाति मन्दमनानन्दः समीरस्तस्य संसदि ।
 स्वभावभीषणाकारभ्रूकुण्णभुजगीभयात् ॥ ४६ ॥
 समित्या तेन धीरेण वादिनेव व्यधीयतः ।
 असमर्थितपक्षोऽयं घनाध्यक्षो निरुत्तरः ॥ ४७ ॥
 रुद्रैरुमुद्रितं तप्तैस्तेजः सूर्योपलैरिव ।
 न किञ्चिदपचक्रेऽस्य तपतस्तरणैरिव ॥ ४८ ॥
 सप्तजिह्वो द्विजिह्वेन तेनाजौ बिह्वलीकृतः ।
 विजहौ सहसा तीक्ष्णां हेतिं स्वहितहेतवे ॥ ४९ ॥
 रणाङ्गणेऽवगणितस्तेनायं गणनायकः ।
 धातर्यदपराधानामपि त्वं गणनाय कः ॥ ५० ॥
 अयं तेने तथा तेन निस्तेजास्तेजसां निधिः ।
 यथा दिवापि चक्राह्वैः कथञ्चिदुपलक्ष्यते ॥ ५१ ॥
 अखण्डमण्डलामोऽसौ याति यामिकतां निशि ।
 विष्णुस्तदवरोधेषु रोद्धुं मानमलिम्लुचम् ॥ ५२ ॥
 सलीलं लायसं(सय)न्तोऽमी ऋतवो व्रतनीः प्रियाः ।
 कृतोद्यमास्तमु(दु)घाने जायाजीवा इवाभवन् ॥ ५३ ॥
 फटकैर्धृतगन्धर्वमत्वेवात्मसमोदयम् ।
 उत्सातशृङ्गशृङ्गारं स चक्रे कायनाचलम् ॥ ५४ ॥
 सोमाहुतीः पतन्तीर्नः सोचरा हरते हठान् ।
 दुर्गार(त) इव वार्धाराश्चातमानां पिपासताम् ॥ ५५ ॥

भुजगेन्द्रान्भुजन्तम्मससक्तजयकुञ्जर ।
 तुदत्याशीविषानेष दुराचारो गुरुनिव ॥ १६ ॥
 बाढवामिच्छलादन्तर्दधाना दुःखपावकम् ।
 दत्त्वा रत्नौघमुद्घोषे स्तुवन्तीव तमव्यय ॥ १७ ॥
 अश्रुमिश्राणि नेत्राणि यः करोत्यरियोपिताम् ।
 महाबलेन तेनाय धूतो धूम इवाग्निभू ॥ १८ ॥
 तेनैवमभिभूताना गतिस्तात त्वमेव न ।
 दाषपावकदूनाना तरूणामिव तोयद ॥ १९ ॥
 तवादेशाज्जगद्धर्तुर्ये पूर्वं बन्धता गता ।
 गृहीत्वार्थं निरस्तास्ते छेदालेखा इवामुना ॥ २० ॥
 पूज्या स्थानस्थिता एव दातुमर्थमपि क्षमा ।
 अवाच्या स्मस्ततो भ्रष्टा शब्दा वेदभवा इव ॥ २१ ॥
 किं वा निवेद्यते वीचा मनसा ज्ञानिनस्तव ।
 न हि दीपद्युता भानोर्भावामोह प्रकाश्यते ॥ २२ ॥
 तस्मादस्माकमानन्दबन्दली कमलासन ।
 शिरोभिन्दुवियुक्तेन शुम्भेनाङ्कुरिता कुरु ॥ २३ ॥
 इति श्रुतिरुचि श्रुत्वा बभौ वाचस्पतीरितम् ।
 प्रत्युवाच प्रिया वाच स वाचयमसेवित ॥ २४ ॥
 अलं ह्वित्वा गीर्वाणास्त्राणाय प्रभुरस्ति व ।
 शैलराजात्मजा दैत्यव्याधिविध्वसनौपधी ॥ २५ ॥
 पुरा दुराशयेनापि तप्त्वा तेनाद्भुत तप ।
 प्रार्थितोऽसि स्थिरप्राणा भुवनत्रयमर्चिताम् ॥ २६ ॥
 आशुश्रुवे मया तस्मै स्त्रीहृतादन्यदत्ययात् ।
 तदप्यङ्गीकृत तेन गर्वनाधितबुद्धिना ॥ २७ ॥
 तदित सत्वर गत्वा गुहमातामह गिरिम् ।
 स्तुतप्रस्तुतकार्याय शमोगम्भोजलोचनाम् ॥ २८ ॥

पूरयिष्यति यौध्याकान्कामान्कामारिकामिनी ।
 नैसर्गिकं हि वात्सल्यमपत्ये मातुरातुरे ॥ ६९ ॥
 उपसंगृह्यतामेतामपेताशेषविद्विषाम् ।
 मुक्त्याधिवेत्स्यमानायाः पतित्वं भवति श्रियः ॥ ७० ॥
 रुरुकासरघातिन्या तथा पैञ्चाननस्त्रिया ।
 कृता कैाननसंपत्तिः पुराप्यस्तभयज्वरा ॥ ७१ ॥
 वाचा वृष्टयेव सिञ्चन्मुमनसामास्यानि सस्यानि वा
 विभ्रन्ति ग्लानिमम्भोधर इवाम्भोजध्वजोऽन्तर्दधे ।
 ते च प्राचीनबाहिमभृतयः प्रालेयपृथ्वीधरा-
 धारामाराद्भुमीशप्रणयिनीमुत्साहभाजोऽभवन् ॥ ७२ ॥
 रिपुनृपनिलयं श्रियः श्रितायाः पुनराकर्षणमन्त्रवन्मनोज्ञम् ।
 पतिरिति निगदन्नुमाचरित्रं नृपतेस्तस्य धूर्तिं न्यधत्त चित्ते ॥ ७३ ॥
 इति श्रीगुर्जेश्वरपुरोहितधीसोमेश्वरदेवविरचिते मुरयोत्तयवाशि महाकाव्ये
 विरविवर्णनो नाम तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ।

सिंतेमरीचिरुचामिव संचयं हसितराशिमिव त्रिपुरद्रुहः ।
 धनपतेर्यशसामिव मण्डलं समुदयं शरदम्बुमुचामिव ॥ १ ॥
 कचन फाञ्चनकेतफकेतनं कचन बालतमालसमाकुलम् ।
 कचन किन्नरगानमनोरमं कचन निर्झरपातपवित्रितम् ॥ २ ॥
 तुहिनयाहि नवाश्मसमुच्चयं घनलतानलतालनिरन्तरम् ।
 निरघसारघसारणिपिच्छिलं पुरुचमूरुचमूरुचिरश्रियम् ॥ ३ ॥
 सवकशावकशाखिशतं प्रियासहितरोहितरोहितशम्बरम् ।
 असमहंसमहं दधतं सुरोरुहसमूढसमूढमदं सरः ॥ ४ ॥

१. ६६ श्लोके मुक्तिभाष्ये परश्लोके मुक्तिभाष्ये भवतीति भावः. २. दुर्गा तु
 इदमहिपदेत्ययोः सिद्धौ तु मृगमहिपयोर्भातिनी. ३. मन्त्रवन्वाणि यन्मन्त्रि. ४. ११-
 रसगीयपञ्चाद्यान इष्टरूपेण ग्रन्थसमाप्त्यपसरे प्रदर्शयिष्याम.

विशदतोयदतोयहतानलं सनिनदातिनदातिमनोहरम् ।
 तगरसासरसालमृदुच्छदप्रसवराजिवराजिरकन्दरम् ॥ ५ ॥
 चपलया कलितं कपिमालया चपलयालिरुतस्तुतसंपदम् ।
 गजवता विपिनेन वृतं मनागजवतास्पदमारुतशालिना ॥ ६ ॥
 'सवनराजितमश्रमहासरः सवनराजितदेहयतिव्रजम् ।
 परशुनासनरामनिषेवितं परशुमासनतीर्थपरंपरम् ॥ ७ ॥
 पवनदेवनदेवनगस्फुरन्मधुकरालिकरालितपङ्कजम् ।
 विविधवधवधप्रतिपादिताभिनवपुष्पवपुष्पव(ट)वेष्टितम् ॥ ८ ॥
 शबरताडितमसमतङ्गजं शबरताखिलफेल(र)वभैरवम् ।
 समरसीमगतोद्भुरकासरं समरसीकृतचिचतपोधनम् ॥ ९ ॥
 दिविषदो विषदोपजिदौषधीमधुरसानुरसानुगतद्रुमम् ।
 तरुणवारणवारमदच्छटानधमगन्धमगं ददृशुस्ततः ॥ १० ॥
 (दशभिः कुलकम्)
 नयनयाननयानरमण्डलीघटितरूपतरूपचितं नगम् ।
 सुरविभू रविभूषितपद्मजाऊरसरोरसरोचितमभ्यगात् ॥ ११ ॥
 तुहिनसानुमतः कमनीयतामवलुलोकयिषोः शिखगिद्विपः ।
 किमपि मातलिना नगवर्णनं निजगढे जगदेकविभोः पुरः ॥ १२ ॥
 अममुदमतया गगनाङ्गणं पृथुतया पृथिरीवलयं विभो ।
 तलविशालतया च रसातलं तिलकयत्यतुलः कुलममृताम् ॥ १३ ॥
 रजतकाञ्चनरत्नमयस्थलीकिरणतोरणतोषितदिष्णुलः ।
 क्षितिधरानपरानवनीभृतां पतिरथं तिरयक्षिष राजने ॥ १४ ॥
 जपरता परतापमुर्वती शमरतामरतारहिता न्वहम् ।
 इह यने हवनेद्भुताशने यतिमभानिमभा नयतीधरम् ॥ १५ ॥
 इह मनोभवतापभरच्छिदे हिमलयाभ्युपनिषिक्तसंगदि ।
 निदधते सुमुदच्छद्रमन्तवीर्यसि ता रसिनाः सुरयोपित्र ॥ १६ ॥
 इह भित्ते हमिते शिखया रषामुपरने पद्मेभ्यश्चाटुभिः ।
 पशमिभे शमिभे न निनाय तं मन्दनो मन्दनोदितमार्गजः ॥ १७ ॥

रमते वियताथमगः स्वचराज्जव तानवतानवतानवता ।

यतिपङ्क्तिरियं च पुरो विरमद्गमना गमनागमनागमना ॥ ३१ ॥

इह सल्लकीदलच्यानदता करिणां गणेन मधुरं नदता ।

घटुभिर्मदान्बुभिरनूनदता क्रियते स्थलेऽपि सहसा नदता ॥ ३२ ॥

भारुतादृतिमरुत्तरुपुष्पैः पारुपेशलरसैश्च फलौघैः ।

आदरादुपनयत्ययमग्निः प्रामृतं त्रिभुवनैरुविभोस्ते ॥ ३३ ॥

घनतुहिनविशोभिश्चुङ्कमुच्चैरुपरि विपण्णनयाम्बुवाहमेतत् ।

भजति भुजगराजमोगशय्यासुखशयितासुरवैरिणो विलासम् ॥ ३४ ॥

तालावलीमर्पितमोगतानां नमोगतानां निकटे तटीनाम् ।

भङ्गीगणो गच्छति वासवेह न वासवे हः सममात्मकान्तैः ॥ ३५ ॥

हरिणीयमुपैति तटीर्मृगणे कुशला कुशला कुशला कुशलाः ।

तरुरानिरसौ मुदमातनुते मधुरा मधुरा मधुरा मधुरा ॥ ३६ ॥

पश्यैतदुद्यममुमासवमत्तभृङ्गं

शृङ्गं यतः प्रमथति सा सुरस्रवन्ती ।

मातेव या सितकरांशुनिभैः पयोभिः

प्रीताः प्रजाः सवितुरङ्गताः करोति ॥ ३७ ॥

नदीयमानन्दमहो ममाद्य विरुस्वरैर्व्याकुरते सरोजैः ।

न दीयमानं दमहोममाद्यन्मना मुनिश्चैष जिघृक्षतेऽर्थम् ॥ ३८ ॥

तोयोत्सर्गात्पाण्डुरिमाणं प्रथयन्ती

पाथोदानां पङ्क्तिमदूरे निचरन्तीम् ।

पश्यत्यग्निजङ्गमशृङ्गावलिनुच्या

मुग्धः सिद्धम्भीनिवहो विन्मयमानः ॥ ३९ ॥

पर्वतपङ्क्तिपताविह बल्गत्कुञ्जरकुञ्जरकुञ्जसमाजे ।

कासरसंततिरातनुतेऽसौ सङ्गरसंगरसङ्गवलाग्रेः ॥ ४० ॥

गीतानुरक्ता. सुमनःमसक्ता नक्तं दिवं चात्मभुवं भजन्तः ।

यसन्ति कान्तास्त्रिह कन्दगासु मिश्रसवन्तश्च सुमुशन्तश्च ॥ ४१ ॥

गन्धर्वीणां गीतिभिः पीतचित्तमेणीश्रेणीं वीक्ष्य दूर्वा नवां च ।

अत्र क्रीडाकाङ्क्षया शीतरश्मेरेणः शङ्के नेच्छति स्यातुमङ्गे ॥ ४२ ॥

अमुं जवनतः स मुञ्जवनतः प्रयाति शिखरान्मृगं मृगरिपुः ।

अरं कुरवकं सरङ्कुरवकंसमेत्य रमते मुदात्र मधुपः ॥ ४३ ॥

गाङ्गेयजुष्टैः ऋटकैः समन्तादाप्तोन्नतिर्द्रोणशकुन्यपेतैः ।

दुर्योधनीयत्ययमङ्गराजरुचिं दधानः कृतभारतश्रीः ॥ ४४ ॥

विपिनमिदं मुदमातनुते मे कपिशतरूपितमञ्जुलतालम् ।

इयमपि भूर्नवमञ्जरिमाला कपिशतरूपितमञ्जुलतालम् ॥ ४५ ॥

वैदूर्यगालुस्मतपञ्चरागपरागशृङ्गारितशृङ्गराजः ।

असौ कुथेन प्रयितामभिख्यामधः करोत्यत्रमुवल्लभस्य ॥ ४६ ॥

नवीनाम्बुबाहद्युतीनां समालं समालं समालम्ब्य शृङ्गौघमत्र ।

ततिः पद्पदानां सदा बालसालालसालालसा लासमाविष्करोति ॥ ४७ ॥

सुवर्णशृङ्गाणि निजांशुदण्डैश्चण्डांशुपादप्रतिमैरमुष्मिन् ।

दिनावसानेऽपि वियोगशङ्कां कोकाङ्गनानां गलहस्तयन्ति ॥ ४८ ॥

कुर्वते केलिमत्र प्रियासङ्गता वानरा वानरा जीवना जीवनाः ।

वारिदेनोज्ज्वला संह्रियन्ते पयः खेलता खे लतापल्लवा पल्लवाः ॥ ४९ ॥

अथ नोदकैः सुरवधूनिवहः सघनोदकैश्च रुचिरे शिखरैः ।

अमरालयादिह समेत्य गिरौ समरालया द्युसरिता रमते ॥ ५० ॥

रूप्यस्थलीनामयमंशुजालैर्वलक्षिताशेषदिगन्तरालैः ।

कीर्तिप्रतानैरिव तायमानः पुनाति पङ्क्तिं धरणीधराणाम् ॥ ५१ ॥

याति रतिं अमरः स्फुरदन्तःकेसरके सरके सरकेऽस्मिन् ।

धर्मदिनेष्वपि साम्मसि शोषं तापनतापनतापनताली ॥ ५२ ॥

शृङ्गेऽत्र तेपे परमं तपस्तदनङ्गदाहाभिभवाङ्गवान्नी ।

जग्राह सा येन शरीरमर्धमर्धेन्दुमौलेः सकलं मनश्च ॥ ५३ ॥

शशिविम्बमिहापचयं नयते सकलङ्गमलं सकलं कमलम् ।

कुमुदं च पुरः कुरुते अमरी वरलासहितं वरलासहितम् ॥ ५४ ॥

क्षमां दधानोऽपि न धर्षणीयः पूर्णोऽपि रत्नैरनवाप्य(स)भङ्गः ।
 प्रालेयपादोऽप्यकलङ्कितश्रीरसावनन्तोऽपि न तु द्विविह्वः ॥ ९९ ॥
 न रैरतः कोऽप्यफलः प्रयाति नैरैरतः सेवितसानुषङ्गिः ।
 नभोजनानामपि दुर्लभानि न भोजनान्यातनुते न चायम् ॥ १०० ॥
 तुषारगौरुषु तटेषु सान्द्रचन्द्रप्रभामिः पिहितान्तरेषु ।
 वधूर्विदग्धापि धरेऽत्र शङ्के संकेतमार्गं निशि नाशु वेत्ति ॥ १०१ ॥
 विहाय सालामरुतान्कुलायान्विहायसामालिङ्ग्यस्तपसा ।
 विहायसा गच्छति तुङ्गसानाविहायसामाकरकोटिरस्ये ॥ १०२ ॥
 वनस्य नानाद्रुममण्डनस्य किमस्य माहात्म्यमुदाहरामः ।
 यस्मिन्नुमालोकनलोलदृष्टिः कटाक्षितश्चिचभुवा भवोऽपि ॥ १०३ ॥
 शीताः समीराः प्रक्षमं पिपासां विनोदकैरत्र सतां नयन्ति ।
 तेषां तदन्यत्र मनांसि शृङ्गैर्विनोदकैरत्रसतां नयन्ति ॥ १०४ ॥
 श्रुत्वा वनेऽस्मिन्मदनस्य दाहमुद्गीयमानं सुरसुन्दरीभिः ।
 अद्यापि देवे निदधाति देवी प्रकोपगर्भाणि निभालनानि ॥ १०५ ॥
 तदेतदमे नगरं नगेन्द्रोर्ध्वदीपधिप्रसमिति प्रसिद्धम् ।
 रत्नाभिरामे रमतेऽत्र लक्ष्मीर्विश्वःस्थले वा जलजन्मनाभेः ॥ १०६ ॥
 ताः सन्ति दृश्याः सुदृशाः पुरेऽस्मिन्यदर्शनोद्दीपितमन्मथानाम् ।
 महासुनीनामपि कम्पमानात्कराद्भवन्ति द्रुतमक्षमालाः ॥ १०७ ॥
 यत्सुन्दरीणां सगता कथं म्यात्पातालनारीभिरधःरुनाभिः ।
 भवेत्कथं वा त्रिदिवाहनाभिर्द्याः मन्तनं सन्ति विमानवत्यः ॥ १०८ ॥
 जलक्रियाः सिद्धसरिज्जलेन कल्पद्रुमाणां कुसुमैः सुमार्गाः ।
 भवन्ति यत्र ज्वलतां गर्पानामुगैरुमिसारहितास्तमिस्राः ॥ १०९ ॥
 सारः पुराः कश्चनपद्मेतदाभाति सन्नायममानसास्यम् ।
 दृष्टं तपान्तेऽपि न पश्चिनीनाममङ्गलं यत्र वनक्षपक्षैः ॥ ११० ॥
 शीलेऽस्मिन्कष्टपुष्पपद्मवगमुत्पातः सदा शान्तिनां
 पद्मिन्यः प्रतिजल्पन्तं न दधने हामं दिमर्तावपि ।

शैत्यं शाश्वतमम्भसां भवति च स्वर्गाङ्गनानां गुहा-
गेहद्वारविहारिवारिदधटागर्जाभिरुज्जागरः ॥ ६७ ॥

कचिदिह विहरन्तीर्वीक्षमाणस्य रामाः

प्रसरति रत्नरन्तर्गोक्षमाकाङ्क्षतोऽपि ।

कचन मुनिभिरर्थ्यां पश्यत्तस्तीर्थवीथीं

भवति भवविरक्ता धीरधीरात्मनोऽपि ॥ ६८ ॥

तावत्तावत्पलक्ष्मीः कलयति मलयस्तावदाविष्करोति

कौञ्चश्चेतोहरत्वं हरधरणिघरस्तावदभ्येत्यमिष्याम् ।

तावद्गर्वं सुपर्वक्षितिभृदपि दधात्युद्धतत्वं च विन्ध्य-

स्तावद्भृत्ते धराणां पतितरतिरुचिरो दृश्यतेऽसौ न यावत् ॥ ६९ ॥

श्रियमिति शिखरान्तभ्रान्तजीमूतवृन्द-

ध्वनिजनितशिखण्डिस्त्रीमदाद(ड)म्बरेऽस्मिन् ।

नगरिपुरपि पश्यन्मिश्रितानामुदस्रै-

रमनुत चरितार्थं लोचनानां सहस्रम् ॥ ७० ॥

इति गुर्जरेश्वरपुरोहितध्रीसोमदेवविरचिते मुरयोत्सवनाम्नि महाकाव्ये

हिमालयवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः ।

नगेऽथ तस्मिन्नृतुचक्रमागमन्निषेवितुं निर्जरचक्रवर्तिनम् ।

फलप्रसूनैरुपपादितोपदाः सदा भञ्जन्ते हि विभुं बुभूषवः ॥ १ ॥

अगस्त्यपस्त्याङ्गणवल्लिषेल्लिना नभस्वता दत्तकरावलम्बनः ।

अशीतसंतापनिवासवासरः स्वरैकमित्रं समयः समापयौ ॥ २ ॥

प्रतापकल्पे मलयाद्रिमारुते नृपानिवोच्चैर्नमयत्यनोकहान् ।

न कोऽपि कामस्य जगाम वामतामवामकर्णान्तमधिज्यधन्वनः ॥ ३ ॥

सरागदृष्टिर्मधुरं च पञ्चमं प्रपञ्चयन्ती सदकारहारिणा ।

भवेन्न मत्ता मधुना पिकी तथा यथा परेषामपि दाशुषी मदम् ॥ ४ ॥

मुधा मुधांशुप्रमुखं जयोन्मुखः परिच्छदं पुष्यति पुष्पसायकः ।
 यदस्य योपिञ्जनमानमाधिभिः पिकस्वरैरेव कृता कृतार्थता ॥ ५ ॥
 यथा यथा नूतनचूतमञ्जरी गरीयसीमाप रसेन संपदम् ।
 तथा तथा पान्थपयोजलोचनामनःसु माहात्म्यमियाय मन्मथः ॥ ६ ॥
 हिमेन पद्मेषु कृतामपक्रियामवेक्ष्य कृत्वाथ महाबलं पुरः ।
 हिमालयं जेतुमिवोत्तरां दिशं प्रति प्रतस्ये तुहिनेतरद्युतिः ॥ ७ ॥
 वसन्तकालः किल वेदवेदिभिर्द्विजन्मनामभिपरिग्रहे मतः ।
 इतीव यज्वप्रभुरुज्ज्वलांशुकः प्रवासिकान्ताहृदयेऽग्निमादधे ॥ ८ ॥
 सरःसु न स्मेरसरोजराजिषु प्रवालविभ्राजिषु काननेषु न ।
 नवेषु नो वेदमसु पान्थयोपितां ननन्द कन्दर्पकदर्थितं मनः ॥ ९ ॥
 फटाक्षिता कैरपि चुम्बिता परैः कृतोपभोगा मधुपैश्च कैश्चन ।
 मधुक्षरन्ती विरराज माधवी नवीनरूपा गणिकेय कामिभिः ॥ १० ॥
 स्वयं समानीय जलानि यन्मया तवालवालप्रणयीनि चक्रिरे ।
 अकार्यतानेन च पाणिपीडनं वरेण माकन्दमहीरुहेण यत् ॥ ११ ॥
 तदेवमाजन्मसखित्वमावयोः प्रवृद्धमेतत्तु तवाद्य विस्मृतम् ।
 यदीदृशीं मे सखि वीक्ष्य दुर्दशां त्वमुन्मदा गायसि भृङ्गनिःस्वनैः ॥ १२ ॥
 इतीरिता वल्लभविप्रयुक्तया कयापि कान्तरामुपेत्य माधवी ।
 भवत्युपालम्भपदं हि दुःखिनां तदार्तिस्तंविद्विमुखः सुहृज्जनः ॥ १३ ॥

(त्रिभिर्विशेषकम्)

मधोरधःकृत्य तदूर्जितं जवान्मनोभवाभीष्मितया श्रितः श्रिया ।
 विराजमानो वनमालयाप्यलं महीतलं मण्डयति मा माधवः ॥ १४ ॥
 पुरः स्थितं ज्येष्ठमवेक्ष्य किशुरुप्रसूनकौमुम्भकृतावयुण्डजा ।
 बधूनिवाकुक्षितकोकिलस्वना वसन्तलक्ष्मीरपसर्तुमुद्यता ॥ १५ ॥
 मदमर्कषं मदनेत्स्य मन्दयन्मधीं सहायेऽपि गृहीतरुत्तिकः ।
 विप्रपपाणप्रवणः श्रितो वृषं प्रक्राशायामाम शरांशुरग्रजान् ॥ १६ ॥
 निशाः कृशास्त्रीयतराश्च वासराः परागमर्षकृपनाः प्रभञ्जनाः ।
 तनूगवद्योयचया जलाशया प्रयाणक्रान्तं सुरभेर्धमापिरे ॥ १७ ॥

कचेपु गृह्णन्कुचकुम्भयोर्लुठन्नितम्बविम्बस्थितमम्बरं हरन् ।
 तनूं च तन्वन्पुलकप्रसाधितां जलप्रवाहः सुदृशां प्रियोऽभवत् ॥ १८ ॥
 दिवापराद्धं तुहिनेतरत्विषा मृगीदृशां यत्तपतातिकर्कशम् ।
 निशाधिपेनैकपदेऽपि तन्निशामवाप्य लुप्तं किरतामृतच्छटाः ॥ १९ ॥
 शिरीषपुष्पैरवसन्ति(तंसि)तश्च नवां बहन्पाटलिमल्लिकास्रजम् ।
 बधूजनश्चन्दनचर्चितस्तनः शुचौ शुचं मङ्गु ममन्थ मान्मथीम् ॥ २० ॥
 अथौत्तराहः प्रसभं प्रभञ्जनस्तपात्ययस्येव पताकिनीपतिः ।
 प्रतापिनं धर्ममिभैरिवाम्बुदैः समूलमुन्मूलयितुं प्रचक्रमे ॥ २१ ॥
 इरम्भदस्यारणिभिर्दिनाधिपक्षपाधिपप्रांशुरुचां निचोलकैः ।
 कृपीवलानां कुलदैवतैः कृतं नभस्तलं दर्दणमब्दमण्डलैः ॥ २२ ॥
 न यावदम्भःप्रसरं वितेनिरे निरन्तरासारधराः पयोधराः ।
 सितच्छदैस्तावदयोगकातरैस्तरङ्गिता बाष्पजलैः सरोजिनी ॥ २३ ॥
 रजः पुरा मुद्रितमार्द्रता ततस्ततोऽथ पङ्कवसरोऽपि रोपितः ।
 अनन्तरं वारितरङ्गिता कृता घनैर्धनासारधरैर्वसुंधरा ॥ २४ ॥
 नगैर्दिगन्ते जलदैर्नभस्तले नवाङ्कुरैर्भूवलये च मेचके ।
 विशालनीलोपलपञ्जरोदरस्थितं जनः स्वं मनुते स्म विस्मितः ॥ २५ ॥
 कृतार्जुनामोदभरेण विभृता सदागदावस्थितिहारिणीं दशाम् ।
 अधार्तराष्ट्रं भुवनं वितन्वता पयोदकालेन वृकोदरायितम् ॥ २६ ॥
 असंशयं प्राक्तनवृष्टिविन्दवः सुभांशुतीमांशुमरीचिनिर्मिताः ।
 यदेककालं श्रवणाङ्गपुष्टये यवासकपुष्टिकृते च जज्ञिरे ॥ २७ ॥
 मनोरमालापि कलापिसंकुलाः कुलायविश्रान्तपतत्रिपङ्कयः ।
 स्फुटद्भिराद्याः कुटजैः प्रवासिनां सुदुर्गमाः काननभूमयोऽभुवन् ॥ २८ ॥
 घनाकुलायां कुलटाकुलैर्नाशे प्रकाशयन्तीं ककुभस्ताडिहता ।
 स्तुता दुरालोकपथावलोकनाज्जनाभिश्चङ्गाभरतश्च भास्तिता ॥ २९ ॥
 ररान् जम्बूनिवहः सहस्रधा फलैः समृद्धः सविधे सैरस्वतः ।
 नमस्तलानीरमराभिकाङ्क्षया पयोदसंदोह इवावतीर्णवान् ॥ ३० ॥

दवाग्निदग्धैरपि रूढमङ्कुरैः पयोधरे दुर्धरमम्बु मुञ्चति ।
 न खण्डितानां कथमप्युदश्वसद्वियोगवद्विज्वलितं मनः पुनः ॥ ३१ ॥
 इदं रविर्नाम जगद्विलोचनं पिधीयमानं घनपक्ष्मपङ्क्तिभिः ।
 दवाग्निधूमैश्चपलाञ्चलैस्तथा कृतव्यथं वारि किल व्यमुञ्चत ॥ ३२ ॥
 वियोगिनीभिर्यदरक्षि जीवितं कथंचिदप्युन्मदकेकिनिःस्वनात् ।
 विकस्वराम्भोघरदम्बरेऽम्बरे तदुल्लपन्त्यापहतं बलाकया ॥ ३३ ॥
 सुधांशुधामोज्ज्वलयाम्बरश्रिया चकासती चामलकाशचामरैः ।
 विनृम्भिताम्भोरुहचारुलोचना नरेन्द्रनारीव शरद्वाराजत ॥ ३४ ॥
 समागतोऽयं समयः पितृप्रियस्तदत्र यात्रागमनं मतं सताम् ।
 इतीव कृत्वा हृदि दक्षिणाशया स्फुटं बभूव प्रकटो घटोद्भवः ॥ ३५ ॥
 सरोजिनीसङ्गसमुक्तचेतसां मनोरमामानसवासिनां स्वनाः ।
 पदं दधत्याः शरदः शनैः शनैरशिश्रियन्नूपुरशिञ्जितश्रियम् ॥ ३६ ॥
 सुरारिशत्रुः शरदि प्रबोधतीत्यहो वचस्तथ्यमिदं मनीषिणाम् ।
 तदक्षिणी चन्द्रदिवाकराविमौ विकासमाजग्मतुरन्यथा कथम् ॥ ३७ ॥
 विमुच्य लक्ष्मीमिव विद्युतं शिरः सितं वहद्विर्विषयेषु नीरसैः ।
 पयोधरैर्दिष्णुपदाभिवर्तिभिस्तपःप्रपन्नैरिव मौनिभिः स्थितम् ॥ ३८ ॥
 जलं प्रसन्नं जलदा निवर्तिताः प्रवर्तिताश्चाध्वनि साधुसिन्धवः ।
 गदाधरः स्वापपरः प्रबोधितः शरद्दिनैर्निर्मलतोचितं कृतम् ॥ ३९ ॥
 गभीरगर्जा वृषभेषु नीलिमा नमस्तले विक्रमशालिपूजतिः ।
 विभज्य निःक्षिप्तमिति स्वमम्बुदैर्ध्रुवं विदित्वात्मदशामनीदृशीम् ॥ ४० ॥
 कुलं तदुत्तीर्णजलं तडित्वतां विलोक्य भेकप्रकरैः पलायितम् ।
 विपक्षता च प्रथिता शिखण्डिभिर्विभूत्यभावे महतोऽपि कः सुहृद् ॥ ४१ ॥
 प्रफुल्लकर्णोत्पलपातिपट्पदप्रियारवस्फारितचारिमधिभिः ।
 मुदं ददुः कस्य न शालिपालिकाः सराग्निपूर्णाहुतिभिः सुगीतिभिः ॥ ४२ ॥
 अलं धविता यदपत्रपामहे तपत्वसौ तापयतु प्रजा रविः ।
 कृता पयोदैस्तुहिनाच्च भाविनी विवाघतेऽन्तर्नहि यत्तिरस्किया ॥ ४३ ॥

पयः प्रसत्तिर्नलिनीवनोद्गमः समं च मैत्री वरलाविलासिभिः ।
 तटस्थपद्मसरापसारणं सरःसु चक्रे शरदा न किं तदा ॥ ४४ ॥
 जलेषु शीतेषु मनागनादरो न रोचते किञ्चन चन्दनद्रवः ।
 निषेव्यते यत्र तथा न कौमुदी मुदं ददाति स तदप्यसावृतुः ॥ ४५ ॥
 यवाङ्कुरैः कीरशरीरसोदरैर्गिरन्तराः क्षेत्रवसुंधरा वसुः ।
 तुषारसंभारभयेन मेचकैर्दुकूलकूटैः कृतवेष्टना इव ॥ ४६ ॥
 वदन्तु ते हन्त नितम्बिनीकुचाः समुद्धतिं यैः शरणागताः प्रियाः ।
 मृदुस्वभावादपि दुःसहादलं तुषारतश्च स्मरतश्च रक्षिताः ॥ ४७ ॥
 सैहसि ताण्डवितस्मरकेलिभिः सह सितांशुमुखीभिरभिक्षपम् ।
 उषहसन्ति तुषारसमीरणानुपहसन्ति गताः स विलासिनः ॥ ४८ ॥
 परमहिमर्षेणाम्बुभिः शुभंयुर्मुकुलितमांसलपुष्पदन्तकान्ति ।
 अलभत शिखिल्लभो नभस्यश्रियमलसश्रि सरोरुहः सैहस्यः ॥ ४९ ॥
 गर्भागारे शयनमनलः संनिधौ सन्नधूमः
 श्यामाश्लेषः स्मरपरवशो रक्तवस्त्रावृतिश्च ।
 कर्पूरधीर्घदनकमले कुङ्कुमैरङ्गरागो
 माग्यैरेतद्भवति भविनां हन्त हेमन्तकाले ॥ ५० ॥
 ऋतुरुज्जगाम जडिमैरुभाजनं
 क्षममेतदत्रं कर्मलोन्नतिर्न यत् ।
 हृदयानि यस्तनुभृतां प्रकम्पय-
 न्मुमनःपदेषु निदधाति शैलकान् ॥ ५१ ॥
 द्रुततरमुपयाति भानुरस्त्रं गुरुषु निशासु निशापतिर्न भाति ।
 स्फुटमिति कुलटाः गुस्माभिसारादनुतुहिनर्तुमंगं सतापरर्तुम् ॥ ५२ ॥
 अपि लघूनलघूनिव वासराङ्गमयता पथिकेन कथंचन ।
 विरहतापहतापपनध्रिया शुचिसमः शिशिरर्तुर्मन्यत ॥ ५३ ॥

१. यथा शरदि. २. हेमन्तः. ३. मागंतीये. ४. अङ्गरागकटिकावलीये.
 ५. कटिनम्, मेघाद्य. ६. चन्द्रार्कौ. ७. वदिः, जयूरव. ८. शीतः. ९. शिशिरः.
 १०. पद्मानि, रुक्मीय. ११. पुष्पादि, पण्डिताद्य. १२. अश्वान्, दीपराणि च.

आसाद्यते चिरगतेष्वपि या न सार्ति

भिद्रावशादनभिधायिषु बह्वर्षेषु ।

लब्धावकाशतुहिनोद्धुपितस्तनोभि

र्लेभे क्षणादधिनिश हरिणेष्वनाभि ॥ ५४ ॥

अथ दन्तकुन्दपतनाद्विनश्वर मिशिर विभाव्य सुरभेर्बुभूषत ।

समयानुरूपवचनैः पिकेश्वरैः कृतपत्रबन्धमुपनेषिरे द्रुमा ॥ ५५ ॥

लभन्ते सौभाग्य किमपि हरिणाञ्जस्य किरणा

पिका शब्दायन्ते स्वगतममृतस्यन्दि च तदा ।

चलत्यथ श्वो वा यवनपृतना चन्दनगिरे

रयाम कामस्य स्फुरति च शुभाशसि नयनम् ॥ ५६ ॥

अर्घान्मोभिर्वरणनगरीवासिना यासरेन्द्रे

पादोष्माण शमयति वियद्वर्भरेदोपनीतम् ।

सर्वतूना व्यवसितिमिति श्रेयसी वीक्ष्य साक्षा

त्सिद्धा मेने विपुषिभुना भाविनी कार्यसिद्धि ॥ ५७ ॥

इति गुम्फेश्वरपुरोद्दिष्टधीक्षेत्रविरचिते सुरयोत्सवनाटि महाकाव्ये

गदनुवर्णनो नाम पञ्चमः सर्गः ।

पञ्चमः सर्गः ।

पुङ्गुमाविलमिवाण्णली जन्तुर्वर्द्धादिहिपित प्रनेतसः ।

अस्तशीलशिरसि गच्छतेर्दिष्टुते यमलसोमल मह ॥ १ ॥

पद्मराग इव सान्द्रविद्रुमशोदसोदग्मगीचिमण्डलः ।

मण्डरोचिरनकासयत्तमद्वैरिक कटकमस्तभूयुत ॥ २ ॥

उज्ज्वली क्षतिनि काष्णविर्णर स्रग्धर्धर्द्विर्ध्विस्ताङ्गुरैः ।

पद्मवाङ्मयिना दृश ददौ रागिणि प्रियतमे च पूष्णि च ॥ ३ ॥

यासरन्मुपारमे शनैः शनैः मनुजत्वरपणागमयम् ।

रक्तचन्दनरसारण रवोर्बिम्बमन्तुमित्र व्यराजत ॥ ४ ॥

शर्वरीविरहिणां पतत्रिणां पुण्यराशिरिव वासरः शनैः ।
 भास्वता सह ततान तानवं मित्रतुल्यगतयो हि निर्मलाः ॥ ५ ॥
 एहि गेहिनि विधेहि मङ्गलं भानुमानयमुदेति नः प्रभुः ।
 एवमाकुलतया प्रलापिनं वीक्ष्य चक्रमरुदत्तदङ्गना ॥ ६ ॥
 पूणि कोष्णमहसि प्रपेदिरे पादपप्रतिवपुं पि विष्णु(ष्ठ)वम् ।
 नीचवृत्तिरुपचीयते परं हा महीयसि विपद्दशं गते ॥ ७ ॥
 गौरवं गिरिषु केषु नास्ति तत्केवलं सफलमस्तभूभृतः ।
 यो ददाति दिवसात्यये पदं भास्करस्य तिमिरोत्करस्य च ॥ ८ ॥
 नैव यावदवनीरुहोच्चयच्छायमायतमगच्छदेकताम् ।
 होमहेतुरिह गार्हपत्यतस्तावदग्निरुदहारि सामिकैः ॥ ९ ॥
 अश्रितश्चिरहृष्य वारिजं षट्पदः कुमुदमुन्मदं ययौ ।
 तेऽन्य एव मुहदः सदान्तिकं न त्यजन्ति विभवात्ययेऽपि ये ॥ १० ॥
 संश्रितस्य शिशिरेतरत्विषः पश्चिमामय दिशं दृशामिव ।
 मन्दिमानमसमानमीयुषी पादसंततिरवाप शीतताम् ॥ ११ ॥
 रेजुरर्ककिरणैर्जपारुणैः पिञ्जरा विरहिणः पतत्रिणः ।
 निर्दयस्सरशिलीमुखार्दनादुच्छलद्ब्रह्मलक्षोणिता इव ॥ १२ ॥
 स्वात्पतन्तमपरे स्तंगाः स्तंगं वीक्ष्य बद्धमिव पाशपाणिना ।
 व्याकुलाः प्रतिदिशं विज्जुकुशुः कः सजातिविपदा न दूयते ॥ १३ ॥
 सुभ्रुवः समयमायतीगवं वीक्ष्य बल्लमसमागमोत्सुकाः ।
 निर्मलस्सरशराधिदैवतान्यङ्गनेन नयनान्यसज्जयन् ॥ १४ ॥
 वत्सकोत्सुकतया गुरुधसां दुर्वहत्वमवधीर्य घेनवः ।
 द्राक्कुटीर्विविशुरिष्टसंगमान्न श्रेणेन विरमन्ति वत्सलाः ॥ १५ ॥
 कामिनीभिरिव मेदिनीधरश्रेणिभिर्गुरुपथोपराग्रतः ।
 हीयमानतपनातपच्छलात्पीतकशुक इवोदमुच्यते ॥ १६ ॥
 व्योम वीक्ष्य गलदर्कमण्डलं दैवान्तगन्धि च वसुंधरातलम् ।
 आश्रयन्नतिथयः सदाश्रयं विश्रमाय तरुण(स)ण्डमण्डजाः ॥ १७ ॥

पश्चिमाचलमहेमकुम्भतां भास्करे भजति शोणशोचिपि ।
 गह्वरेषु विजहार मारजित्कुण्ठकुण्ठनकृतोद्यमं तमः ॥ १८ ॥
 याति याति पुनरस्ति चास्ति चेत्याकुलैरथ रथाङ्गनामभिः ।
 वीक्ष्यमाणमनवेक्ष्यतामगाद्विम्बमम्बरमणेः शनैः शनैः ॥ १९ ॥
 सांप्रतं गतवसोरसांप्रतं वस्तुमत्र मम वस्तु दर्शितः ।
 चिन्तयंश्चिरमितीव दुर्मना देशमन्यमगमद्भ्रमस्तिमान् ॥ २० ॥
 रागवन्तमपि हन्त वारुणी दिग्विहाय तिलकं विहायसः ।
 चुम्बति स्र गलिनं तमश्चयं निर्विवेकहृदया हि योषितः ॥ २१ ॥
 तत्त्वमान्तरमिवावलोकितुं भीलिताम्बुजविलोचना मनाक् ।
 धातुचूर्णरुचिराम्बराः परित्राजका इव चकासिरे दिशः ॥ २२ ॥
 एकतोऽवतमसैर्मल्लीमसं रज्यमानमपरत्र संधयथा ।
 पाकपाटलितकृष्णलाफलप्रेक्षणीयमभवन्नमः क्षणम् ॥ २३ ॥
 उच्चकैश्चरमभूमिभृच्छटाद्गोपतौ पतति वार्धिमध्यतः ।
 उच्छलद्भिरिव शीफरैस्ततस्तारकैरलमकारि पुष्करम् ॥ २४ ॥
 किं महीधरमहागुहागृहान्द्रूहां किमुत कोटरोदरात् ।
 उज्जगाम जगतीतलादथ क्रुद्धकोलकुलकदमलं तमः ॥ २५ ॥
 नित्यमुष्ण(ष्ण)महसा निरस्यते नित्यमन्यतमसं च धावति ।
 आदिमस्य परमं किमुद्यमं नित्यपत्नमितरस्य वा स्तुमः ॥ २६ ॥
 रेजिरे प्रतिनिकेतनाजिरं दीपकाः फणिपुटामणिस्फुटाः ।
 नापितुं निमिरमीरिता यता भास्करेण किरणाङ्कुरा इव ॥ २७ ॥
 अस्तामीयुषि दिनाधिनायके ध्वान्ततस्करतिरस्त्रिकाकुलम् ।
 रशितं जगदराजकं जवाद्बहिना विवृततीमहेतिना ॥ २८ ॥
 अष्टधूमसममादितस्ततो नीलनीरदसमाजमांसलम् ।
 दिपरीगनिषिरीशमम्बरे ढम्बरेण तदनूत्थितं तमः ॥ २९ ॥
 अन्तरेण तरणिं विभावयन्भाविनीमिह महोमहर्षताम् ।
 दीपकप्रकरकैतवेन तत्संगहं प्रतिगृहं व्यपाज्जनः ॥ ३० ॥

यैर्निधाय निजकन्दरोदरे रक्षितं क्षितिघरैरहस्करात् ।
 तांस्तमस्तिरयति सः सस्यं न ह्यसन्नपकृतेन गृह्यते ॥ ३१ ॥
 भूरलिप्यत रसैरिवायसैर्वायसैरिव निरन्तरा दिशः ।
 सिंहिकासुतशतैरिवावृतं व्योम बल्यति तमिस्रमण्डले ॥ ३२ ॥
 दीपकेषु दलितालिकालिकैर्नूनमन्धतमसैः कृतान्धता ।
 तेन तेऽपि भवनेषु बम्भ्रमुर्गेहिनीकरतलावलम्बिनः ॥ ३३ ॥
 मागधा इव दिवान्धपक्षिणस्तत्क्षणप्रकटितैः पटुस्वनैः ।
 ध्रुन्वतोऽन्धतमसस्य भूतलं तन्वतेऽस्य जयघोषणामिव ॥ ३४ ॥
 दुस्तरे तमसि पुस्फुरे परं वायसारिभिरिवाभिसारिभिः ।
 उद्गतिर्जगति जिह्वकर्मणां जायते न मलिनाश्रयं विना ॥ ३५ ॥
 नीलशैलसमसंमिलत्तमस्काण्डकाण्डपटसंवृते पथि ।
 कापि कामुकमियाय पुंश्चली निश्चलीकृतविराविनूपुरा ॥ ३६ ॥
 अन्धकारनिकरेऽपि भीषणे बल्लभानभिसरन्नसाध्वसः ।
 भीरुरित्यभजत क्षतान्वयं नाम तामरसलोचनाजनः ॥ ३७ ॥
 भिद्यतुल्यरुचिभिस्तमश्चयैः संचरद्भिरपवित्रितां दिवम् ।
 प्रोक्षति स हिमदीधिर्तिर्महःसीकरैस्तगरकोरकोरैः ॥ ३८ ॥
 केवला गवलसंनिभे नमस्युद्यती सितमरीचिदीधितिः ।
 राजति स सुरराजकाष्ठया केशपद्मतिरिव प्रसाधिता ॥ ३९ ॥
 पूर्वपर्वततिरोहितात्मनः शर्वरीशितुरमीषुभिर्भे ।
 पश्चिमं वय इवेयुपस्तमपेटकस्य पलिताङ्गुरैरिव ॥ ४० ॥
 केतकीवनसमानधामनि व्योमि तन्नवपलाशपेशला ।
 शर्वरीवरयितुर्व्यरोचत स्वैरिणीनिवह्वैरिणी रुचिः ॥ ४१ ॥
 दत्तदेक्षतनयागणक्षणं तत्क्षणं कुबलयेक्षणाजनः ।
 रोहिणीरमणखण्डमण्डनं नीललोहितमपश्यदम्बरम् ॥ ४२ ॥
 सण्टमण्डलमखण्डरोचिपः किंचिदुच्छलितलाब्धनच्छवि ।
 रोचते स रचिताञ्जनास्तरं जैत्रपत्रमिव पुष्पपत्रिणः ॥ ४३ ॥

अम्बरे नवनिशाधियोदयात्पोतकीदयितपिच्छसच्छवौ ।
कांदिशीकतिमिरेण वर्त्मना सत्वरं व्यचरदित्वरीजनः ॥ ४४ ॥
रत्नरत्नककान्ति गर्भिणीगण्डपाण्डु रजतोज्ज्वलं क्रमात् ।
भित्तमर्थमसमग्रमक्षतं लक्ष्यते सा वपुरेणलक्ष्मणः ॥ ४५ ॥
मुख्यमायुधमनन्यजन्मनो जन्मनः फलमखण्डितं दृशाम् ।
सागरस्य परमं रसायनं सोममण्डलममण्डयन्नमः ॥ ४६ ॥
कोमलैः कुमुदबान्धवः क्रूरैरन्यकारनिकरम्बमुद्धरन् ।
तद्भरेण गुरुणारुणच्छविर्मन्दमन्दमुदगादसंशयम् ॥ ४७ ॥
यल्लभे रजनिवल्लभे तमःस्तोममंशुकमिवाशु कर्षति ।
शर्वरीवनितया विवर्णया खिन्नमिन्दुदृषदम्बुदम्भतः ॥ ४८ ॥
पूरयन्मकरकेतुदौर्हदं सौहृदं च कुमुदेषु दर्शयन् ।
उल्लास कलितक्रमस्तमस्काण्डखण्डनमतान्तरं शशी ॥ ४९ ॥
दिव्युत्प्रेषु ददती स्तितश्रियं पुष्पती तरुषु पुष्पसंपदम् ।
इन्दुदीधितिरदर्शयन्नुवि क्षीरनीरपितरङ्गसंगतिम् ॥ ५० ॥
मारमीश्वरललाटलोचनप्लुष्टमङ्गगतमङ्गदम्भतः ।
जीवयन्निध विधुः सुधारसैराविरास तमसामसज्जनः ॥ ५१ ॥
यामिनीयुवतिहारयष्टिभिश्चामरैर्मकरकेतुमूपतेः ।
ऐन्दवैरलिफडम्बकदमलं रदिमभिर्नमसि भस्मितं तमः ॥ ५२ ॥
अम्रपादपरिघट्टितैस्तमःकर्दैरिव कलङ्किताकृतिः ।
अन्तरिक्षविपिनान्तरेऽचरत्तारफामुरभिशावरः शशी ॥ ५३ ॥
ताडयंस्तिमिरमंशुयष्टिभिर्विष्टं च पुरतः प्रदर्शयन् ।
मीनकेतनमहीपनेः प्रतीहारस्तामनुजहार चन्द्रमाः ॥ ५४ ॥
उत्सवेन सह गाहिनीपतेर्वशसेन तमसः श्रिया निशः ।
संभेदेन कुमुदस्य चात्मना पथमः सितमरीविरचतः ॥ ५५ ॥
रदिमपु मविततेषु पाशवत्पश्यता शशिपुररहनं मृगम् ।
अध्वनीनहरिणान्प्रतिप्राता भन्मथेन मृगया विनिर्ममे ॥ ५६ ॥

दुग्धविन्दुधवलैः सुधारुचः सौधजालगलितैरभीषुभिः ।
 रेजिरेऽजिरविलासभूमयो मौक्तिकप्रकरदन्तुरा इव ॥ ५७ ॥
 आतपेन कटुना कटुत्विषः स्फीतपित्तपरितप्तलोचनैः ।
 त्वक्षितेक्षुलतिकेव चन्द्रिका चर्व्यते स्रग्मधुरा चकोरकैः ॥ ५८ ॥
 दन्तिदन्तमुसलेषु मांसलं राजहंसनिवहेष्वहंकृतम् ।
 दुर्धरं दधति सौधपद्धताबुद्धतं व्यहरदैन्दवं महः ॥ ५९ ॥
 अप्युपेक्ष्य निजलक्ष्मकालिकामिन्दुना घवलितं धरातलम् ।
 मन्यते नहि महान्तमुत्तमाः स्वापकारमपरोपकारतः ॥ ६० ॥
 उर्वरा परिचितेव पारदैः शारदैरिव धनैर्धनं नमः ।
 आचरत्यपरवर्णनिहवं जाह्नवीसदृशि चन्द्रिकाद्रवे ॥ ६१ ॥
 सर्वतोऽपि हरपर्वतोज्ज्वले शुद्धिमादधति चन्द्रिकाजले ।
 शुभ्रवेपविभवा बभुः स्त्रियो दुग्धसिन्धुजलदेवता इव ॥ ६२ ॥
 कौमुदीकुमुदवृन्दसुन्दरां शर्वरीमथ विलोक्य सत्वरः ।
 काफतुण्डभृगनाभिचन्दनैर्मण्डनानि विदधे वधूजनः ॥ ६३ ॥
 हारदाम हृदि दन्तपत्रिका कर्णयोर्वपुषि चन्दनद्रवः ।
 केशपाशमभिफुलमलिका सुभ्रुवामभवदिन्दुदीधितिः ॥ ६४ ॥
 विद्वमादपि निसर्गसुन्दरे दन्तवाससि विशालचक्षुषः ।
 मण्डनैकरसया वयस्यया या च कः स्थितिरिति न्यधीयत ॥ ६५ ॥
 आगते सभिकतां सितद्युतौ द्यूतकारिभिरिवातिजित्वरैः ।
 अक्षनिर्जितवतंसवारिजश्रीरगृह्यत नितम्बिनीमुखैः ॥ ६६ ॥
 प्रेयसः प्रविशतो हृदालयं मङ्गलाय किल काचिदङ्गना ।
 तोरणस्रजमिवाकरोत्कुचस्तम्भयोरुपरि हारवल्लरीम् ॥ ६७ ॥
 शोभते स्रग्मृगनाभिनिर्मिता सुभ्रुवामभिनवा ललाटिका ।
 चूर्णकुन्तलकलापकालिका भ्रूलतांशुभिरिवैकतां गता ॥ ६८ ॥
 मण्डनाय विदधे वधूदृशां साधु कज्जलरजः पयोजभूः ।
 वर्तते श्रुतिपथं विलङ्घ्य यः कालिमैव किल तस्य युज्यते ॥ ६९ ॥

मूलवद्धकुसुमा मृगीदृशां वेणिरेणमदरेणुरूपिता ।

राजति स्म रजतान्वितत्सरः सङ्गयदिरिव पुष्पधन्वनः ॥ ७० ॥

कामिनीकचकलापकालिमा ज्योत्स्नयापि न तथापचायितः ।

संसृजन्ति सुमनोभिरन्वहं ये श्रिया विरहिता न जातु ते ॥ ७१ ॥

काञ्चनामरणरोचिरङ्कुरैराचितं रचितचम्पकअमैः ।

चन्दनार्चितमपि व्यभाद्वपुः कुङ्कुमाक्तमिव कुञ्चितभ्रुवाम् ॥ ७२ ॥

यत्स्वभावसुभगं वधूवपुस्तद्विभूषणविभूतिभूषितम् ।

कामिनां सरशरक्षते हृदि क्षारमारमकिरत्तरामिव ॥ ७३ ॥

यत्न शुभ्रमहसापसारितं गर्भगेहतिमिरं मरीचिभिः ।

तद्वधूयदनदीप्तिदुःस्थितं धूपधूममिपतो गतं बहिः ॥ ७४ ॥

पीडितं हृदि रतीशरक्षसा वीक्ष्य लक्ष्मणमिवाङ्गनागणम् ।

आनिनाय वरमौषधं जवादाञ्जनेय इव दृष्टिकाजनः ॥ ७५ ॥

कामिनीनयनयोर्विलोलयोलोलुपेन मनसा नियुक्तयोः ।

बल्लभागमनमार्गमार्गणे विस्मृतेय सहजानवस्थितिः ॥ ७६ ॥

कामुकागमविकासिकामिनीगण्डमण्डलविशेषितश्रिया ।

शर्वरीवरकलङ्कफालिकानिर्मदा मृगमदेन निर्भमे ॥ ७७ ॥

पत्सुपासनमनिष्टशान्तये योषितामिति यथातथं वचः ।

पश्य पश्य चिरहे दहत्यसावङ्गभूरपि यदङ्गकानि मे ॥ ७८ ॥

तन्न तेन सह विग्रहं सहे याहि तत्र तमिहानय द्रुतम् ।

काचिदेवमुपदिश्य दृष्टिकां प्राहिणोस्त(स्त्र)णयिने मनस्विनी ॥ ७९ ॥

(युग्मम्)

यां न गानभृतमालयोऽप्यलं नेतुमप्रियकरं प्रियं प्रति ।

तां सहेलमनयलिशकरो दुष्करं किमथवा कलावताम् ॥ ८० ॥

प्रेममानसाचलं विशिष्यते सोपदंशमिव कापिशायनम् ।

तत्कदापि दयिताय कुप्यतां नार्जयैःकुमुललाः(माः) सस्तिप्रियाः ॥ ८१ ॥

काचिदित्यनृजुतां सखीजनैः शिक्षितापि दयितेऽभिवर्तिनि ।
तां निराकृत कृताङ्गवेपथुर्न स्मरः परवशः प्रवर्तते ॥ ८२ ॥

(युग्मम्)

वीक्षितोऽस्मि पतितोऽपि पादयोर्नैतयेति भव मावमानितः ।
नापराधपरितापितं जवादेति शान्तिमनुरागवन्मत्रः ॥ ८३ ॥
सापि सानुशयमानसा जवात्त्वां व्रजन्तमनुजग्मुपी परम् ।
श्रेणिभारपरिमन्दगामिनी संगता न भवता त्वरावता ॥ ८४ ॥
सा मृदुर्मदनबाणनाधिता बाध्यते च विधुनाधुनाधिकम् ।
तत्पुरंध्रिवधपातकाद्भयं चेत्तवास्ति तदुपेहि पाहि ताम् ॥ ८५ ॥
प्रेयसि प्रहितया वयस्यया कश्चिदित्यभिहितः कृती युवा ।
तामुपेत्य रभसादुपोषितः पारणामधरसीधुना व्यधात् ॥ ८६ ॥

(कुलकम्)

नाथ वेद्मि विरहव्यथामतस्त्वां वदामि दयितां व्रजाशु ताम् ।
कुर्वतीं सुकृतमेतदेति यन्नातिरन्यजननेऽपि मामियम् ॥ ८७ ॥
कोऽपि कन्दलितमन्तु दुःखितः प्रेयसीमिति गभीरभाषिणीम् ।
आनमन्नथ तदश्रुनिर्झरस्नानधौतदुरितो भेतोऽभवत् ॥ ८८ ॥

(युग्मम्)

आगतेष्वभिमतेष्वथाङ्गनास्त्वङ्गदङ्गदमणिमुतां गणैः ।
रञ्जयन्त्य इव रागिणोऽप्यमूनारमन्त रसनं परिश्रु(स्रु)तः ॥ ८९ ॥
बिम्बितादमृतदीप्तिबिम्बतः पङ्कजादपि निजाङ्गवर्तिनः ।
मानिनीमुखमधिश्रि सीधुना जानतेव चपकान्निपेवितम् ॥ ९० ॥
चातुरीं वचसि विभ्रमं दृशोर्मानसे मनसिजं च पुप्यति ।
हृष्यते स दयिते विचक्षणे स्त्रीगणेन न तु कापिशायने ॥ ९१ ॥
भ्रूशरासनमनोहरः पुरः पृष्ठतः कचकलापमुद्वहन् ।
मेदिवान्मदनमेदिनीपतेर्वीरवर्ग इव बाणिनीगणः ॥ ९२ ॥

उत्थिते रतरणार्थिनि प्रिये स्त्रीनितम्बमुमटैर्मदोद्धतैः ।

सिंहनाद इव संभ्रमस्खलन्मेखलाकलकलच्छलात्कृतः ॥ ९३ ॥

वारितोऽपि करवारिजव्रजैः सीधुगन्धि मुखमिन्दुमुखीनाम् ।

पट्टपदः सपदि पातुमपस्रहुर्लभे हि रतिरेत्यतिरेकम् ॥ ९४ ॥

घ्रीढनग्रमविदग्धवधूनामास्यमुज्जमयता मधुरौष्ठम् ।

आसवेन समयोचितकर्त्रा कामिनो मुमुदिरे सुहृदेव ॥ ९५ ॥

दीक्षितैरपि सदासचसेवाकोविदैर्युवभिरिष्टविलासैः ।

वल्लभाधरमुधारसपानात्स्वर्गजं सुखमिहैव गृहीतम् ॥ ९६ ॥

पूर्वकायमयधूतवतीनां कुण्डलैर्विगलितं वनितानाम् ।

नूपुरैर्मदभूतामवतस्थे कः सदाचरणव्यान्पततीह ॥ ९७ ॥

तापसाधनमसाध्यतया यं नौपधीपतिरपि प्रतिचक्रे ।

तं महान्तमपि मानवतीनां रोषरोगमरुजन्मधुवारः ॥ ९८ ॥

आलवाल इव मालमृगाक्षीमानसे मधुरसैरभिषिक्तः ।

उल्लास ललितस्मितपुष्पः पुष्पचापशिखरी शतशायः ॥ ९९ ॥

कामिनीषु नयनेन तिरश्चा व्यञ्जतीषु सुजनाय मनः स्वम् ।

उत्थितः कृतमित्रः करसंज्ञं कार्यवानिव सुहृत्परिवारः ॥ १०० ॥

पाणिना स्पृशति सागसि नाथे मन्यारं च रचितमसरं च ।

ताम्यति स हृदयं प्रमदानां मानमानसभुवोरैविभक्तम् ॥ १०१ ॥

कर्षति प्रसममंशुकमीशलाद्वधूरपि रुणद्धि सलज्जा ।

दीपकेन शलभोपनिपाताद्यश्रयता विनुनुदे सविनोदः ॥ १०२ ॥

वल्लभे ददाति न प्रमदाभिर्मीलितार्पनयनाभिरनोपि ।

निर्दयोऽपि रदनाप्रविभेदध्वेतना क ननु लभभुजङ्गे ॥ १०३ ॥

म्यधितं सहचरेण रताजौ लज्जयेव युवतेः कुचयुग्मम् ।

कृष्णतां मुखगतां दयदासीन्मुक्तमौक्तिकलतोऽवलकीरति ॥ १०४ ॥

विभ्रमस्तुजलता रतरङ्गे रद्गदद्गजगजान्दुः(ः)निनादैः ।

का च पाचवड्यामिजन्दैराजुदाव हृदयं दयितास्य ॥ १०५ ॥

संप्रयोगरभसात्पतताघः कामिनीकनककान्तिगुणेन ।

क्रन्धते स्म किल किङ्किणिकाभिः कः कलत्रविरहे नहि दुःखी ॥ १०६ ॥

निर्गते परिजने जघनेभ्यः प्रस्थितेषु वसनेषु वधूनाम् ।

मन्मथप्रथमकेलिजडानां लज्जितेव निरगादपि लज्जा ॥ १०७ ॥

अस्थितोद्धतरतोत्सवस्वेदस्वेदबिन्दुविगलचिलकानि ।

रेजुरेव वदनानि वधूनां शोभते हि मृदितोऽपि कृतार्थः ॥ १०८ ॥

पल्लवैरिव नवैर्नखचिह्नैः सुभ्रुवां शुशुभिरे कुचकुम्भाः ।

यैर्वभूव भुवनत्रयजेतुर्मङ्गलं मनसिजक्षितिर्भर्तुः ॥ १०९ ॥

निर्धिचारमधरोत्तरवार्तिं व्याहतानुचरनायकभावम् ।

सौपचारमपि रागिजनेन न्याय्यमेव रतराज्यमकारि ॥ ११० ॥

एणाक्षीणां कान्तदन्तक्षतालंकारादोष्टाद्यावकैः साधु यातम् ।

स्वस्थानेऽन्यं वीक्ष्य बैद्वप्रतिष्ठं फस्तत्रैव स्यात्तुमीहेत रौगी ॥ १११ ॥

संभोगप्रसरनिरस्तभूषणानां

कान्तानां कुचकलशद्वये विहारे ।

नेत्रालीमसकलमीलितां दधानैः

सिद्धार्थैः पतिभिरिव स्थितिः प्रपेदे ॥ ११२ ॥

अथ क्रीडागारे चिरविरतपारापतरुते

रतान्तक्रान्ताभिर्दयितहृदि मुक्तं युवतिभिः ।

वशे विश्वं कृत्वा रतिसहचरोऽपीश्वरशम-

प्रमाथप्रख्यातं समहरत पौष्पं प्रहरणम् ॥ ११३ ॥

अभजत नमःपश्चाद्भागं विधुर्विधुरच्छवि-

हंरिहयहरित्याविः किञ्चिद्वभूव दिवाञ्चलः ।

कुचलयवनादुत्तिष्ठासुर्यियासुरथापरं

सरसिजवनं श्रीर्मङ्गल्यं मुहूर्तमपैक्षत ॥ ११४ ॥

इति गुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मुरधोत्सवनाम्नि मराठाव्ये

चन्द्रोदयवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ।

१. अविश्रान्त. २. 'सापि' क. ३. 'ल' ख. ४. रक्तवर्णः, मत्सरी च. ५. मुखेन,
ध्यानेन च. ६. 'रवसि-' ख.

सप्तमः सर्गः ।

पूर्वाञ्जले च मिथुनानि रथाङ्गनाम्ना-
मानन्दयेद्य तिमिरं परिमन्दयेद्य ।

प्रायाकरः सरसयावकरक्तकान्ता-
दन्तच्छदच्छविररोचत रोचिरोधः ॥ १ ॥

माध्वीकपानजमिवारुणजं दधाना
रागं मुखे गलिततारकहारयष्टिः ।
भक्ष्यत्तमिस्रवसना हरिदिकपुरंध्री
तत्याज मास्यमिव चन्द्रमरीनिजालम् ॥ २ ॥

आदिर्भवद्दशशतद्युतिष्वपूगे
तद्धारितोदयधराधरधातुवर्णे ।
प्राचीमुखे परिणतारुणि ताम्रताम्र-
लाम्बूलसंभव इव स्फुरति स रागः ॥ ३ ॥

हन्तुं पुरः स्फुरति चण्डरुचौ प्रभात-
रागच्छलेन कलपत्करवीरमालाम् ।
वध्यस्थलीमिव दिवं स्फुटतारकास्थि-
कृटां तमःपटलमानयति स कालः ॥ ४ ॥

ध्वान्ते समुन्मिषति मेनकरोचिरासी-
त्पीयूषरोचिणि वन्द्यश्चरिर्भवूय ।
दीप्तद्युतावरणिमानमगच्छदुर्वी
सर्वोऽपि हि व्यवहरत्युदितानुरूपम् ॥ ५ ॥

आकर्ण्य कुण्टरतानि रतैकसरस्या
रात्रेः प्रयाणपटदत्वमुपेहि(यि)जोति ।
प्रण(ह)प्रियप्रणयज्जैरितानि गान-
विस्तृजितानि पणितस(त्य)जुरक्षणेनाः ॥ ६ ॥

रङ्गत्तुरङ्गखुरखण्डितशक्रशैल-
 शृङ्गोत्थगैरिकपरागरुचारुणेन ।
 देवेऽरविन्दविधुरोद्धरणैकबन्धौ
 बुद्धिस्थ एव विदधे तिमिरस्य लोपः ॥ ७ ॥
 विध्वस्तदर्शननिमीलनकूत्तमिस्र-
 मुत्सेषिताधिकरतद्युतिचित्रभानुम् ।
 रात्रेर्दिनस्य च विकाशितकौशिकाश-
 मालोकते स्र समयं सममेव लोकः ॥ ८ ॥
 दृष्ट्वा रथाङ्गमिधुनं गृह्दीर्घिकायां
 संगच्छमानमनुभूतरसापि काचित् ।
 कन्दर्पकेलिषु पुनर्नवतां गतेव
 नापृच्छमान(१)मपि कामिनमन्वमंस्त ॥ ९ ॥
 उन्मीलदम्बुजविलोचनलोल(भ)नीयं
 भास्वद्द्युतिव्यतिकराधरितेन्दुकान्ति ।
 कान्तामुखं दिनमुखं च विलोक्य यातुं
 स्थातुं च कश्चन शशाक न कामलोलः ॥ १० ॥
 प्रातस्तनेन नवपङ्कजपुष्पगन्ध-
 संबन्धबन्धुरतरेण समीरणेन ।
 रत्नै रतिश्रमर्नमन्त्रयनोऽप्युपाजे-
 कृत्य प्रकारमुददीप्यत कामिलोकः ॥ ११ ॥
 नेत्राञ्जनं विलुलितं दलिता कपोल-
 पत्रावलिर्विधुरिताधररागमुद्रा ।
 सुप्तं घनस्तनतटे च गृहीतकण्ठै-
 र्वाष्पाम्बुभिः प्रियतमैरिव खण्डितानाम् ॥ १२ ॥

१ विनाशिता नेत्रनिद्रादृष्टात्रियेन, पक्षे विधुना चन्द्रेण अस्त प्रमाशसकोचकृत्तमो यत्र.
 रविम्, वदि च ३ इन्द्रदिक्, उल्लसवाञ्छा च ४ दुर्बल बलिन कृत्वा

अन्तर्वहन्मलिनतां तमसा वहिस्तु
 रागं श्रयन्किशलयैररुणांशुमिश्रैः ।
 पक्षिस्वनेः खल इवाचलवृक्षखण्ड-
 श्रण्डद्युतेरुदयतः स्तुतिमाततान ॥ १३ ॥
 ज्योत्स्नाजलेन शनकैः क्षममृच्छतेव
 प्रत्यप्रकर्दमसमच्छवि जायमानम् ।
 क्रान्तैकदेशमेहरीशितुरग्रपादै-
 व्योमार्द्रभूतलमिवोज्ज्वलतां प्रपदे ॥ १४ ॥
 विस्र(श्र)स्तहस्तमपटुश्रवणं विशीर्ण-
 तारं तथा शिथिलकृत्तिकमस्तशुकम् ।
 श्यामोपछो(भो)गविमुखं मजति स भाव(स्व)-
 त्युद्वच्छति स्थविरभावमिवान्तरिक्षम् ॥ १५ ॥
 त्रिः पाणिना परिसमूह्य सहोदकेन
 देवं दधद्विरधिमानसमिध्यमानम् ।
 आत्तं चतुर्हविरधिश्रयणेन पूत-
 मश्याहितैर्हुतवहे जुहवांशुभूवे ॥ १६ ॥
 पीनस्तनेषु हृदयेषु मनस्विनीनां
 माति स चन्दनरजो रजतावदातम् ।
 उद्दामकामधुणजर्जरपञ्जरास्थि-
 निर्यत्य(त्प)रागकणिकाकराणि दधानम् ॥ १७ ॥
 भिन्नाञ्जनाश्रुजलयोगगलत्कपोल-
 कस्तूरिकालवमवल्लिपिलाञ्छनानि ।
 आवेदयन्नुपसि पुष्पशरोपनीतं
 दुःखं सस्त्रीषु श्रयनानि मनस्विनीनाम् ॥ १८ ॥

१. ध्यान्तेन, पापेन च. २. रवेः. ३. यथा कस्यचिन्पादायेन पीडितं मेदीतदा-
 दावार्द्रं भूतलमुज्ज्वलं भवति तथा सूर्यपादाग्रान्तनमोऽपि. ४. गृहीतम्.

पिङ्गाभिरुचदहिमांशुमहश्छटाभिः
 शोभां जटाभिरिव दर्शयदन्तरिक्षम् ।
 विभ्रन्निरस्तरुचि चन्द्रमिषात्कपालं
 कापालिकस्य करणिं कलयांचकार ॥ १९ ॥
 कल्पान्तविभ्रुतपयोदघटातिघोरा-
 कारान्धकारमहिषासुरहानिहर्षात् ।
 देवर्षिभिर्विकसितास्यमुपास्यमाना
 चण्डीव चण्डकिरणस्य रुचिश्चकासे ॥ २० ॥
 तीव्रैः शरैरिव क्रैः क्रैणाकरेण
 मत्वात्मजानि तिमिराणि तिरस्कृतानि ।
 अस्तोकशोकविकलेव कलङ्कदम्भा-
 दङ्के पपात रजनी रजनीश्वरस्य ॥ २१ ॥
 व्यापारयत्यथ करांस्तुहिनेतरांशा-
 वाशाः सखीरिव सहासमुखीर्विलोक्य ।
 न्यञ्चन्निशाकरनिमेन मुखं बभार
 ब्रीडाविर्नम्रमविदग्धवधूरिव द्यौः ॥ २२ ॥
 पीत्वा तुषारकरपानकैरङ्कवर्ति
 ज्योत्स्नाजलं सपदि पूर्वगिरेर्वनान्तात् ।
 उच्चित्य तारककैणान्गौणशश्च कीर्ण-
 स्तारापथे प्रथयति स गतं पतङ्गः ॥ २३ ॥
 आलोकयन्नुदयमूर्धनि दीप्तिदत्त-
 मुत्तप्तपारशवपिण्डमिवोष्णपादम् ।
 दाहामिशङ्कित इव खकरान्मुधांशु-
 राकुञ्चति स कुमुदावलिकेलिकारान् ॥ २४ ॥

१. सूर्येण २ 'व-' स. ३. कर्पर. ४. 'ग' क. ५ 'क' क. ६. 'नि-' क.
 ७. 'सुमा' स.

फान्ते सितत्विषि समीयुषि देशमन्यं
 दीनां दशां कुवल्यावलिरुद्धहन्ती ।
 हासं जहौ मधुकरैः सह न व्यहार्षी-
 चाप्यर्थमोदयमहोत्सवमालुलोके ॥ २५ ॥
 लोकान्तरं रजनिकामिनि हन्त याते
 म्लानिं मजत्सु सुजनेष्विव दीपकेषु ।
 नीहारनीरकणकैतवतोऽश्रुपात-
 मातन्वती रजनिरप्यनुगच्छति स ॥ २६ ॥
 प्रत्यग्ररागसुभगस्य गमस्तिमर्तु-
 रालिङ्गिताः करभरेण भृशं सरस्यः ।
 निद्राणनीलनलिनच्छलमीलिताक्ष्यः
 स्मेराणि वारिजमिषेण मुखानि दधुः ॥ २७ ॥
 आतन्वता जगति दीप्तिमधर्षणीया-
 माज्ञामिव द्युतिमतामिनवोदयेन ।
 कारानुकारिकमलाकरकोशबन्धा-
 दुन्मोचितः सपदि पुष्पलिहां समूहः ॥ २८ ॥
 दीपाङ्कुरैर्भनिकरैस्तुहिनांशुना च
 नाशोऽपि यस्य तिमिरस्य परावभूवे ।
 तेजस्त्रिभिः सममशेषमपीदमेतै-
 र्बालादपि द्युतिमतः कचनापि नष्टम् ॥ २९ ॥
 बालेऽङ्गमापतति त्रिगमकरे कराग्र-
 व्याकीर्णकूर्चकचकल्पतमिश्रतन्तौ ।
 शर्मोदयादिव निमीलिततारकस्य
 तारापथस्य रुचिरा रुचिराविरासीत् ॥ ३० ॥
 रक्षोघिराज्यमिव संतमसं सहस्र-
 संख्यैः करैर्जगदसौख्यकरं निरुत्य ।

उ॑सानुरञ्जितजनद्विजराजपात-

हेतुर्व्यरोचत विकर्तनकार्तवीर्यः ॥ ३१ ॥

देशान्तरादशिशिरघुतिमभ्युपेतं

कान्तं विचिन्त्य रुचिराम्बरधारिणीभिः ।

अभ्युद्धतावत्तमसप्रसरालकानि

दिकामिनीभिरुपचस्करिरे मुखानि ॥ ३२ ॥

आलिङ्गितु कमलिनीमिव मार्ष्टुमर्से-

वारिच्छटामिव वियोगिविहङ्गमानाम् ।

आकाशनीरनिधिमध्यमिव प्रवेष्टुं

प्रासारयत्करसहस्रमैहःसृङ्गचैः ॥ ३३ ॥

प्रातः प्रीणीततपनोपलकुण्डवह्नि-

सौमं समग्रसुरपेयरसं निषीय ।

मूर्त्यन्तर भगवतः परमेश्वरस्य

यज्वेव गोम्रजमर्हपतिरुत्ससर्ज ॥ ३४ ॥

दैवस्य दुर्ललितदैत्यनिकायकाय-

च्छेदोच्छलद्बलहलशोणितशोणितस्य ।

गोमण्डलेन रचितानि किरातकान्ता-

केशच्छवीनि तिमिरोलपजालकानि ॥ ३५ ॥

दर्शकरप्रकरमेवकमन्धकार-

मुच्छिन्दता कृतगतिर्विनतासुतेन ।

चक्रप्रियः कनकगद्गनिगाम्बरश्रीः

पद्मोत्सर्व प्रणमता हरिराततान ॥ ३६ ॥

१ किरणा, गौध २ चन्द्र, जमदग्निध ३ 'राज-' ख. ४ 'धु-' ख.
 ५ रवि ६ उद्धृत ७ चन्द्रम्, सोमवर्णी च ८ यजमान इव ९ सूर्यस्य
 १० मन्देहा

आविष्कृतापगतदोषपदार्थसार्थं

पादैरिव प्रविततं ग्रहरैश्चतुर्भिः ।

सत्क्रान्ति काव्यमिव वासरमक्षतौज-

श्चक्रे रविः कविरिव प्रथितप्रबोधः ॥ ३७ ॥

वैल्गुद्भवं विमलधिष्यमनिन्दिताशु

सोमाभिराममृपिमण्डलमण्डितं च ।

उज्जम्भमाणमृगशीर्षमशीतदीप्ति-

र्दक्षाध्वरं हर इवाम्बरमन्वगच्छत् ॥ ३८ ॥

छायाच्छलेन महता धरणीधराणां

पृष्ठप्रदेशमवलम्ब्य निलीयमानः ।

अन्तर्दधे दुरवलोकमहो महोर्मि-

संवातितात्तिमिरराशिरशीतरश्मेः ॥ ३९ ॥

सिन्दूरमुन्दरमशोभत रश्मिजालं

जालगतं क्षितिभुजा भवनोदरेषु ।

अन्तर्निलीनतिमिरौषविषट्टनार्थ-

माग्नेयमलमिव मुक्तमहस्करेण ॥ ४० ॥

किञ्चिन्मृदुत्वमथ मुञ्चति चण्डरश्मौ

प्रालेयशैलदुहिता सहिता सखीभिः ।

पुष्पावचायकुतुकागणितोष्णपीडा

क्रीडावनाय जनकानुमता जगाम ॥ ४१ ॥

आमुक्तमौक्तिककणाभरणा सखीषु

क्षीरान्ध्रवीचिधवल दधती दुकूलम् ।

ज्योत्स्नीव रात्रिषु नदीषु नमोनदीव

सा कामधेनुरिव धेनुषु राजति स ॥ ४२ ॥

मुक्तावली विलसति स हिमाद्रिपुञ्ज्या.

सौन्दर्यनिर्दलितरुम्बुनि कण्ठपीठे ।

आलिङ्गनैकरसिकस्य हरस्य बाहु-
 दण्डद्वयादवसिता भसितच्छटेव ॥ ४३ ॥
 पार्श्वद्वयप्रणयिनं परिचारिवर्गं
 सा लीलया वलितकन्धरमालपन्ती ।
 दूरादराजत मुदा कुमुदावदात-
 दन्तद्युतिद्विगुणितोभयचागरश्रीः ॥ ४४ ॥
 मन्दाकिनीमिव सितातपवारणेन
 तच्छायया च यमुनामिव दर्शयन्ती ।
 सा कस्य नाम न मुदामुदयं तदात-
 दन्तर्गता जनयति स सरस्वतीव ॥ ४५ ॥
 माकन्दकन्दलितकान्ति मधूकमेध्यं
 पुन्नागदत्तपरभागमशोकशोभि ।
 उत्फुल्लमल्लिकममीलितमालतीक-
 मुत्कम्पचम्पकममुद्रितपारिभद्रम् ॥ ४६ ॥
 नीलातपत्रमवनेर्मकरध्वजस्य
 विश्रामधाम मधुपां मकरन्दसत्रम् ।
 विद्यामठं च कलकण्ठकुलस्य वल्ली-
 वृन्दस्य लास्यसदनं वनमन्वगात्सा ॥ ४७ ॥

(युग्मम्)

रोमाञ्चकञ्जुकमथ प्रथयत्युदार-
 मन्दारसौरभविभूतिहरे समीरे ।
 तस्यास्तनौ स्तनभराधिगतश्रमाया-
 मायासवारि विसरावसरो व्यरंसीत् ॥ ४८ ॥
 संपाद्य पाद्यमिव पुष्परसैः क्षरद्भि-
 राविष्कृतस्मितमिव व्रततिप्रसूनैः ।
 लीलावनं वनजपत्रसगोत्रनेत्रां
 तां स्वागतं यिकरधैरिव पर्यष्टच्छत् ॥ ४९ ॥

देव्यास्तुपारकरशेखरवल्लभायाः
 सौन्दर्यसंपदवलोकनविसितानाम् ।
 अन्तर्निलीनमधुपसितपुष्पदम्भा-
 न्नेत्रत्रजैर्विचक्रसे वनदेवतानाम् ॥ ५० ॥
 साचीकृतैककुचकुम्भमुदञ्चदेक-
 दोःकन्दलं शिखरिणामवकृप्य शाखाः ।
 तत्राथ चैत्ररथचारुणि चक्रिरेऽस्याः
 सख्याः प्रसूनफपरिग्रहमग्रहस्तैः ॥ ५१ ॥
 जग्राह सा हसितपद्मरुचा करेण
 स्तोफान्यशोककुसुमानि सपलवानि ।
 पादेन तु प्रणुदती प्रचुराण्यकार्पी-
 दादानमुन्नतधियां बहु दातुमेव ॥ ५२ ॥
 मुक्त्वा मधूकमवधूय लवङ्गसङ्गं
 संत्यज्य वारिजवनीमपनीय नीषम् ।
 जातीमतीत्य तगरं विगणय्य भृङ्गे-
 रङ्गीकृतं वदनसौरभमेव तस्याः ॥ ५३ ॥
 यस्याः श्रवःसविचवर्ति कृतं भवान्याः
 प्रच्छन्नलोचननिमीलनकौतुकेन ।
 खं पाणिपङ्कुरुहयुग्ममथापराभि-
 स्तेनैव सा स्फुटमग्रन्यत सावतंसा ॥ ५४ ॥
 तस्मिन्वनेऽभिनवलूनलताप्रसून-
 गन्धानुधावदलिदीर्घितहृग्विलासा ।
 चिक्रीह नीडजसमाजसमुत्थितेन
 कोलाहलेन मुखरे निखरीन्द्रपुत्री ॥ ५५ ॥
 एवं विहृत्य वनसीमि सहाङ्गनाभिः
 सा निम्ननाभिरबलेभविलग्रहस्त्य ।

रत्नत्तरङ्गकृतदुष्कृतसङ्गमङ्गां

गङ्गां जगाम जलकेलिकुतूहलेन ॥ १६ ॥

सां वीक्ष्य वीक्षणहतांहसमापतन्तीं

दिण्डीरपिण्डमिपतः सितमुद्रहन्ती ।

उत्कूजतां कलकलेन जलाण्डजानां

भागीरथी सरमसेव मुदावभासे ॥ १७ ॥

भीरस्थितेन सितपत्रिकुले कलेन

फेनभ्रमं रुतशतेन परित्यजन्ती ।

निश्चिन्वती च सदृशत्विपि पुण्डरीक-

खण्डं जले मधुकैरूपरि भ्रमद्भिः ॥ १८ ॥

रत्नाङ्गुलीयकविकस्वरकान्तिसान्द्रै-

रिन्द्रायुधं विदधती करजांशुजालैः ।

नानाप्रसूनपरिपूरितकेशपाश-

भारादिवांसयुगमानतमुद्रहन्ती ॥ १९ ॥

प्रक्षालितः कलिमलो दलितार्थतृष्णा

सिक्तश्च पुण्यशिखरी शमितो भवामिः ।

येनाम्भसा हरशिरः^३शिशिरप्रभैक-

मित्रेण सा तदविशन्निदम्बसवन्त्याः ॥ ६० ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

गौरीमुखेन्दुमवलोक्य ममाम्बुजानि

मा संकुचन्तु सहसेति वितर्क्य गङ्गा ।

तोयैस्तदुच्चकुचघट्टनयोच्छलद्भि-

रन्तर्धये पटमिव प्रकटीचकार ॥ ६१ ॥

कर्पूरकुन्दकलिकाकलघौतशुभ्रै-

रआपगाजलभरैर्गलितेऽङ्गरागे ।

मूर्तिं विशेषविशदामवलोकयद्भि-
 रालीगणैः क्षणमलक्ष्यत सापरेव ॥ ६२ ॥
 गङ्गां विगाढा चलिताचलचक्रवर्ति-
 पुत्री गृहाय विगृहीतहरोपशान्तिः ।
 वृन्दारकैर्दितिसुतापहतप्रमोदै-
 रासाद्यते स तृपितैरिव तोयधारा ॥ ६३ ॥
 म्लानैर्मुखैर्विकसितैश्च विलोचनाञ्जै-
 र्दुःखं सुखं च मरुतः सममुद्गिरन्तः ।
 (तस्याः प्रणम्य चरणौ शरणार्थिनस्तौ
 स्तोत्राय धातुतनयामनयन्मनांसि ॥ ६४ ॥
 तापत्रयप्रशमनामृतवापिकायै
 मोहान्धकारभरमर्त्सनदीपिकायै ।
 त्रैलोक्यलोचनचकोरकचन्द्रिकायै
 तुभ्यं नमस्तुहिनपर्वतपुत्रिकायै ॥ ६५ ॥
 विश्वत्रयं विदधतः कमलासनस्य
 संरक्षतः क्षतशतकतुशात्रवस्य ।
 उच्छिन्दतः सितमरीचिभृतश्च शक्ति-
 देवि त्वमेव सहकारितया स्थितासि ॥ ६६ ॥
 पश्यन्नपि क्षणसुखान्विमयांस्तदर्थ-
 मत्यर्थमन्ध इव धावति येन मुक्तः ।
 मुक्तस्तु मुक्तिपदवीमयमेति लोक-
 स्तत्कारणं किमपि हैमवति त्वमेव ॥ ६७ ॥
 आक्रम्यते स महिषेण विषाणकोटी-
 दक्षक्षताकृत वृषामिभवेन या गौः ।
 तस्य त्वया सपदि दुर्ललितस्य दत्त्वा-
 यादङ्ग(ः)ले पुनरसौ गमिता पतिं स्वम् ॥ ६८ ॥

अस्माकमापदमयं दमयन्मुदे त्व-

त्पादोऽस्तु..... कमलादपि कोमलस्य ।

चक्रे क्षतिर्न च रणक्षतिदक्षिणेन

तेनापि धूर्जटिकुटुम्बिनि कण्टकेन ॥ ६९ ॥

शैलेन्द्रभूरपि भवस्य वनाभिरामा

कालीति गौर्यपि बुधैरभिधीयसे च ।

दृशं मृगाधिपमथ कुरूपे शिवापि

दत्से सतामभिमतं फलमप्यपर्णा ॥ ७० ॥

लक्ष्मीः पुंसां प्रसरति भवत्पादपद्मप्रसादा-

देतत्पूजावच(!)नतिपरः स्वर्गिणां भर्गपत्नि ।

त्वत्पादे तु प्रबलमहिपोन्मूलनादत्र दत्त-

श्रीकेली का न भवति नृतिः कोऽथवा स्तोत्रमीशः ॥ ७१ ॥

यन्मौलौ सितमातपत्रमभितो यच्चारुणी चामरे

यद्वल्गन्ति गृहाङ्गणेपु गणशः शैलोज्ज्वला दन्तिनः ।

हारः शारदचन्द्रसुन्दररुचिर्यत्कण्ठपीठे लुठ-

त्येतत्ते चरणानते भगवति खल्वं फलं मन्महे ॥ ७२ ॥

यस्मान्नूनमनूनसाध्वसरसो देवस्त्रिशलायुधः

कैलासप्रमशिश्रयज्जलनिधेर्मध्यं च चक्रायुधः ।

तेनास्तत्कमला बलादपहृता शुम्भेन शंभुप्रिये

तत्प्रत्यर्पय तां जगत्यभिमतं मातैव दत्ते यतः ॥ ७३ ॥

इत्याकर्ण्य गिरः सुरैरभिहिताः शीतांशुमौलिप्रिया

तत्कालोत्कलितप्रकोपकरुणागर्भं वभापेऽथ तान् ।

चिन्तां मुञ्चत पञ्चतामुपगतं जानीत दैत्यं च तं

कः सत्यां मयि मायिकोऽपि भवतागत्याहिताय प्रभुः ॥ ७४ ॥

दैत्यं दावमिव प्रतापिनमपह्नोतुं कृताङ्गीकृतेः

श्रुत्वा शब्दितमेवमद्रिदुहितुः पाथोदपङ्केरिव ।

देवैः संमदमुक्तलोचनपयःपूरैर्मयूरैरिव

श्रोत्रप्रीतिरिहः परं जयगिरिः केका इव व्याकृताः ॥ ७५ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनामि महाकाव्ये
देवीदर्शनो नाम यत्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

अथ हैमवती हिमाद्रिशृङ्गे विलसन्तीन्दुकलेव शर्वमौली ।

विवुधारिवधेच्छया विशेषादत्तनोदात्मतनोर्मनोरमत्वम् ॥ १ ॥

जितचम्पकसंपदा तदङ्गद्युतिवृन्देन विसर्पता समन्तात् ।

शुशुभे किल शैलराजमूर्धन्युदयचन्द्रपवित्रमातपत्रम् ॥ २ ॥

मणिपङ्क्तिमिवोत्तमाङ्गसक्तामवदातद्युतिमिन्दुमौलिकान्ताम् ।

फलयश्वनीभरं च विम्रन्नगराजोऽनुजहार नागराजम् ॥ ३ ॥

कुसुमास्रमशोत्सवैर्विलासैर्विहरन्ती हरवल्लभा ससीमिः ।

ददृशे कृत(श)मध्यमा क्षमायां चरता शुम्भचरेण चण्डनाम्ना ॥ ४ ॥

अवलोक्य विलोकनीयकान्तिप्रकरघोतितकन्दरोदरां ताम् ।

परमं परमेष्ठिनः शशंस प्रमदासर्गकलामु कौशलं सः ॥ ५ ॥

अमुरप्रभवे निवेदयिष्यन्नवलारत्नमयलम्पमेतत् ।

जवनः पवनादपि स्पृशोऽयं जगतां जन्ममुयं गिरिं जगाम ॥ ६ ॥

नियहेन ततं मतद्गजानां ददता जङ्गमगण्डशैलशशाम् ।

स विलोकयति सा शैलमुद्यैर्बलिपद्मोपदधोक्षजाङ्घ्रियन्धुम् ॥ ७ ॥

मुनिमुद्रितशृङ्गिरुषदुधैर्मणिसानुद्युतिमण्डलाङ्गुलीकः ।

उपरि स्फुरतः सहस्ररश्मेः कुरुते यः किल तर्जनामजसम् ॥ ८ ॥

भुवि यद्यपतिष्मदन्तरिक्षालुरमिन्धोरिव यामुनः प्रवाहः ।

परितः कृतकशुक्रसमालैस्तदकारिष्यत ते न संनिभोऽन्यैः ॥ ९ ॥

(त्रिभिः कुलङ्कम्)

अथ तत्र पुरं पुण्डरीकः पुरुदर्पस्य ससर्प सोपमर्पः ।

शृजिनेन कृतं विशान्कान्नायमवप्रत्यपदेशतः समन्तात् ॥ १० ॥

सदनं तदनन्तरं स्वभर्तुर्मणिकार्तस्वरभास्वराजिरात्तम् ।
 विशति स्म विशां विशेषवृत्तग्रहणाय प्रथितः स मन्त्रवेदी ॥ ११ ॥
 कनकाभरणप्रभापिशङ्कं सजलाम्भोदसहोदराङ्गभारम् ।
 विदितः स विलोकते स्म शुभं सदवं शृङ्गमिवाञ्जनाचलस्य ॥ १२ ॥
 प्रणिधिः प्रणिपत्य दैत्यराजं तदनुज्ञामधिगम्य सम्यगुक्तिः ।
 वसुधावलयस्य किंवदन्तीं क्रमतः प्राक्रमत प्रवक्तुमेव ॥ १३ ॥
 असुराधिपते गतेषु दास्यं भवदातङ्कभरान्नराधिपेषु ।
 पतिरित्यतिरिक्तविक्रमेण प्रतिपत्तिर्भुवि भुज्यते त्वयैव ॥ १४ ॥
 भुवनोपरिवर्तिनामुनाभूदसिदण्डेन शिरःसु माभिधातः ।
 मनसीति विशङ्क्य नूनमुच्चैः क्षितिपास्त्वां समुपासते नमन्तः ॥ १५ ॥
 जितदुश्चयवनाद्दशाननादप्यधिकस्ते दनुज प्रजानुरागः ।
 निजमौलिविकर्तनादयं यद्विदितस्त्वं परमौलिकर्तनात्तु ॥ १६ ॥
 अपरैः प्रथिते कथामबन्धादभिधाने तव भक्तवैरिमाने ।
 शिरसि प्रणते दिगीश्वराणां गलितास्त्रा करयोर्द्वयी प्रयाति ॥ १७ ॥
 भुवनप्रभुतामपेक्ष्यमाणैरथ च त्वामभियोक्तुमग्रगल्भे ।
 स्वहिताय मतो दिशामधीशैः सदुपायस्त्वदनुप्रवेश एव ॥ १८ ॥
 भवतः समराजिरेषु जेतुः शिरसि क्षेपुमभीप्सुभिः प्रसादम् ।
 जमरैरनुवेलमाहतानां कुसुमानां तनुता सूरदुर्मेऽपि ॥ १९ ॥
 अपरं च मया व्यलोकि चित्रं शृणु देव त्वमनन्यमानसस्तत् ।
 अवधानपरे नरे हि वक्तुः परभागं लभते मतेः प्ररोहः ॥ २० ॥
 श्रयणप्रवणश्रुतिद्वयेन प्रभुणा तेन सकौतुकं प्रणुतः ।
 परिणामविदाहि हृद्यमादौ विषवद्वाक्यमुपाददे स दूतः ॥ २१ ॥
 हिमवानिति विश्रुतसिलोक्यां गिरिरास्ते गिरिशट्टहासगौरः ।
 उदगादिव यो दिवं दिधीर्षुः कमठेन्द्रे वसुधां निधाय श्रेयः ॥ २२ ॥
 शिखरे शिखरीश्वरस्य त्वम्य प्रमदा काचन काञ्चनप्रमास्ति ।
 हसितामृतमिन्दुभिर्दिशन्ती विषमेपोलिजगज्जयाभिषेकम् ॥ २३ ॥

मणिकुण्डलकान्तिमण्डलेन स्फुरता सप्रसरं समन्ततोऽपि ।
 परिवेषपरीतशीतरश्मिश्चियमभ्यस्यति मुग्धमास्यमस्याः ॥ २४ ॥
 विकचाम्बुजचारुलोचना या नवमुक्तालतिका चक्रास्ति कण्ठे ।
 सुखशीतमयूखविम्बगर्भादिव पीयूषपृषत्क(त्)तिः पतन्ती ॥ २५ ॥
 मधुरस्वरहंसकाभिरामा घटितानेकफटाक्षसञ्जरीटा ।
 इयमात्ममुचः प्रबोधहेतुः शरदाकारवतीव भात्यतीव ॥ २६ ॥
 यचतः स्थिरता दृशोश्चलत्वं कुचयोरुद्धततांसयोर्नतिश्च ।
 उदरस्य दरिद्रता समृद्धिर्जघनस्य कचनापि नेष्टमस्ति ॥ २७ ॥
 स पिता सुकृती च सा सवित्री शुभपात्रं च ययोरियं प्रसूतिः ।
 पुरुषं च तेमेकमेव मन्ये मृदितानङ्गमदं यदङ्गमासी ॥ २८ ॥
 उदकीर्यत किं शशाङ्कविम्बाद्युल्लुकोच्चेयरुचिस्तनुस्तदीया ।
 अथ सा मनसा व्यघ्रायि धात्रा न करस्पर्शमलीमसं महस्तत् ॥ २९ ॥
 सफलं यदि यौवनं चिकीर्षुर्महदेश्वर्यमिदं च जीवितव्यम् ।
 तदैविस्तरमेव देव हस्ते कुरु लावण्यसरःसरोनिनीं ताम् ॥ ३० ॥
 चललोचनकृष्णसारचारु श्रुतिशालि द्विजराजिराजितं च ।
 कुसुमायुधतापसाश्रमं तत्तत्र निर्वाणरूते तदङ्गमस्तु ॥ ३१ ॥
 इति तद्वचनं द्विगार्धितान्तःकरणं विष्टपकष्टकारणं तम् ।
 मदनेन न केवलं नियत्याप्युपलब्धः समयधिरात्प्रहर्तुम् ॥ ३२ ॥
 त्वरया स्मरदत्तया प्रयुक्तः प्रमदासक्तमनाः स नाकिवैरी ।
 अनुकूलयितुं कुलाद्रिकन्यां पुनरन्यायसखं तमादिदेश ॥ ३३ ॥
 कुसुमायुधकिंकरेण पत्या प्रहितः कर्मणि तत्र मित्रसाध्ये ।
 मनसा मैदमेदुरेण दूतमुद्दिनावासमसी नगं जगाम ॥ ३४ ॥
 पुरतः पुरमर्दनाहनायाः प्रणतिं स प्राणिभिर्निधाय मूर्ता ।
 निजनाथमुनप्रभावमाविष्टुरने स्म प्रचुरानुरागवीनम् ॥ ३५ ॥
 भुवनाधिपतीनतीत्य लक्ष्मीर्यमुपास्ते वपुषा गुणैश्च रम्यम् ।

स यदाह मदाननेन शुम्भः शृणु तदेवि विचिन्त्य चानुगच्छ ॥ ३६ ॥

(हृदयं हृतदर्पकं दधानाः क्षितिपाः शोषवतीं मुखश्रियं च ।

ज्वरिता इव न श्रयन्ति शर्म कचिद.....चति मे प्रतापधर्मे ॥ ३७ ॥

पुरतः परिभाव्य निष्कृपाणां रिपुराजन्यपरम्परावराकीम् ।

शसनव्यसनोऽपि निष्कृपाणां प्रदराणां गणमुत्तृजामि नाजौ ॥ ३८ ॥

मम दिग्विजये चलद्बलौघोधृतधूलीपटलैस्तमस्विनी धाम् ।

उपलभ्य निरूप्यभिर्नरेन्द्रैर्विहितान्या.....तपानि दूरे ॥ ३९ ॥

अवलेपभृतां तु भूपतीनां दृढसंपातशरावलीविलूनैः ।

मृधमूर्धनि मण्डयामि मुण्डैः क्षितिमेताममृतांशुमौलिमूर्तिम् ॥ ४० ॥

मदमत्सरमन्मथेषु मन्दं हृदयं योगिवदन्वहं वहन्तः ।

मरुतः पुरुषादितः प्रसन्ना द्रुतमेतेऽभिलपन्ति बन्धमोक्षम् ॥ ४१ ॥

समरे मम सिंहनादमुच्चैर्दरितद्वेषि गजव्रजं निशम्य ।

हरिणा हरिणायितं अयेन भ्रमता भूधरगह्वरान्तरेषु ॥ ४२ ॥

न निहन्मि यमं गृहीतदण्डं धनदे किंनरराजदूत्यनाम्ना ।

अरुणद्वरुणश्च मामकीनां दृढतां संयति दौकितस्वपोतः ॥ ४३ ॥

अवहेलितहेलितेजसं मां वरिवस्यन्ति विरोधवध्यचित्ताः ।

वसवः प्रसवैः सुरद्रुमोत्थैरवलानामुचिता हि पत्युपास्तिः ॥ ४४ ॥

यदुरः सुरपातितामदीयं कुलिशायाः स्पृशति स नास्त्रमाला ।

अधुना तदिदं कदर्थयन्ति सरवाणास्त्वयि तन्वि सानुरागम् ॥ ४५ ॥

मयि तिष्ठ..... विद्रुमोपमोष्ठि द्रुमरत्नं गजरत्नमश्वरत्नम् ।

अपि त.....त्परिगृहीतुं स्पृहयामि प्रमदासु) रत्नभूताम् ॥ ४६ ॥

मयि वीरवरे सति त्वमन्यं पुरुषं नार्हसि वर्हकेदि गन्तुम् ।

अपुणि प्रणयं करोति कान्ते तपनीयं व्यपनीय सन्मणिः किम् ॥ ४७ ॥

प्रणतेन हृदा विधाय वेधाः समरूपं मकरध्वजं च मां च ।

अथ मन्मथमावयोर्मथित्वा निर्मां निश्चितमेकरोपमेयः ॥ ४८ ॥

मनुजैर्नियतात्ययैश्च देव्यास्त्रिदशैरग्निमुखैश्च चन्द्रमुख्याः ।
 उरगैः श्रुतिवर्जितैश्च शूद्रैरिव युक्ता न रतिस्तवोचमाया ॥ ४९ ॥
 सह दुःसहपोरुषेण पत्या विहरन्ती हरिणेव पद्मवासा ।
 मधुबन्धुपु विन्ध्यकाननेषु त्वमिमा निर्विश तन्वि काननद्विम् ॥ ५० ॥
 तरसाहमजैपमेप पौस्त भवती नैरणमधश्चकार कान्त्या ।
 तदिदं द्वयसाधयो समेत समशक्त्योर्जगतोऽप्यजेयमस्तु ॥ ५१ ॥
 ममविक्रमभीतमर्तुराणां नरदेवोरगदेवमुन्दरीणाम् ।
 पतिजीवितभैक्ष्यमिच्छतीनां मम मद्रे भजनीयपादपद्मा ॥ ५२ ॥
 मयि चेन्न रुचि प्रतापतीवै भज तन्मेऽवरज शुभ निशुम्भम् ।
 तरणौ तरणे निरुद्धभावा मुखसेष्य शशिन कुमुद्वतीव ॥ ५३ ॥
 इति तद्वचन निशम्य देवी हृदि कोप दधती बहिः प्रसत्तिम् ।
 शुशुभे सुतरां शमीव धूमध्वजगर्भां नवपल्लवोदया च ॥ ५४ ॥
 अथ वागभिदेवताविपश्चीरणितश्रीसहचारिणा स्वरेण ।
 रजनीकरखण्डमण्डनस्य प्रमदा त निजगाद सादरेव ॥ ५५ ॥
 भवताभिहितं यदेतदात्मप्रभुविस्फूर्जितमङ्ग सगतं तत् ।
 यद्वभुक्षगजेन्द्र एव साक्षी विमदं शुम्भमदस्य दुर्मदत्वे ॥ ५६ ॥
 परमज्ञतया मया प्रतिज्ञा महती या विहितास्ति पूर्वमेव ।
 शृणु तामपि सर्वथाप्यहेया सुभटानामिव सपरायभूमिम् ॥ ५७ ॥
 रहितोऽपि शुणैः कपालवानप्यपरिज्ञातकुलोऽप्यसश्रयोऽपि ।
 स पतिर्मम विभ्रहं मया य समभाक्त्रान्तमृगेन्द्रया विधाता ॥ ५८ ॥
 तदियं क्रियते कथं प्रतिज्ञा वितया निश्चितचित्तया कृता या ।
 इदमेव मदात्मना हि चिह्नं व्यभिचारो वचसा न यत्कदापि ॥ ५९ ॥
 तदुपैतु पतिं स दानवानामनुचो वा दनुचोत्तमस्य तस्य ।
 समसङ्गरतो यैमालयाय त्वरितं यातुं च शृण्विताङ्गमार ॥ ६० ॥

१ अर्पनादिभूतवानुक्तं शरीरम् २ शब्दे रतः, (पत्रे) सगरात्, ३ अयम् आनन्दाय,
 (पक्षे) यनाभ्याम् ४ अङ्गम्, (पत्रे) भूमिम्

वनितानुचितामिमां तदुक्तिं श्रवणाम्यां परिगृह्य दैत्यगृहः ।
 निजगाद पुनः सहोपहासं हसितेन्दीवरपत्रदीर्घनेत्राम् ॥ ६१ ॥
 वदने रसनास्ति यद्यधीना यदि दण्डश्च न जल्पतामनल्पम् ।
 सुघटानुगतं तथापि वाच्यः सुधियः श्रद्दधते हि युक्तवाचः ॥ ६२ ॥
 अमुनासि सस्त्रीजनेन मुग्धे कृतकप्रीतिपरेण शोचनीया ।
 न निषेधति यो बलादपि त्वां प्रलपन्तीमुपपत्तिशून्यमेवम् ॥ ६३ ॥
 कदलीदलकोमलाङ्गि दृष्यद्विपुदन्तिप्रतिघातकर्कशेन ।
 अबले बलिना भटेन भीरु प्रधनं तेन तवेति विस्मितोऽसि ॥ ६४ ॥
 अमराः समराय नोत्सहन्ते सह येनाशनिदण्डचण्डदोष्णा ।
 अपि तं वनिता विरोद्धमिच्छत्यसहायेति नमोऽस्तु मोह दुग्धम् ॥ ६५ ॥
 अबलेपममुं विमुञ्च बाले बलतामैत्र तवानुरागि नेत्रम् ।
 सफलास्तु ममार्थेना विनाशं त्वयि देवोऽपि करोतु भावमानात् ॥ ६६ ॥
 अपरं परिभूतिकारणं तु प्रभविष्णोरपि भावयामि भर्तुः ।
 यदयं भवतीं विभाव्य भव्यां भविता निश्चितमात्मनोऽप्यनीशः ॥ ६७ ॥
 वचनानपनेयनिश्चयां तां दितिजेन्द्रानुचरोऽवगम्य सम्यक् ।
 गिरिमेष निमेषतोऽपि रेवापवितग्रावसमाजमाजगाम ॥ ६८ ॥
 विधमेक्षणपक्ष्मलेक्षणायाः प्रमदावर्गविरुद्धमुद्धतत्वम् ।
 तदुपागमनोत्सुकस्य पत्युः कथयामास समासतः स तस्य ॥ ६९ ॥
 कुँचरः स चरप्रजल्पितान्ते दितिजं तद्विजयक्षमं दिदृक्षुः ।
 स्मरमत्सरयोः समर्पितात्मा भ्रमयामास दृशं सदस्युदीर्णाम् ॥ ७० ॥
 असुरः सुरयेव संपदा किं विषयैर्वा विषसंनिभैर्विमूढः ।
 अवलोकयति स नैव यस्माद्वनितावेषधरं पुरोऽपि मृत्युम् ॥ ७१ ॥
 चपलप्रकृतिः प्रभूतरागा भुवमालीमिव बिभ्रती च वक्राम् ।
 दितिजे स्थितिमाप तस्य दृष्टिः कुलटेवासति धूमलोचनाख्ये ॥ ७२ ॥

१. दैत्यपक्षीयः. २. 'मित्र' क. ३. घटमानम्. ४. 'रा' ख. ५. शुम्भे.
 ६. गौर्याः. ७. कुटिलाशयः.

अथ मन्दरमथ्यमानपाथोनिधिपाथोरवगौरवं गिलेन ।
 तमयं ध्वनिना निनादिताद्रिर्विनयप्रार्थितवाचमित्युवाच ॥ ७३ ॥
 अयि वीर शरीरवानसि त्वं मम विश्वैरुभुजो भुजप्रतापः ।
 मदनज्वरशान्तये तदेता दयितामौषधिमानयाचलेन्द्रात् ॥ ७४ ॥
 मनुते प्रथम न चेदुपायं पुरुदर्पाप्यचतुर्थमाश्रयेथा ।
 यदि कोऽपि करोति पक्षपातं तव जातं समरार्थिनः प्रियं तत् ॥ ७५ ॥
 तदनु स्वतनुष्ययेऽपि सज्जः प्रभुसंभावितया प्रवीरवृत्त्या ।
 उदतिष्ठवसौ ससौष्ठवं ता द्रुतमानेतुमनाः पिनाकिपत्नीम् ॥ ७६ ॥
 तरणेस्तिरयन्मरीचिजालं जलधीनामपि पङ्कयन्पयासि ।
 प्रसरत्तुरगोद्धृतैः परागैरगराजं स जवादवाप दैत्य ॥ ७७ ॥
 हरितः परितः प्रकाशयन्तीं कनकामेन निजाशुजालकेन ।
 असुरः पुरवैरिवल्लभा ता शलभो वह्निशिखामिवाभ्यपसत् ॥ ७८ ॥
 इति चायमुवाच वामनेत्रे करणीयद्वितयेऽत्र ते यहच्छा ।
 भवमाप्नुहि तोपिताद्धि पूर्वं परिपूर्वं दितिजादतोपिताद्वा ॥ ७९ ॥
 अथ मोघवचाः कचावकृष्टिं कुपितः कर्तुमियेष यावदेव ।
 कृतहुंकृतया तयात्मकर्माजितमृत्यु क्रियते स भस्म तावत् ॥ ८० ॥
 नीते तस्मिन्भस्मभाव भवान्या सैन्ये जन्यादाशु नष्टे वशिष्टे ।
 आदित्याना दैत्यभीत्याकुलाना रक्षाहेतुः सैव रक्षा बभूव ॥ ८१ ॥
 इति श्रीगुप्तेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
 धूम्रलोचनवधो नामाष्टमः सर्गः ।

नवमः सर्गः ।

दैत्योदन्तेन तेनायं नायको नाकविद्विषाम् ।
 दण्डेन कुण्डलीवाथ व्याचक्रे व्यथितं क्रुधा ॥ १ ॥
 उज्जा कचावल्लिख्य पक्कण्डनिमा व्यमात् ।
 ज्वाला कोपानलस्येव भित्त्वा सूर्यानुश्रुतिता ॥ २ ॥

उदितस्वेदबिन्दूनि तदङ्गानि विरेजिरे ।
 अङ्गीकृतजलानीव रोषामिष्टोपशङ्कया ॥ १ ॥
 दन्तैर्दह्यति मां सिप्रमसाविति ससाध्वसः ।
 मन्ये मन्युमतस्तस्य स्फुरति स रदच्छदः ॥ ४ ॥
 दारुणस्यारुणाख्यस्य दैत्यगर्तुः स्वभावतः ।
 भृकुटीभीषणे भाले कोपः स्फुटमलक्ष्यत ॥ ५ ॥
 शुम्भः सभानिपण्णानामविषण्णमदोष्मणाम् ।
 विभागं व्यतरत्तेषां क्रुद्धः स्वस्याः श्रिया इव ॥ ६ ॥
 ज्येष्ठं ज्येष्ठमिवोदीक्ष्य ज्वलन्तं निजतेजसा ।
 बोर्हुमापादवत्तापं निशुम्भोऽन्वपुषद्रुपा ॥ ७ ॥
 स कालकौसरारालशृङ्गसन्नम्रचारिणा ।
 कोपाटोपापितेनासीद्भूभङ्गेनातिभीषणः ॥ ८ ॥
 सङ्गरौसङ्गसंभूतां विभ्रता रोमविक्रियाम् ।
 द्वैपद्विपा बिडोलेन विडालेनेव चुक्रुधे ॥ ९ ॥
 क्रुधा दुधाव मूर्धानं चरमं चामरासुरः ।
 चकम्पे प्रथमं तस्माच्चकिताज्जगतां त्रयी ॥ १० ॥
 कुपितः पाणिना जङ्घामाजघ्ने जाह्निकस्तथा ।
 यथैपापि रुपेवाभूलोहिता लोहितादपि ॥ ११ ॥
 रक्तबीजो जरद्रुञ्जाबीजरक्तो रुषाभवत् ।
 चण्डमुण्डौ च साक्षेपमुण्डचण्डौ बभूवतुः ॥ १२ ॥
 अगृहीत्वापि संनाहर्मसंनाहं कृतः क्रुधा ।
 उत्तिष्ठन्पीठकः पीठात्कथंचिदपरैर्धृतः ॥ १३ ॥
 अकृतारिपरित्राणं कृपाणं कम्पयन्करे ।
 मूको मूकोऽपि कोपेन स्वं चख्यौ संख्यकाङ्क्षिणम् ॥ १४ ॥

१. 'वा' ख. २. 'वी' ख. ३. आसक्तिः. ४. दन्तो, मूषकश्च. ५. दैत्येन.
 ६. अम्लान.

याने विलम्बमानानामन्येषामय मन्युना ।
 चकार क्षारणां वाचा क्षुसुर(?)मुरतीक्ष्णया ॥ १५ ॥
 रणप्रकरणारम्भे विभ्राणं च प्ररोचनम् ।
 दुर्मुखस्य सरोपस्य मुखमामुखतां ययौ ॥ १६ ॥
 हिमाद्रिमुद्रिताभाशा धेनुकः सासिधेनुकः ।
 आलुलोके मुहुर्वहिस्रुह्लिङ्गसदृशा दृशा ॥ १७ ॥
 बाष्कलः कलहश्रद्धा दधानोऽपि मदोद्धतः ।
 अरातिरवलेत्यासीद्विचित्रित्समना मनाक् ॥ १८ ॥
 रोपरक्तीकृतैर्दंत्यैर्दंत्यमर्तुरभात्समा ।
 भूर्विन्ध्यभूधरस्येव गैरिकारुणितैरिभैः ॥ १९ ॥
 नवाग्रसंनिभः शुम्भः शातकुम्भविभूषितात् ।
 सिंहासनादयोत्तस्यौ धूमो धूमध्वजादिव ॥ २० ॥
 पीठादुत्तिष्ठतस्तस्य चरणेनानुचस्त्रले ।
 अव्यापाराय धावन्ती प्रथमं स्त्रलिता मतिः ॥ २१ ॥
 दुर्निमित्तं निमित्तज्ञस्तद्विभाव्य विभोर्महतम् ।
 उवाच वचनं मग्नी मयोऽथ समयोचितम् ॥ २२ ॥
 पुनराचर वीरेन्द्र मद्रासनपरिग्रहम् ।
 पूजितानि निमित्तानि पूजयन्ति हि तान्यपि ॥ २३ ॥
 तं काश्चनासनासीनमासन्नव्यसनं पुनः ।
 शङ्कमानोऽपि निःशङ्कमन्त्रोत्तसचिवोत्तमः ॥ २४ ॥
 सर्वविद्याविदो देव के वयं पुरतस्तव ।
 तथापि त्वय्यसौ भक्तिर्वक्तुं कामं करोति माम् ॥ २५ ॥
 द्विपत्निय मृषामुर्ध्वमेदेमोन्मार्गगतिभः ।
 दमयद्भिर्भहामात्रैश्चित्रं यज्जीव्यते चिरात् ॥ २६ ॥

क्षन्तव्यं देव यद्वक्ष्ये यस्मादाप्तोदितं वचः ।
 आदौ तप इव न्नि(क्लि)ष्टमिष्टमन्ते च जायते ॥ २७ ॥
 याति स्थाने नियुक्तेन तिक्तेन मधुरेण वा ।
 वचसा सचिवः ख्यातिमायुर्वेदीव जायुना ॥ २८ ॥
 मैत्री मन्त्रिगिरां युक्ता सहकारफलैः सह ।
 यथादौ तीव्रता किञ्चित्साधु माधुर्यमन्ततः ॥ २९ ॥
 प्रियैकभाषिणः पूर्वं जनात्पर्यन्ततापिनः ।
 भेतव्यं क्षरतोऽप्यम्भाश्चिन्ना वारिधरा इव ॥ ३० ॥
 देव त्वमेव शास्त्रेषु शस्त्रेषु च विचक्षणः ।
 तद्विज्ञाततत्त्वेऽर्थे सहसा किं प्रवर्तसे ॥ ३१ ॥
 स एवाम्भोधिकल्लोललोलां छलयति श्रियम् ।
 चतुरोऽपि चिकीर्षित्वा तिष्ठते मतिमत्सु यः ॥ ३२ ॥
 केयं कस्याथ कस्माद्वा तिष्ठत्येकाकिनी-गिरा ।
 इति निर्धार्य कार्याय युक्तः कर्तुमुपक्रमः ॥ ३३ ॥
 विधिवन्निर्मितैर्देवैर्कर्मभिर्मन्त्रपूर्वकैः ।
 स्पष्टमिष्टफलं राजा यजमान इवाश्रुते ॥ ३४ ॥
 स्त्रीनेपथ्यमपथ्यं नस्तदेतन्नूनमुत्थितम् ।
 इति व्याकुलतायत्तं चित्तं व्याहरतीव मे ॥ ३५ ॥
 स्त्रियोऽपि चित्रविन्यस्तादपि त्रस्यन्ति संगरात् ।
 युयुत्सते सा तत्रापि त्वया तदिदमद्भुतम् ॥ ३६ ॥
 विभो संरम्भमुत्सृज्य भवतापि विभाव्यताम्* ।
 गोपालो ननु भूपाल स्तूयते ह्यविचारकः ॥ ३७ ॥
 किं च वीर विरञ्चोऽपि वरविश्राणनक्षणे ।
 उत्ससर्ज वधूवर्जमाजौ विजयिता तव ॥ ३८ ॥

१ वशीकरोति २. सवोधनम्; (पक्षे) देवतार्थं वर्गभिः . ३. अवीनं चारयति,
 (पक्षे) विचारहीन

इमा तामिव पश्यामि स्वामित्रमितविक्रमाम् ।
 भिन्दन्ति हृदयं हार्त्तवर्हि प्रहरणै स्त्रिय ॥ ३९ ॥
 न भव्या भवत सेय वैविमार्गानुगामिन ।
 देव काव्य इव सौणे सतृणैर्व्यवहारिता ॥ ४० ॥
 अस्तस्व किं नु येनाजौ सोढा वज्रद्वदाहति ।
 कौमुदैरपि कन्दर्पप्रदरैर्दारितोऽसि यत् ॥ ४१ ॥
 अथ माघतु कन्दर्प सदर्प स्वर्णिगा पुर ।
 येन त्वमविधेयोऽपि बलातीतो विधेयताम् ॥ ४२ ॥
 ऐश्वर्ये वर्तमानाना कुर्वता वा पर तप ।
 नृणां हि करणग्रामनिग्रह सिद्धिकारणम् ॥ ४३ ॥
 काम सापि त्वया जिप्से(ग्ये) स्त्रीजयात्तव किं यश ।
 व्यतिरेकोऽर्थ को मत्वा मृत्युमाह्वयते स्वयम् ॥ ४४ ॥
 नाधिक शक्यते जेतु न च नीचजये यश ।
 समेन युधि सदेहस्तस्मात्पुसा क्षमा क्षमा ॥ ४५ ॥
 तदुपस्थीयतामेषा द्वेषादावृष्यता मन ।
 शालवृक्षफलमेतद्धि दृश्यते वृत्त्यन्तम् यत् ॥ ४६ ॥
 एतस्मादशुभारन्मान्निवर्तस्व प्रसीद मे ।
 देव मा दर्शय द्वार विधेःश्लिद्रावलोकित ॥ ४७ ॥
 दुराचरति यो गर्वात्कृत्कुर्वाणेषु बन्धुषु ।
 हठान्निष्ठुरदण्डेन स दैवेन विनीयते ॥ ४८ ॥
 बोधितोऽपि स तेनेति हित नोऽबुध्यतात्मन ।
 र्धङ्गमीतेव नाधत्ते यद जाल्मे विवेकिता ॥ ४९ ॥
 वृथाकुर्वन्वचस्तस्य मुमूर्षुरिव भेषजम् ।
 वभाषे भीषणाकार मुषाहारविरोधिराद् ॥ ५० ॥

सहस्रं यत्सुहृद्दृत्तेर्बाहुश्रुत्यस्य यत्क्षमम् ।
 साचिव्यस्योचितं यच्च तदृचे भवता वचः ॥ ५१ ॥
 स वाग्मी व्याहरन्नर्थं पुरो दर्शयतीव यः ।
 तन्मित्रं स्वयमापत्तिं पतन्तीं यः प्रतीच्छति ॥ ५२ ॥
 शास्त्रैः संस्क्रियते बुद्धिर्वृद्धैः साधूपदिश्यते ।
 तदम्यदेव सौभाग्यं जयश्रीयेन भुज्यते ॥ ५३ ॥
 वेत्तु विद्याश्चतस्रोऽपि तानुपायांश्च तावतः ।
 विक्रमेण विनैकेन नारिषु क्रमते मतिः ॥ ५४ ॥
 अतत्त्वशोऽपि सत्त्वं चेदुद्धिनोति(च्छिनत्ति) द्विषां शिरः ।
 रणे केसरिणः केन वद वैदुष्यमर्पितम् ॥ ५५ ॥
 पौरुषोत्कर्षदृष्टानां व्यर्था शास्त्रनियमग्रा ।
 अकुण्ठजठरामीनामाहारनियमो हि कः ॥ ५६ ॥
 न दोषो मनुषे यन्मामपि जेयं स्त्रिया तथा ।
 तवात्र विगलहुर्देर्वृद्धत्वमपराध्यति ॥ ५७ ॥
 भिन्नवानसि यः शक्रकुम्भिकुम्भद्वयीमपि ।
 तस्य मे स्त्रीकुचद्वन्द्वं भिये किल भविष्यति ॥ ५८ ॥
 इयं नः शङ्कनीया चेत्तदुपेया विशेषतः ।
 स धीरः सति भीहेतौ निर्भीरस्यति यः परान् ॥ ५९ ॥
 साम यद्वीयते विप्रैर्दानं यच्च प्रसादतः ।
 भेदनं चोरसः शत्रोर्जनेऽहं दण्डपण्डितः ॥ ६० ॥
 नाहमाहर्तुमिच्छामि कामार्तः कामिनीमिमाम् ।
 अस्वामिकं हि भूस्वामी सर्वमादातुमर्हति ॥ ६१ ॥
 न मानी प्रत्यनीकाय नमयत्युत्तमं शिरः ।
 वरमुर्व्यामसिच्छिन्नं गच्छदप्येतदिच्छति ॥ ६२ ॥
 अरिः प्रणतिलब्धेन जीवितेनापि तेन किम् ।
 मृत्युरप्युपलभ्योऽसौ योऽभ्येति छिन्दतां द्विषः ॥ ६३ ॥

अक्षतस्त्वं क्षताश्वेन क्षेममेतद्भवादृशाम् ।
 शूरैर्वागपि शौर्यग्री दुःसहा किं पुनः क्रिया ॥ ६४ ॥
 संमतं सूत्रकाराणां कुर्वतां परशासनम् ।
 ननु मानैकजीवानां मात्रयापि हि लैषवम् ॥ ६५ ॥
 तामहं निह्नान्येव सा मां समिति हन्तु वा ।
 वीराणां हि शिरश्छेदान्नासाच्छेदोऽतिदुःसहः ॥ ६६ ॥
 किं नाप्तं तेन वीरेण रणान्तर्व्ययितात्मना ।
 दुर्मुखानपि यः शत्रून्निजश्लाघामचीकरत् ॥ ६७ ॥
 इत्युदस्य वचस्तस्य मात्स्यं मत्त इव द्विपः ।
 उदस्यादयमास्थानादस्थानारब्धविग्रहः ॥ ६८ ॥
 ततो गिरा जरद्वोपैमपणोद्धोषघोरया ।
 सैन्यसंनहनायाशु सैनिकानादिदेश सः ॥ ६९ ॥
 तदादेशेन देवानां चेलुरुच्छृङ्खलाः खलाः ।
 कल्लोला इव कल्पान्तपवनेन पयोनिधेः ॥ ७० ॥
 तनुघ्राणं तनुघ्राणं शस्त्रं शस्त्रं रथो रथः ।
 इति शुश्रुविरे विश्वगुह्यताः सुमदोक्तयः ॥ ७१ ॥
 भर्मकिर्मोरितैर्वीरा बर्ममिस्ते विरेजिरे ।
 घालार्कातपसंपृक्ताः प्रचलन्त इवाचलाः ॥ ७२ ॥
 स्त्रीति तस्यामनास्थातो जग्राह आहितो परैः ।
 शौर्योत्कण्ठकितैरङ्गैः कङ्कटं विश्वकण्ठकः ॥ ७३ ॥
 मरुतां विपरीतोऽयं परीतः खड्गपाणिभिः ।
 अन्वभूदिव जीवन्नप्यसिपन्नवनस्थितिम् ॥ ७४ ॥
 चिक्षेपे शुम्भपक्षीयैर्जयैर्न वाजिराजिषु ।
 मूढैर्नाजियनं भावि व्यभावि पुनरात्मनः ॥ ७५ ॥

१. उत्कृष्टशस्त्र, वैरिवध च २. प्रत्यसंक्षेपः, तेजोहानिध. ३. पत्नी. ४. देवते-
 रिणा. ५. संनाहः. ६. पराजयः.

कल्पिताः किल दैतेयैः कुञ्जराः संगराय ये ।
 विधिना ते कृतान्ताय निर्विकल्पं तु कल्पिताः ॥ ७६ ॥
 देवी यत्रास्ति मा तं गाः शैलमित्यालिनां स्तैः ।
 मन्ये तं दोर्मदोन्मत्तं मातङ्गा अप्यवारयन् ॥ ७७ ॥
 चक्रिणां चक्रवालेन विशालेन सकेतुना ।
 नेभसा च बभूवेऽस्य संपरायं प्रयास्यतः ॥ ७८ ॥
 बाहैर्यहितसंनाहैः सवरुधैरयैरय ।
 सज्जैर्गजैश्च संक्रीर्णा तत्सौधद्वारभूरभूत् ॥ ७९ ॥
 बैयाग्रं दामयव्याघ्रः स्यन्दनं सांपरायिकम् ।
 आरुरोह जगद्गोहसाहं कृतिभिरायुधैः ॥ ८० ॥
 प्रतापोद्धतयोर्युद्धं भैतयोर्भूदिति ध्रुवम् ।
 अन्तरे तस्य भानोश्च जातमातपवारणम् ॥ ८१ ॥
 भ्रममाणबहुत्वेन श्रुतिबाधाविधायिना ।
 निस्वाननिस्वनेनास्य नास्तिकत्वमवाप्यत ॥ ८२ ॥
 विशो दुन्दुभिनादेन हाम्तिकेन महीतलम् ।
 उच्चैः सा रजसा व्योम व्यश्रुवानाचलच्चमूः ॥ ८३ ॥
 शुम्भे प्रचलिते लोलपताकाकेशपाशया ।
 रुहदे दैत्यलक्ष्म्येव प्रयाणपटहस्वनैः ॥ ८४ ॥
 चलद्वलत्समुद्भूतधूलीदण्डच्छलेन सः ।
 चकितः किल शैलेऽपि तमेवमनुजग्मिवान् ॥ ८५ ॥
 उद्भ्रेऽश्वसुरैस्तीव्रैस्तपोभिरिय भूरजः ।
 पातितं मलिनैर्वृत्तैरिव दन्तिमदाम्बुभिः ॥ ८६ ॥
 तेन भूतज्वरेणेव मुच्यमानः प्रतापिनः ।
 शैलः सिंखेद सैन्येभमदाम्भःसेकदम्भतः ॥ ८७ ॥

१. केतूदयोऽपि जातः. २. अपरिच्छेद्य बहुत्व यस्य, (पक्षे) न निपते प्रमाणबहुत्व
 यस्य. नास्तिका हि 'प्रत्यक्षमेव प्रमाणम्' इति मन्वते. ३. दुन्दुभि ४. 'लोल' ख.

तत्कुम्भिकुम्भसंभूते कर्णतालानिलोद्भूते ।
 दूरा(र)मुच्यति सिन्दूरे दिशां दाह इवामवत् ॥ ८८ ॥
 वैमानिकनिकायेन पश्यतापि प्रयत्नतः ।
 उपलेभे बलस्यान्तो नात्रे नानु न पार्श्वतः ॥ ८९ ॥
 तुषारदिग्वन्धनताङ्गमद्रेरुन्निद्रसिंहासु महागुहासु ।
 नेदिष्टनाकारिवलनकानां ध्वानः प्रतिध्वानगुरुर्भूव ॥ ९० ॥
 शनैः समासीदति दैत्यसैन्ये मयूरपिच्छातपवारणौघैः ।
 धराधराधीश्वरपार्श्वजातां कान्तारपङ्क्तिः पृथुतां प्रपेदे ॥ ९१ ॥
 स्फुरत्तुरगमण्डलीखुरमुस्त्रामिघातोच्छल-
 त्परागपटलच्छलादुपरिभूतभूमण्डपम् ।
 बलं बलिनिवासवत्समणिनागरौद्रं रवि-
 त्विषामविषयं जनो ददृशिवान्नगेन्द्रस्थितः ॥ ९२ ॥
 तस्याधीयखुरक्षतक्षितितलप्रेङ्खत्परागच्छटा-
 विच्छायाकृतमण्डलच्छविरवि व्योमाग्रमालोकयन् ।
 मध्याह्नेऽप्यभिसृत्य किन्नरवधूवर्गः सह स्वर्गिभिः
 कल्याणं कुसुमायुधस्य विदधे कल्पद्रुमाणामयः ॥ ९३ ॥
 इति श्रीगुरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
 दैत्यप्रवाणश्चे नाम नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

ततस्तद्वलमालोक्य त्रैलोक्यमपि चुक्षुभे ।
 युयुत्सयोत्सुका जज्ञे महेपमहिषी पुनः ॥ १ ॥
 विकस्रेण वक्त्रेण करेणायुधकर्षिणा ।
 हर्षामर्षाम(व)सौ व्याज्जीदासीदत्याहबोत्सवे ॥ २ ॥
 निजेनांशुप्रतानेन प्रकाशं कुर्वती दिशाम् ।
 पार्वती वृ(ह)ष्टिक(रु)क्केव पपातामिद्विपक्षम् ॥ ३ ॥

सर्वासामात्ममूर्तीनां ससार सरजिल्लिया ।

आगतास्ताश्च तद्देहादन्यतो वेति संदिहे ॥ ४ ॥

न नाम नाशकज्जेतुं दैत्यानेकापि किंतु सा ।

सुखं तदैच्छदौच्छेतुं सर्वाभिरिव मूर्तिभिः ॥ ५ ॥

विभासमाना हंसेन लसत्तामरसद्युतिः ।

प्रातः संध्येव वैरञ्ची शक्तिर्व्यक्तिमुपागता ॥ ६ ॥

द्विरदाजिनसंव्याना द्विजराजावतंसिता ।

द्विजिह्वलया देवी द्विधाकर्तुं द्विपोऽभ्यगात् ॥ ७ ॥

प्राप्ता राकेव वैशाखी चैश्वचन्द्रकरोचिता ।

उल्लासो दानवार्तानां प्रावर्तत यदागमे ॥ ८ ॥

व्यक्तकस्तूरिकाकान्तिः शङ्खचक्राब्जशालिनी ।

कालिन्दीव बैलोत्कृष्टा दृष्टा देव्यथ वैष्णवी ॥ ९ ॥

वाराही राहुवक्रान्तर्निर्यदिन्दुकलामलाम् ।

क्षमाभारक्षमां दंष्ट्रां दधती द्रागदृश्यत ॥ १० ॥

नारसिंही समेता च तैरेव नखरैः खरैः ।

शौर्यं साक्षादिव द्रष्टुं प्रविष्टा हृदि ये द्विषः ॥ ११ ॥

दानवारिपवित्रेण गजेन्द्रेण च जिष्णुना ।

पेन्द्री रोहि(हरि)दिवायाता प्रकाशितरविग्रहा ॥ १२ ॥

नीलीरसैर्विलीतेव घटितेव धनोच्चयैः ।

मिश्रितेव तमिस्रेण वृतेवायसवर्मणा ॥ १३ ॥

मातेव शितिपक्षस्य धूमस्येवाधिदेवता ।

छायेयाञ्जनशैलस्य कालियाहेरिवाग्रजा ॥ १४ ॥

१. सदेह करोमि. २. शत्रुवधरूपम् ३. गृहीतुम् ४. कार्तिकेयी वैशाखी पूर्णिमा च.
५. चैश्वचन्द्रको मयूरः; (पक्षे) चैश्वचन्द्रकरैरुचिता. ६. दैत्यपीडितानाम्; (पक्षे) वैशाख्या
हि दानानि दीयन्ते. ७. बलदेवेनोर्ध्वमाकृष्टा; (पक्षे) बलेनोत्कृष्टा. ८. हिरण्यकशिपोः.
९. मदजलमुन्दरेण; (पक्षे) दानवानामग्निदानवारिः, पविर्ब्रह्म तेन त्रायते सः. १०. ज-
यशिलेनैरावणोपलक्षिता; (पक्षे) ऐरावणेन जिष्णुनेन्द्रेणोपलक्षिता. ११. प्रकाशितरो
दीप्तिमत्तरो विग्रहो यस्या सा, (पक्षे) प्रकाशितमुदय नीतो रविरेव ग्रहो यया.

करस्येन कपालेन लोलया च रसज्ञया ।

सबलाका सविद्युत्काममालिमनुकुर्वती ॥ १५ ॥

महान्तमश्रुवानेन सर्वतोऽपि स्वमाश्रयम् ।

स्फुटाट्टहासशब्देन त्रासयन्ति जगन्नयम् ॥ १६ ॥

समाजगाम चामुण्डा मण्डिता मुण्डमालया ।

विस्फुरत्तारकव्यूहा कुहूरिव शरीरिणी ॥ १७ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

भेदैर्भिन्नापि भूयोऽपि एकैव ध्रुवमन्विका ।

व्यक्तीना हि बहुत्वेऽपि न जातिर्जायते पृथक् ॥ १८ ॥

फेसराङ्कुरितस्कन्धो लोलझाङ्गुलझलः ।

व्यात्तवक्रगुहः सिंहो गुहमातुः पुरोऽभवत् ॥ १९ ॥

नूतनोन्नतिर्नानन्तनतेर्नानीतनीतिना ।

नितान्तं तेन तातेन तत्तनुतनुता नुता ॥ २० ॥

(व्यक्षरः)

तरङ्गैरिव रङ्गद्विस्तुरङ्गैः केनवन्मुखैः ।

आगच्छदिच्छयैवास्याः स कुतोऽपि बलाम्बुधिः ॥ २१ ॥

देव्या सग्रामगामिन्या मन्ये मङ्गलकाम्यया ।

शृण्डार्कुम्भशुभाग्रेऽभून्मत्ता भौतङ्गसंततिः ॥ २२ ॥

चेतः किमेतदसत्तोऽप्यधिकं वेगवत्तया ।

इति न्यञ्जन्मुखैर्वक्षो वीक्षमाणैरिवेर्ष्यया ॥ २३ ॥

नैर्मखान्केवलं वार्युरनितास्त्वित्यहंशुभिः ।

नमो द्वाभ्यामिला द्वाभ्या पद्भ्या नूनमधिष्ठितैः ॥ २४ ॥

मनोज्ञपदविन्यासैः कवीनामुचितैश्च तैः ।

१ आकाशम् २ अपूर्वाच्छायेण ३ ईश्वरनतेन शशुरत्नात् ४ प्रकाशितन-
येन ५ प्रसिद्धेन हिमवता ६ तच्छरीरकार्यं स्तुतम् ७ कर, गदिरा च ८ कटी,
घटी च ९ गङ्गा, अन्त्यजाय १० नम एव विद्यते यस्मिन् ११ इत्यारहित-
१२ सलीनाम्, वाक्यकर्तृणा च

रथारूढो रथारूढं पत्तिः पत्तिं गजो गजम् ।

तुरङ्गस्थस्तुरङ्गस्थं मिथः प्राहरताहवे ॥ ४८ ॥

चतुर्विधायुधाघातैश्चतुरङ्गचमूवराः ।

दर्शयामासुरन्योन्यं कृतप्रतिकृतानि ते ॥ ४९ ॥

व्याकृतस्वौजसां नाम्नामिव शौण्डीर्यशालिनाम् ।

इतरेतरयोगेऽपि द्वन्द्वे तत्रैकताभवत् ॥ ५० ॥

स बन्धः सादिसंदोहः संप्रहारप्रवृत्तये ।

उत्थातुमिच्छतो यस्य बालैः प्रथममुत्थितम् ॥ ५१ ॥

न तत्र तत्रसे शस्त्रघातातैरपि वाजिभिः ।

विकारो नहि जात्यानां विपद्यप्युपपद्यते ॥ ५२ ॥

युद्धे जयः श्रियः सौधे पांशुपूरान्धकारिते ।

प्रहरद्वन्तिदन्तोत्थैः पायकैर्दीपकायितम् ॥ ५३ ॥

कुम्भेभ्यः कुम्भिनां कुन्तक्षतेभ्यः क्षतजलुतिः ।

प्रससार ततोऽप्युच्चैर्मदवीचिः कपोलतः ॥ ५४ ॥

वैरणाक्षतभूरीभे भेरी भूतक्षणाख्या ।

वादिता परमे आसं संग्रामे रैपता दिवा ॥ ५५ ॥

(प्रतिलोमानुलोमार्धः)

युद्धश्राद्धे पतन्मुण्डपिण्डे खण्डितस्त्रिङ्गिनि ।

कुथोपग्रथितास्तत्र विकंराः करिणोऽभवन् ॥ ५६ ॥

शरासारैस्तथा वृष्टं मेघैरिव महारथैः ।

यथा रक्तजला नद्यः सद्यस्तत्र प्रसुप्तुवुः ॥ ५७ ॥

शान्ते रजसि रत्नौघैः सुप्रेक्षा समरक्षितिः ।

अभूदप्सरसां वीरवरलिप्तोत्कचेतसाम् ॥ ५८ ॥

१. मुक्तामुक्तामुक्त करमुक्त यन्त्रमुक्त च. २. स्वौजसामात्मगलानाम्; (पक्षे) स्वौजसां प्रथमाविभक्तिवचनानाम्. ३. एववचनम्, मिथत्व च. ४. शिशुभिः, केशैश्च. ५. गजाहतबहुगजे. ६. भूतोत्सववारी आरवो यस्याः. ७. केनचिद्विनाश रपता जल्पता न भवसीत्यादि रात्रौ युद्धाभावात्. ८. गण्डकाय. ९. कम्बलाः, दर्भाश्च. १०. शुण्ड-रहिताः, अश्वपुङ्गाश्च.

मार्गणैर्मार्गिणा एव भग्ना न तु भर्तृर्भट्टाः ।

पताकास्त्रेव नो तेषामाक्रम्यो मानसेन्द्रभूः ॥ ५९ ॥

(अतालव्यः)

क्रोधान्धौ योद्धुमारब्धावात्मीयावेव कौचन ।

पुनः संप्रतिपन्नौ च स्वामिनामन्युदीरिते ॥ ६० ॥

कृपाणे पातिते पाणेः प्रतिमह्येन मल्लवत् ।

दन्तैर्नियुध्यमानोऽभूदपरो वीरकुञ्जरः ॥ ६१ ॥

युद्धेऽभिधावतो भल्लमिन्नोरस्कस्य कस्यचित् ।

रक्तधारापतत्सैव रेखाद्या सुमटेऽपि ॥ ६२ ॥

परामुः परतो बन्धुर्निर्यन्त्रैः पादयन्त्रणा ।

वीराणामन्तरायोऽभून्न रिपूनभिगच्छताम् ॥ ६३ ॥

द्वयोऽपि सेनयोस्तत्र कोऽपि नाम न सायुधः ।

विक्रमन्नपचक्राम कोपिना मनसा युधः ॥ ६४ ॥

अरिदारितपादोऽन्यो जानुभ्यां तर्मनुजन् ।

नीचैरपि भवन्नुच्चैर्बभूव भुजशालिनाम् ॥ ६५ ॥

संहृत्य संगरे शत्रुं शस्त्रघातातुरः परः ।

अन्वगाटिष्य तं जेतुमपि लोकान्तरे गतम् ॥ ६६ ॥

वीरस्यारिश्चुरमेण क्षितिं नीतेऽपि मूर्धनि ।

न शस्त्री पतिता हस्ताद्भृकुटी न च भालतः ॥ ६७ ॥

कस्यचित्कवचं स्रुतं व्यस्तायां च शरैस्त्वचि ।

धौर्यमन्तर्गतं व्यक्तमासीदत्रस्यतन्मत ॥ ६८ ॥

मनृत्तेषु कवचेषु रणतूर्यरवैर्नवैः ।

श्याताः सरङ्गज्जिह्वाः सुरङ्गीरुष्येभिरे ॥ ६९ ॥

असृक्कणकिरः कुम्भिगु(म)दामोदस्य दस्यवः ।

श्रान्तैः सिपेविरे वीरै रणाङ्गणसमीरणा ॥ ७० ॥

सत्काव्यसदृशैरथैः सेनामुखमशोभत ॥ २५ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

गन्धर्वैरिव गन्धर्वैः सुखं लीनैरलंकृता ।

सुमेरुभूरिवाभूत्सा ध्वजिनी देवताश्रिता ॥ २६ ॥

मात्रिकैरिव विक्रान्तैः कृतास्त्रकवचक्रियैः ।

उपास्यते सा विश्वेषामुपास्या परमेश्वरी ॥ २७ ॥

बभूवुर्भवकान्तायाः सध्वजाः स्यन्दनाः पुरः ।

यच्चक्रध्वनयश्चक्रध्वजाः केकिनां मुदम् ॥ २८ ॥

धृतशूलार्धचन्द्रं तत्सद्वेडं नागसंगतम् ।

पार्वतीप्रीतये सैन्यं रौद्रं रि(व)पुरिवाभवत् ॥ २९ ॥

उदस्थादथ तत्सैन्यभेरीध्वनिरनिद्रुतः ।

प्रतिशब्दापदेशेन यः शैलैरनुमोदितः ॥ ३० ॥

गजेन्द्रभूषि(बृंहि)तैर्वाजिन्हेषाभिर्भटभाषितैः ।

चक्रिसंक्रोडितैश्चाभूत्तत्रोच्चैः स्वरसंकरः ॥ ३१ ॥

सैन्यस्याह्वयमानस्य ताम्रा(मा)नकरवैद्विषाम् ।

प्रतिवापं ददौ चापज्यानिर्घोषैरुमा र्वं भूः ॥ ३२ ॥

प्रचलद्भ्रामनीकान्यां ताम्यामुत्थापितं मिथः ।

नियुद्धं विदधे व्योम्नि रुपेवास्तक्षमं रजः ॥ ३३ ॥

दुर्जये दानवानीके देव्यनीके च जित्वरे ।

भयं जयं च चेतांसि व्यभाषन्त नमःसदाम् ॥ ३४ ॥

सलीलं पश्यता रौगादागच्छन्तीं द्विपञ्चमूम् ।

वीर्योद्विक्तेन तेन द्राग्वलेनाभीकतादधे ॥ ३५ ॥

तस्य दानवसैन्यस्य मवानामभिसर्पतः ।

प्रतिकूलानिलोद्भूता धूलिरेवाभवन्मुँसे ॥ ३६ ॥

१. मार्गजाः. २. सिहनादम्, विष च. ३. भयानकम्. ४. 'चमूः' क. ५. द्वेपाद,
अनुरागाच्च. ६. दौयम्, शुक च. ७. कार्यारम्भे, वषे च.

व्योम्नीव विपुले तस्मिन्सैन्ये शूरविराजिते ।
 निजतेजोविशेषेण तद्भूमौ मातृमण्डलम् ॥ ३७ ॥
 आगस्त्रिन्यासुरेऽनीके समीपमुपसर्पति ।
 सञ्भ्रमेद्भव सेनाभूत्साधिज्यैः कार्मुकैः क्रुवा ॥ ३८ ॥
 क्षत्तानपायि गृध्राणा पक्षेरुपरिपातिनाम् ।
 पुन्दररिपूणां सा विच्छायैवाभवच्चमूः ॥ ३९ ॥
 केन्दलोद्भूतिहेतुः सा चमूः प्रावृडिव द्विषाम् ।
 संभिक्षा सेनया देव्याः शरदेवौत्तत्राणया ॥ ४० ॥
 यानकण्ठीरवक्रोधादकुण्ठैः कण्ठगर्जितैः ।
 दानवानीकनागानां न्यासिपेष मदश्रुतिम् ॥ ४१ ॥
 देव्याः सर्वेऽपि ते वीराः परमे क्रोविदारणे ।
 प्रेवीरः करिणां सिंहः परमेको विदारणे ॥ ४२ ॥
 स्फुरद्रजस्तमोमावे प्रसृते क्रोधदुर्धरे ।
 पीड्यमानेषु घर्मेषु प्रावर्तत ततः कैलिः ॥ ४३ ॥
 संरम्भिणो रणारम्भे दृष्ट्वा स्त्र ददतो भटान् ।
 दानेच्छेन्नियतं क्रोशः खड्गैरप्युदसृज्यत ॥ ४४ ॥
 क्रोशानित इवोज्झद्भिः कृपाणैः प्रत्ययैरिव ।
 साधुप्रकृतिभिर्धरैः साधिता समरक्रिया ॥ ४५ ॥
 परस्परं जिघांसूनां तैलैः शैलैरुपस्कृतः ।
 ऋत्विजामिव वीराणां सोऽभूत्संगरसंभवः ॥ ४६ ॥
 त्यक्त्वा स्थितोऽत्र यः शैलैः समयोधवलो दयाम् ।
 सोऽगात्कीर्तौ कृतक्षत्रसमयो धवलोदयाम् ॥ ४७ ॥

१. नक्षत्रविशेषश्च. २ वरुणादुरथ ३ वृषविशेषश्च ४. 'न' स्त. ५. युद्धम्, युग
 च. ६. आत्मानम्, इव्य च. ७ रण्डनम्; वितरण च ८ मन्त्रविशेषश्च ९. इष्टि-
 विशेषः, १० च मिथो विद्विष्टयोर्धजमानयोर्भवति ११. निष्कम्पकाच्छेत्सम योयना
 यत यस्य. ११. न्याययोद्धा.

धावत्त्वं सलिलासारैर्जगज्जीवयसि प्रभो ।
 तावदेषा धृतोत्कर्षा कर्मठा धैर्मकर्मसु ॥ ७१ ॥
 रङ्गादाममदागारं गात्रमाक्षक्षमात्रगाः ।
 दा मासाररसामादामक्षरक्ष क्षर क्षमः ॥ ७२ ॥

(सर्वतोभद्रम्)

तोयधारामरातीषु भिन्नं मां प्रति संप्रति ।
 इति चात्तकवत्कोऽपि ययाचेऽब्दमुदन्यया ॥ ७३ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

कोकिलालककोलालिकुलकालाः किलाललुः ।
 काकाः कङ्कालकीलैलं कलाकलकुलाकुले ॥ ७४ ॥

(द्वक्षरः)

उत्तस्थाते विलोक्याय तारुण्यं तद्रणश्रियः ।
 दर्पकोपचितौ चण्डमुण्डावुपबुभुक्षया ॥ ७५ ॥
 प्रजोपत्मावकावेतौ दुर्भिक्षमरकाविव ।
 देवीसैन्योपघाताय प्रावर्तेतां कृतोद्यमौ ॥ ७६ ॥
 द्वयेन स्फुरता तेन दैत्ययोर्जिह्वयोरिव ।
 सैन्यस्य पन्नगस्येय मुखमासीद्वयंकरम् ॥ ७७ ॥
 ततः शैलभुवो भालात्कालायसमलीमसा ।
 धूमेरेखेव रोषामेरुदगात्काचिदङ्गना ॥ ७८ ॥
 प्रवीणा युयुधं यत्र सा देवी रोपधारणे ।
 तन्नाभूज्जातमातङ्गसादे वीरोपधारणे ॥ ७९ ॥

१. कश्चित्प्रहारात्तो मेघ ययाचे—हे मेघ, यावत्त्व जलैर्जगज्जीवयसि तावदेषा गात्रमा लङ्घयि कर्मठा । पुनः किम् । रजो युद्धभूमौ आदात्र उच्छृङ्खलस्याहकारस्यागारं स्थानम् । पुनः किम् । अक्षाणीन्द्रियाणि क्षिप्यन्ति हिंसन्ति इत्यक्षदा शस्त्रप्रहारास्तन्मात्रेणापि गच्छति विनश्यति । एवविधापि तव प्रमादात्मयैकार्यंभमा भवतीत्यर्थः । हे मेघ, आसाररसां घातां मा दा मा स्म देहि । किं तु आदीयते इत्यादामस्वादुता अक्षरक्ष न्यायपालकः— १. पुनः क्षमः समर्थः । समर्थो हि याच्यत इत्यर्थः. २. 'सर्व' ख. ३. आददिरे. ४. अस्थिरधिरम्. ५. गर्वबोधान्विता, कामयुक्तौ च.

सामगा जयभावेन राकाभाशु रता मेहे ।

हेमतारशुभाकौरा न वेभाय जगाम सा ॥ ८० ॥

(प्रतिलोमानुलोमश्लोकः)

दैत्यौ सङ्गरकान्तारे वीरव्याघ्राश्रिते स्थितौ ।

निर्जघान घनोद्योता सा विद्युदिव पादपौ ॥ ८१ ॥

चण्डतुण्डभिदादक्षः कृतपुष्करसंगतिः ।

सदारामरुचिर्देव्याः सङ्गः शुक्र इवावभा ॥ ८२ ॥

(अर्धचतुष्टयधात्री)

कल्पान्तवातकल्पेन रक्तबीजेन तरक्षणात् ।

निषेत्रा कर्तुमारमे देवीसेना प्रेतानिनी ॥ ८३ ॥

देवीमूर्तियु सर्पाशु पूर्व रक्तरुचिर्दशः ।

स चिक्षेप सुतीक्ष्णान्तामृतः सायकसंततीः ॥ ८४ ॥

दिशो दशापि निशितैरपिधाय शिलीमुखैः ।

स चचाल दुराचारो गिरिराजमुत्तामभि ॥ ८५ ॥

(असंयोगः)

देव्या प्रत्यगियुक्तोऽसौ महेभासितयानया ।

नाराचैः प्रहरन्नाग्निमहे भासितया नया ॥ ८६ ॥

देवता देवताराति तैर्महैः संगता शुभैः ।

छेतुमुच्छेद्यमुद्येमुः संसारं श्रुतयो यथा ॥ ८७ ॥

१. सामगा प्रियवदा, कोपेऽपि न परदवादिनीत्यर्थः. २. जयभावेन जयाभिप्रायेण. ३. राकाभा पूर्वमार्गावद्राति सुराचन्द्रेण. ४. प्रमत्तावागुद्गोत्पत्तेः. ५. सुकर्णर-ज्जनोऽम्बलमूर्तिः. ६. न वेभाय गजभक्षणाय. ७ सा देवी. ८ राक्षसे—चण्ड-दैत्यस्य तुण्डभिदाया दक्षः, पुष्करेण रात्रफलेन, रामरुचिः स्वात्मदीप्तिः । कीरपक्षे—चण्डेन तीक्ष्णेन तुण्डेन भिदाया दक्षः, गति शोभने चारामे रुचिर्यस्य । रावणनक्षि-पक्षे—चण्डं कोपेन मुग यस्य, भिदायामुपजाये दक्षः स चाप्यो भिदा दक्षश्च, कृता विविताः पुष्करसंगतयो मुतयो येन, न प्रसिद्धः, एति राक्षस्येति दा स चाप्यो रामरु-चिश्च, रावणनक्षिपक्षे. ९. चण्डरूपे—चण्डतुण्डावां राक्षसां भिदात्मदक्षः चाग्नि-त्वात्, पुष्करेण संपर्केन, रामे दायाप्यो रुचिरित्वा यस्य, चण्डवत्त्वात्. १०. भविष्यपनम्, पद्मरहितम् च. ११. सता, विमलरत्नवती च. १२. अवयवाः, निरुपव्यक्तिनिमित्त.

नादवन्तर्महीरावा धैवंधावर्मैराक्षसा ।

भैमहेलनत्तायासा माया सार तैतागसम् ॥ ८८ ॥

(प्रातिलोम्येनार्थान्तरश्लोकः)

संगता तरसा रथामा सा योतानलहेमभा ।

साक्षरोमवधानन्धा धाराही मतवन्दना ॥ ८९ ॥

यानपञ्चाननोऽप्युच्चैर्मदेनाविदितव्यथम् ।

दैत्यैर्मभिदन्मूर्ध्नि निशितैर्नखराङ्कुशैः ॥ ९० ॥

अजरोरगराजोरःकम्पिभिः सगणं शरैः ।

मजहार दुराकारः सोऽपि केसरिणं खैरः ॥ ९१ ॥

(गोमूत्रिकामन्त्रः)

तथा प्रावृषि कीलालं दानवापघनैर्धनैः ।

वीरक्षेत्रे यथा तस्मिन्नुज्जग्मुरसुराङ्गराः ॥ ९२ ॥

वीरक्षेत्रे तदुद्भूतैर्बहुधान्यैरुपस्कृतैः ।

सानन्दं व्यचरन्नेता माहेर्य्य इव मातरः ॥ ९३ ॥

बहुजघ्ने स देवीभिर्बहु तच्छोणितैः श्रुतम् ।

बहु युद्धं नृभिः त्र(स)ज्यैर्बहुभीतं च नाग्निभिः ॥ ९४ ॥

रेरे रुरोरुरुरोरररररिरिराररैः ।

रैरी रीराररीरीरारूरीरीरोऽरार रुक् ॥ ९५ ॥

(एकाक्षरः)

१. दैत्य रक्तवीजम्. २. ओ विष्णुर्हार ईश्वरत्वावप्यवतीति. ३. प्रावृषत्वा धावृषत्वा.
४. न विद्यते राक्षसो भयदायी यस्याः सा. ५. भामस्य घोषस्य हेतोऽनादरस्तेन
नतो गत आयासो यस्याः सा । कोपाभावादायासाभाव इत्यर्थः. ६. सा माया माया-
रूपिणी, आर जगाम. ७. कृतापराधम्. ८. यातीति यामा. मनिन् प्रत्ययः । संमा-
मगामिनीत्यर्थः. ९. यातानल वह्निशुद्ध यद्धेम सुवर्णं तद्वद्भा यस्याः. १०. वैवत्यर-
हिता । मुक्तिदायिनीत्यर्थः. ११. आमवधे रोगध्वसे आबन्ध आप्रहो यस्याः सा । तथा
हि—'रोगानशेषानपह्नि' इति सप्तशती. १२. दैत्यमेवेभ हस्तिनम्. १३. देवो-
रगमनुष्यकम्पिभिः. १४. 'ज्या' क.

अल्लपातानियं दैत्ये तदेनं विचे पातिनम् ।

इत्याचक्षिरेऽन्योन्य रणे लब्धक्षणा गणाः ॥ ९६ ॥

(युग्मम्)

अथ व्यथयितुस्तस्य चागुण्डा रुधिरं पपौ ।

प्रभावमप्रयत्नेन व्याधेरिव महौषधी ॥ ९७ ॥

स्वसंभूतेषु दैत्येषु तेषु कर्मस्त्रिव क्षणात् ।

परिक्षीणेषु निर्घीणं तस्य योर्मेविदोऽभवत् ॥ ९८ ॥

सैन्य तदिति पार्श्वत्याः परिताप्य भुजोष्मणा ।

बिलगण्डितशिराः शीघ्रं पपात दितिजो भुवि ॥ ९९ ॥

(गूढचतुर्थपादः)

सहसा सैनिकैर्नष्टं देवारीणामेदंशितैः ।

सुराः प्रापुश्च तद्वसादेवारीणा मद शितैः ॥ १०० ॥

रक्तभीजवियुक्तायाः पताकिन्याः सुरद्विषाम् ।

यदमूदेकभूः कम्पलदेतन्महदद्भुतम् ॥ १०१ ॥

अथायष्टम्भयशुचैर्वच लम्बेन भङ्गिनीम् ।

तामेतामात्मनः सेना निशुम्भो योद्धुमभ्यगात् ॥ १०२ ॥

चिराधिगतकालेन नीतः कालेन निश्चितम् ।

सोऽरण्यानीं यथा चण्डीं चण्डकेसरिकेतनाम् ॥ १०३ ॥

(निरोष्ठयः)

न तस्यां दैत्यदावस्य प्रीतिभं प्रापि हेतिभिः ।

तत्रायं निश्चितो हेतुर्यत्सा प्रालेयशैलेभूः ॥ १०४ ॥

१. जानीन. २. बर्मभयान्मोक्ष ३. मृत्यु, मोक्षय ४. योग संनरनेराय, वित्त
वृत्तिनिरोधय ५ अहवच ६ भगिना ७ दारिगेय, पुत्रय ८. मृत्युना.
९. प्रागन्भ्यम् १०. दान्दग्धांलदिभि. ११. गुना, शिशिष न द्विमभूतां यदिग्याला
प्रभवति

द्वन्द्वे बलानि सा भेजे द्वेधा भूतान्विता शुभे ।

बभूव वैषपातासा तालावगतधन्विनि(नि) ॥ १०९ ॥

(अर्धभ्रमः)

असिपत्रं वहन्व्याप्तं पुष्कलैः पुष्कला(लका)ङ्कुरैः ।

मृत्युदूत इवादर्शि तेन शैलात्मजाभुजः ॥ १०६ ॥

ययुयायी ययौ यौऽयं ततातातीत तात तम् ।

पापोपपापपापि नुजा नानानना न न ॥ १०७ ॥

(एकाक्षरपादः)

इति संतोषयामास पार्वतीचिक्रमं वदन् ।

विकासिवदनेन्दुध्रीर्भेनाको नगनायकम् ॥ १०८ ॥

(युग्मम्)

तस्योद्दण्डस्य चामुण्डास्वदण्डविसृण्डितम् ।

पपात मस्तकं भूमौ भौमलोहितलोचनम् ॥ १०९ ॥

नयैर्धिना शितं नेत्रा सकलं वैरभावितैः ।

नयैर्धिनाशितं नेत्रा सकलम्भैरभावि तैः ॥ ११० ॥

(समुद्रकबन्धः)

शयो यः स्त्रीस्थितस्तस्याः पुरतः प्रकृतेरिव ।

प्रापे किप्प्रत्ययेनेव तेन तूर्णमदर्शनम् ॥ १११ ॥

नष्टं दुष्टे हते दैत्यविभावसुरसेनया ।

स्त्री स्थिता सानुगङ्गी तं विभावसुरसेन या ॥ ११२ ॥

महोदयाशौ चरतः सूर्याचन्द्रमसौ तदा ।

महोदयाशौचरतः समतुष्यद्वपिव्रजः ॥ ११३ ॥

नागाक्षिरापत्परमं विकारं नागाक्षिरापत्परमं विकारम् ।

सहस्रतेजो रुरुचे हृजेत सहस्रतेजोऽरुरुचेह तेन ॥ ११४ ॥

(संपुटयमकम्)

१-युद्धे. २ भूतेषु प्राणिषु स्वरूपेऽन्विता, भूतैश्च पिशाचादिभिः. ३. व-
धपात विनाशागममस्मति क्षिपति, अमरत्वात् । विभूते युद्धे । तालावगतधन्विनि तालाः
स्वीकृता अवगता प्रसिद्धपराक्रमा धन्विनो येषा यत्र. ४. 'क्षर.' यद्.

फेरुण्डैर्दशनविनाशिताश्वतुण्डैः

काकोलैर्दलितमहेममांसलोलैः ।

शोटिर्गैर्घटितभटोत्कटोपलिङ्गै-

वैतलैरपि मुमुदेऽत्र साम्रमालैः ॥ ११५ ॥

इति श्रीगुर्जेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरथोत्सवनाम्नि महानाम्ये
युद्धवर्णनो नाम दशमः सर्गः ।

एकादशः सर्गः ।

वीक्ष्य विक्षतमिति स्वमनीकं नायकः स किल नाकिरिपूणाम् ।

कोपसंपदपसारितकामस्तामवि(धि)ज्यघनुरेत्य रुरोध ॥ १ ॥

वासरेश्वरकराङ्गुरकान्तेः काञ्चनस्य कषचस्य मिषेण ।

दानवः स वपुरन्तरमान्तं रोर्परोहितहयं यद्वति स्म ॥ २ ॥

उत्कटभृकुटिला(भा)लकरालं दारुणारुणविलोचनमेपः ।

आनन दधदध-कृतविश्वो नधर न समरे कमकार्पात् ॥ ३ ॥

सिंहनादमफरोदथ मन्थक्षुम्वदब्धिरवदुःश्रवमेपः ।

यं निशम्य शमितामितदानस्रोतस सुरगजैरुदवेजि ॥ ४ ॥

तस्य रोधरचिताशुगवृष्टेर्दृष्टिपातचकितैर्गगनाप्रात् ।

निर्जरैरगणितत्रपमाशु स्त्रीगणस्य पुरतोऽपि पलायि ॥ ५ ॥

कोपक्रन्पितरदच्छदमेप विक्षिपन्निपुततीरतितीक्ष्णाः ।

स्तीत्वमङ्गगुदुतां च तदीयां निर्घृणो गणयति स्म न किञ्चिन् ॥ ६ ॥

पद्मिभिसिमुवनारिविमुक्तैर्न व्यथां हृदयमाप तथास्याः ।

तस्य पूर्वरचितैरपरार्धैरिद्वेकष्टमजनिष्ट यथा तत् ॥ ७ ॥

कार्मुकं सविनिसं सपताकं केतनं रथरं च सरथ्यम् ।

सापि तापितजगन्नितयस्य द्रागदारयदरेः प्रेदरेण ॥ ८ ॥

एक एव बहवो वयमेताः संयतीह तदसांप्रतमेतत् ।

इत्यवेत्य गिरिराजमुताक्ते भूर्नयः प्रविविशुर्दुतमन्याः ॥ ९ ॥

शक्तिपाणिजननीं प्रति शक्तिं यावदैहैत स हन्त विमोक्तम् ।
 तावदाशु निशितेषुभिरेषा तां द्विधा युधि चकार करस्याम् ॥ १० ॥
 युद्धबन्धुमसिदण्डमखण्डक्रोधबोधितमदोऽयमुदस्य ।
 अभ्यधावदवधीरितकुन्तघ्रातघातरुजमाजिमुखे ताम् ॥ ११ ॥
 तस्य खण्डितमखण्डितशक्त्या सङ्गरे गिरिजया करवालम् ।
 तीक्ष्णतां मलिनतां च दधानं मन्वते स्म हृदिब त्रिदिवस्थाः ॥ १२ ॥
 तद्वधाय विधुतोद्धतपक्षं चैक्रमुत्क्षिपति स सा विपक्षः ।
 इन्दुमूर्तिरिव नावललम्बे तेन सा विर्घटितप्रमदेन ॥ १३ ॥
 सर्वमप्यथ वपुर्व्यथयन्ती विद्विषः पैरिगृहीतगदस्य ।
 पञ्चसायकविरोधिपुरन्ध्रीपञ्चता स्वयमवाप समीपम् ॥ १४ ॥
 मायिकोऽयमुमया सह मायासु(यु)द्धमुद्धततरः कुरुते स्म ।
 सा किल स्वयमसाविति भूयस्तत्र शत्रुजनतः प्रजगल्भे ॥ १५ ॥
 तां विधाय निजमूर्तिमदृश्यार्मक्षक्षः(तः) किल परः स बभूव ।
 सर्वतोऽप्यविहतैरिह निम्नन्म्विकाशरशतैः क्षत एव ॥ १६ ॥
 कुञ्जरारिदयिता मृदुमूर्तिः कुञ्जरारुतिभृता दितिजेन ।
 तैर्घकार समरं स जगाहे येन विस्मयमयः फठिनोऽपि ॥ १७ ॥
 सा कुतः श्रयतु संयति भीर्ति शत्रुतः कृतमृगाधिपरूपात् ।
 दुर्दमं तमपि केसरिराजं या निरन्तरमघः कुरुते स्म ॥ १८ ॥
 पौरुषं पुनरवाप्य स रूपं यूपतुल्यवपुषां भुजगानाम् ।
 अलमस्मरदध स्मरजेतुस्तां विजेतुमवलामविलम्बात् ॥ १९ ॥
 उल्लसद्भिरभितः कृतभूपं भीषणैर्भुजगराजसमाजैः ।
 विभ्रदभ्रसरितं वैमुमूर्तेर्मूर्तिरम्बरमिति स्फुटमासीत् ॥ २० ॥

१. स्कन्दमातरम्. २. अचिन्तयन्. ३. हृदयमिव खण्डितम्. ४. दलितारि-
 वर्गम्. ५. आयुधविशेषम्, चमकाक च. ६. गतहर्षेण, विगतः खलत्रेण च. ७. सायुधस्य,
 पारोगस्य च. ८. इन्द्रिवेभ्यः परोऽगोचरो बभूव सः, अथ च यः प्रियासुतः स
 यः क्षतो भवतीति विशेषः. ९. अररल्लितं. १०. 'त' ख. ११. अट्यमूर्तेः.

निन्दितद्युगणिकामुरुवेणिश्रेणिभिः फणिगणैर्मणिमद्भिः ।
 रोचते क्वचित्ता स समन्तादम्बुदैः स्थिरतडिद्धिरिव द्यौः ॥ २१ ॥
 निर्मितार्ककिरणप्रतिबन्धैरन्धकारितमहीन्द्रसहस्रैः ।
 तत्फणामणिगणैः कृतदीपालोकमोह इव पुष्करमासीत् ॥ २२ ॥
 कोटिभिर्विघटितः स्मरवैरीस्त्रीस्मृतागतपतद्भयतीनाम् ।
 अद्रवद्भुतमुपद्रुतलोकः फाद्रवेयनिबहो वियदग्रान् ॥ २३ ॥
 स्वर्गियर्गहृदयाहितशङ्खः शङ्करप्रणयिनीं प्रतिहन्तुम् ।
 वारुणास्त्रमरिवारणशुण्डादण्डस्वण्डनपरः मणिद्वर्ध्वा ॥ २४ ॥
 पर्वतैरिव युगान्तसमीरप्रेरितैरभिनमः प्रसरद्भिः ।
 यारिबाहनिवहैर्नवहालाद्यामलैर्मलिनिताः ककुबन्ताः ॥ २५ ॥
 उल्लङ्घ्यलं फलयतः करवालं व्याकृतस्फुरितलम्पटशम्पः ।
 कज्जलाचलनिभादसिताभः शुम्भतः स विभिदे न घनौघः ॥ २६ ॥
 गर्जितर्जितहरिस्करिकर्णशूर्णयद्भिरचलानपि तूर्णम् ।
 तोयंदरदयष्टुष्टिविशिष्टैर्विष्टपत्रयमनीयत कष्टम् ॥ २७ ॥
 वीक्ष्य तद्विलसितं जलदानां दानवेन्द्रविहितं हतभीतिः ।
 सा चकार मुखमारुतपातैरामतैरपगतप्रसरैस्ताम् ॥ २८ ॥
 आजुहाय हतबुद्धिरयं यदाशिताद्भुतमततज्जमसम् ।
 तन्निराकृतं तदासनसिंहो वृंहितप्रतिहतान्यतिनादम् ॥ २९ ॥
 यद्यदेत्य कृतवानवदानं दानवस्तदफले विदधे सा ।
 साधनानि मुखहन्मपि हन्त व्यर्धनां दधति पातरि यत्रे ॥ ३० ॥
 बाहुबुद्धमयमुद्धतबाहुः कर्तुमारगत मूर्धरपुष्पा ।
 संपरायपटुता मुग्धानां शम्भसैन्यविरहेऽपि हि सैव ॥ ३१ ॥
 आपतन्तमियगुपनश्रुष्टि बाहुना हृदि जघान भयानी ।
 सोऽपि फन्दुकवदेत्य धरित्रीमुज्जगाम पुनरेव जवेन ॥ ३२ ॥
 यद्रिहाय धरणि रणमेषा म्योमगेन मह तेन विवेने ।
 तन्मैरीनपरिपुष्यजमानुर्विक्रमोऽपि मनवानतिमुमिन् ॥ ३३ ॥

स्त्रीयुधः प्रथममेव विदीर्णं मानिनोऽस्य यदपत्रपयैव ।
 तत्र पातितवती हृदि शूलं शूलपाणिरमणियर्भणीयः ॥ ३४ ॥
 निर्दयं हृदि हतो भुवि पश्चाद्भिर्गतासुरसुरः पतितोऽसौ ।
 पुष्पवृष्टिरमरैस्तु विसृष्टा पार्वतीशिरसि पूर्वमपसत् ॥ ३५ ॥
 संमदोद्गमलसद्गदवाग्निर्नाकनायकपुरप्रमदाभिः ।
 चिक्षिपे कुसुमजातमजातम्लानि बाष्पजलसीकरसेकात् ॥ ३६ ॥
 दिव्यदुन्दुभिरवैरमराणामङ्गना विगलितागमनृत्यन् ।
 विष्टपानि निखिलानि तु चित्तैः पार्वतीविहितसंमदमत्तैः ॥ ३७ ॥
 उच्छ्वसत्कुचमुरो मुखमीपत्स्वेदबिन्दुविसरं च वहन्त्याः ।
 पञ्चबाणहरणप्रणयिन्या व्यक्तिमाप समरश्रमलक्ष्मीः ॥ ३८ ॥
 शूलकर्म किमपि प्रथयन्त्या दुर्गया द्विषि हते व्यथकेऽसिन् ।
 विष्टपन्नितयमुद्धतशल्कं कल्पतामिव जगाम जवेन ॥ ३९ ॥
 स्वामिना विरहितं रहितं च मीडया परिचितं तु भियोच्चैः ।
 जीवशेषमथ शेषैर्निवासे धासवारिवलमाशु विवेश ॥ ४० ॥
 प्राप्तितं सपदि तन्नगपुञ्ज्या भीरनीकमपसारयति स ।
 स्त्रीकृते परिभवे हि भवेत्स्त्री केवलं बलवतोऽप्यवलम्बः ॥ ४१ ॥
 लोचनानि हृदयानि मुखानि प्रोल्लसन्ति दधतः प्रमदेन ।
 नाकिनः प्रति पिनाकिकलत्रं सूत्रिताञ्जलिं बलिं ददति स ॥ ४२ ॥
 हर्षबाष्पजलबद्गलत्वात्तचरित्रमुरु वक्तुमशक्ताः ।
 केवलं पुलकपलविताङ्गास्तां प्रणेमुरमराः समरान्ते ॥ ४३ ॥
 सप्रसादवदना मदनारिमेयसी प्रणमतः पुरतस्तान् ।
 राज्यसंपदि नियुज्य निजायां जायते स नयनानुपलम्भा ॥ ४४ ॥
 रविरविभ्रुतमण्डलमण्डितः सितकरः समदावसरस्तदा ।
 मरुदरूक्षतरश्च हुताशनः कनकसंनिभरोचिररोचत ॥ ४५ ॥
 अरिपरिमवक्षिष्टं स्पष्टं पुनः प्रमदामृतै-
 र्दधदधरितत्रासोल्लासं मनः सुमनःप्रभुः ।

चिरविरहितानङ्गैरङ्गैर्जगन्नितयश्रिया

झटिति घटिताश्लेषः शेषं सुरौघमतोपयत् ॥ ४६ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरयोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
शुम्भवधो नामैकादशः सर्गः ।

द्वादशः सर्गः ।

श्रुत्वैवं श्रवणसुखं मस्सारिपत्नीमाहात्म्यं मुनिमुत्ततः क्षितीन्दुरेपः ।
तत्पादौ परिचरितुं चकार चित्तं चिन्तापि स्फुरति शुभागमे शुभैव ॥ १ ॥
ताम्रौष्ठद्युतिशबलैः स्मिताशुलेशैः सैस्कुर्वन्सकिशलयैः सुमैरिवाशाः ।
प्रोवाच प्रियवचनो मनोज्ञवाचं तं वाचंयममयतात्मनां नियन्ता ॥ २ ॥
संपृण्वन्नपि विपुला विभूतिमन्तः कारुण्यं मयि नियतं विधिर्विधत्ते ।
दुर्यानें गैहनमुपागतम्य यो मे त्वां मार्गं प्रियमिव दर्शयांचकार ॥ ३ ॥
मां गम्यां सुहृतशतैर्महीमिमां यः कर्माद्रिन् (?) दिवमपरामिवानिनाय ।
गन्ता त्वद्वचनरसायनेन जाने पीनत्वं मम पुनरेप पुण्यशेषः ॥ ४ ॥
पुत्रान्तःपुरविरहानलातुरं यन्न प्रीतिं कचन मनागपि प्रपेदे ।
मघेतस्तदिदमिमामैपास्यदर्तिं नर्नर्ति त्वदधिगमप्रमोदमत्तम् ॥ ५ ॥
वात्सल्यं जनक इव स्वयं जनेऽस्मिन्पुष्पासि प्रकृतिरियं महीयसां हि ।
शुश्रूषे तदपि विधेर्वृ(धिं वृ)पाङ्गजायापूजायाः कथय स नास्ति चेदवाच्यः ६
इत्युक्ते नरपतिनाथ योगिनाथः सोऽयं तद्विनयविशेषितार्द्रभावः ।
दन्तांशुप्रसवपरिष्कृताप्रमार्गा महर्धामिवहुपदामुवाच वाचम् ॥ ७ ॥
मा यादीरनुचितमेवमात्मवृत्तेः सद्भूते त्वयि मम यत्किमस्त्यक्तव्यम् ।
विद्यापि क्षितिप फलानुबन्धिनी नः स्थानोप्ता भवति भवादृशमिव श्रीः ८
दुर्देवादजनि दशेयमीदृशी चेत्पात्रत्वं गतमियतेव तावकं किम् ।
जात्यानां न हि महिमापयाति पासुव्यासद्वयवहिततेजसा गणीनाम् ॥ ९ ॥

१. निजनिजव्यापारगमपंजेन

२. 'सङ्कुर्वन् सङ्कुर्वन्' इति.

३. वन वट च.

४. हेतुपोधन. ५. परिहरन्त्यन्त.

पुण्यस्थे शशिनि सुपर्वपूज्यवारे पूर्णायामुपचितचन्द्रिके च पक्षे ।
 व्याचख्यावुपनिषदं जगज्जनन्याः सम्राजे स मुनिरनन्यमानसाय ॥ १० ॥
 मन्त्राणामसुलभैर्भद्रैकसत्यं कारुण्यं श्रवणपथप्रवेशतोऽपि ।
 आसन्न(न्ना)मवसितिमात्मकृन्मखानां मन्वानं मुनिरयमन्वशान्नेन्द्रम् ॥ ११ ॥
 एतस्याः क्षितिधैरकाननसवन्त्याः कूलेऽस्मिन्नखिलतपोधनानुकूले ।
 स्रोतांसि प्रकृतिचलानि संनियच्छन्नेतत्त्वं परिचरितुं त्वरस्व तत्त्वम् ॥ १२ ॥
 न ध्यानाप्लवनजपोपवासजेन क्लेशेन क्षितिप तपः समापनीयम् ।
 यत्कृत्येष्वपि विषयेष्वस्विद्यमानैर्मान्यन्ते मृदितविषन्दि मङ्गलानि ॥ १३ ॥
 आलम्ब्यो महति निमज्जतामपाये भावानामविशदवर्तिनां प्रदीपः ।
 सिद्धीनां सदनमिदं च दुर्लभानां किं वा सन्नृप तपसा न साध्यते यत् १४
 एतेन त्वमघममोषकर्मणा स्वं भीत्सीष्टाश्चटुलमिदं मनो नियम्य ।
 अक्षाणा विषयनिषेवणोल्बणानामेतद्धि प्रथयति पूर्वैरङ्गमङ्ग ॥ १५ ॥
 कोऽप्येयान्दमयितुमान्तरानरातीन्कल्पन्ते कृतमतयः कथंचिदेव ।
 मुञ्चन्तं व्रतिषु विशेषतः पृथक्कान्पुष्पेषु यदि विरला विलक्षयन्ति ॥ १६ ॥
 न ग्रीडां गणयति मन्यते न पीडां नातङ्गं वहति विलोकते न पङ्कम् ।
 न र्हीर्षीति बहु मनुते न वेति जार्ति न श्रेयः कलयति चित्तभूविधेयः १७
 तद्धीरीकृततरणो रणोद्भुराणां शत्रूणां सपदि पराभवं प्रदित्सुः ।
 स(श)र्वाणीमभिलषितापेणप्रवीणां प्रीणीयाः प्रणतपदां वदान्यदेवैः ॥ १८ ॥
 आशास्यं फलमुपलब्धुमुज्जिहीथाः पन्थानः सुरथ शिवा भवन्तु तुल्य(भ्य)म् ।
 प्रीत्यै नः प्रशमितकश्मलस्य चाशु व्यावृत्तिस्तव भवतादुपात्तसिद्धेः ॥ १९ ॥
 इत्यार्षे वचनमनन्यचित्तवृत्तिः स्वीकुर्वन्नरपतिरानतेन मूर्ध्ना ।
 आपृच्छय प्रथमममुं मुनीनयान्यानुत्तथावभिमुखमाश्रमं सवन्त्याः ॥ २० ॥
 मातृणामिव मुनियोयितां प्रणामप्रीतानां सविनयमाशिपः प्रयच्छन् ।
 मीहेयीमभिमुखमायतीं महर्षेः प्रत्यक्षां श्रियमिव स व्यधादसन्धे ॥ २१ ॥

१. 'राणां' ख. २. 'कर्मशानाम्' ख. ३. 'व' ख. ४. आपद्रहितानि.
 ५. 'पादीन' ख. ६. 'स्का' ख. ७. 'नी' ख. ८. धेनुम्. ९. 'श' ख.

आनन्दं न ददधुनाथ मारुतेन व्यस्तान्मोरुहरजसा स राजहसः ।

आरोवैर्जलवयसामिवाहयन्त्या बाहिन्याः पुलिनमलंचकार चारु ॥ २२ ॥

उत्तूनत्तल्लहंससारसाना सारङ्गाकवलितकोमलाङ्कुराणाम् ।

सानन्दं मितसिकतावितानभाजामाभोगं पुलिनभुवा विलोकमानः ॥ २३ ॥

आलोक्य द्युतिमतिशायिनीं मुनीन्द्रैरसत्तेऽपि प्रसवफलाङ्कुरे तन्मृणाम् ।

पात्रेभ्यः प्रगुणितसपदा कदापि श्रीमत्ता विरमति नेति मन्यमान्य ॥ २४ ॥

अभ्यर्णह्रमकुसुमाधिवासिताभिः शीताभिः शुचिभिरदूरसामिरङ्घ्रिः ।

तामर्ण पतिदयिता वितोर्णभद्रामद्राक्षीदयमपनिद्रनीरजाशः ॥ २५ ॥

(त्रिभिः कुलकम्)

स्थापस्यानिव पवनेन वेपमानान्पार्श्वस्थानतिवयसस्तम्बन्दधानाम् ।

ता दृष्ट्वा जलजमुखीं समुद्रजाया जाया स्वामपि विमना मनाक्स दध्यौ २६

यलान्ति(न्ती)मुपरि मधुमतालिमन्तःक्रीडन्त्या श्रिय इव वेणिमुदधानैः ।

स्वामित्यापहृतिरुपा सरोजखण्डर्बदेवागमदपरत्र नाम्य दृष्टिः ॥ २७ ॥

क्षिप्तान्म. कणमिपतो मुदधु मुखधुत्कृजत्कुररररौक्तमान्तरवादः ।

उन्मीलत्पुलकमधु सरित्ममीरम्मीरस्थ सुहृदिव साधु पर्यरन्ध ॥ २८ ॥

सतोषसितमिव केनमुदधाना सा सिन्धुर्नृपतिमुपागत निरीक्ष्य ।

राजानामिव निर्वहृत्ताहृतोभिर्भ्रष्टाम् कणनिकरैस्तमभ्यवर्षत् ॥ २९ ॥

गुन्यर्षाञ्जलिमुमुषे वृतावभामामासाद्य प्रवणतरन्तरङ्घ्रिणी ताम् ।

सध्रद्भामधियतरा तपस्यकार्पीदुत्कर्ष अयति मतिः सदाश्रयेण ॥ ३० ॥

आह्वय क्षितिपतिररुणति ततोऽस्मी दत्तार्थं निरपजगत्तनप्रगूने ।

नित्यानः सरिति गुरुपदिष्टनिष्ठानिष्ठात म तपमि मानस सैगर्ज ॥ ३१ ॥

प्राग्गैरय स शुशै वृत्तोपपेन प्रादयापश्चनुरनुपामुपाचारः ।

आरभे निभृतजय सपत्निवार्धस्मगम्या विपुर्विगोचनान्मुनाम्याम् ॥ ३२ ॥

पन्यानामपि जनयजसमन्तर्विधम्भ मुनिरिव शान्तवेष एष ।

तेजोभिर्जगदतिवर्तिभिस्तुनाभूमोक्षाना जनवदयत्रवीक्षणीय ॥ ३३ ॥

स ध्यानस्तिमितमनाः स्थितः स्थिराङ्गं तुङ्घिमा तुलितसुपर्वपर्वतेन ।
 निष्कम्पध्वजवसनावनद्धपुण्यप्रासादश्रियमधिशिश्रियेऽधिकश्रीः ॥ ३४ ॥
 बिभ्राणस्त्रिपवणजन्मनां जटानामाभोगं जलजरजःकणारुणं सः ।
 बालार्कद्युतिकपिशाम्रपल्लवस्य प्रागल्भीमलमत सालपादपस्य ॥ ३५ ॥
 एकाङ्घ्रिप्रपदकृतास्पर्दस्य तस्य प्रत्यर्कं प्रहिल(त)विलोचनद्वयस्य ।
 आम्भोजी करकमले चलाक्षमाला शैरीरी जपनिपुणस्य तु स्थिरैव ॥ ३६ ॥
 यत्पूर्वं चिरचरितैस्तपोभिरापुर्माहात्म्यं मनसि महात्मनां मुनीनाम् ।
 स स्वल्पैरपि दिवसैरिदं प्रपेदे दुष्प्रापं किमपि मनस्विनां हि नास्ति ॥ ३७ ॥
 आत्मीयान्नियमकृशीकृतोऽपि सारादाचारादिव न खलु प्रचुच्युवे सः ।
 उज्ज्वालज्वलनविलीनकदम्बलानां हेमां किं भवति कदाचिदर्घपातः ॥ ३८ ॥
 पुनःपुनरपि तपश्चुपुषेऽहर्नाथेऽन्यानथ चतुरः स्थितोऽन्तरेण ।
 तानिश्चामपि शिरगतिपातगदीप्त्या दीप्तानामृतुमयगन्धमादिनानाम् ॥ ३९ ॥
 ध्यायामै हृदयापागासपोग्रैतापे निष्ठापेऽपि च विचरत्पयोधरत्वात् ।
 भीतैर्ग ग न परितोषगेष नके राम्भं हि प्रथममुशन्ति शान्तिचिह्नम् ॥ ४० ॥
 निर्भीगगतमिगिषांसयेष गर्जरपर्जन्यप्रथितसुरेन्द्रनापखण्डम् ।
 धारा[रा]गुपरि शरानिव क्षरन्तं हंसानां पिशुनमनेहसं स सेयं ॥ ४१ ॥
 पल्लवन्ती सजलपलाहके बलाका निष्काणः स च शिशिनां वनान्तवर्ती ।
 न क्षोभं हृदि विदधेऽस्य विक्रियायै नाविद्या विदुषि कदाचिदुज्जिहीते ४२
 कुर्वद्भिर्दिनरजनीकरप्रकाशव्यासेषं दवदहनानपह्वानैः ।
 अम्भोदैरुपरि परिक्षरद्विरम्भस्तन्न(त्त)स्य प्रतज्जनितं जितं न तेजः ॥ ४३ ॥
 यः पूर्वै सगजनि संमतः सितासु सिंसेषुर्विषमशरः शरन्निशासु ।
 सोपास्यक्षमथ तथैव वर्तमानं को न स्यादनवसरे स्फुरत्तिकार्यः ॥ ४४ ॥
 अङ्गानि ग्लपयति मारुते हिमर्तौ मर्त्यैः शिशिरतरैः सरिचरद्भिः ।
 न खानं दिवसमुखे भ्रमोच धीरो नारब्धं परिहरते हतोऽन्तरायैः ॥ ४५ ॥

१. इन्द्रियमाला जपमाला च. २. शरीरे भवा. ३. 'व' रा. ४. 'दि' रा.
 ५. राज्यावस्थायां ६. निशान्वार.

मन्दानां तरुणिरुचामिवोपचारं कुर्वाणः परमशमार्जितैर्महोभिः ।
 सेहानो हिमसिमि(दिशि)रान्मवारिणासौ वस्त्रेण व्यवहितविग्रहः सहस्ये ४६
 क्रन्दन्तीः पतिविरहे रथाङ्गकान्ताश्चित्तेन अवितरूपेण वीक्षमाणः ।
 बाहिन्यां तुहिनतिरोहिताम्बुजायां निन्येऽमो-तुहिनतपासपस्तरात्रीः ॥ ४७ ॥
 भूतानां नवफलिका पिक्काङ्गनानामोद्गारस्तुहिमहिम्बमिन्दुधिम्बम् ।
 तान्येतान्यविहितचित्तविक्रियाणि व्याचक्रुर्नृपतिमुनेर्यतेन्द्रियत्वम् ॥ ४८ ॥
 यः रिरन्नान्यपि हृदयानि दाक्षिणात्यैरुन्मादं गमयति मारुतैर्यसन्तः ।
 तन्मिध्रप्यविकृत एष संहितेषु पुष्पेषु वितथमनोरथं चकार ॥ ४९ ॥
 तैतानामिव तपसाष्टमो बुभूषुर्भूयिष्ठः स नृपमुनिर्वियन्मुनीनाम् ।
 निस्तन्द्रन्तिभुवनमातरं स्मरंस्तं वाताशी निरगमयद्बहून्यहानि ॥ ५० ॥
 तद्विष्णोः पदगुपदीकृतं तपोभिस्तादृग्भिरस्तृणवदयं ददर्श मानी ।
 विद्विष्टैः कपटहृतां तु राज्यलक्ष्मीं त्याज्यामप्ययतत मा प्रटाग्रहीतुम् ॥ ५१ ॥
 इत्युर्वीपतिमतिरिष्यमानमुधैरखच्छीकृतशतमन्वुभिन्नोभिः ।
 शर्याणी तमवनगाम नामराणां ज्ञानाख्यं कचन विहन्यते हि चक्षुः ॥ ५२ ॥
 चित्तेन प्रणिदधताथ विष्णुमाया मायामीमकृतं कृतत्रिलोकमोहम् ।
 तद्वैद्यं तपमि परीक्षितु परीक्षा निर्व्यूढः परिवृट्सरकृनोर्हि बोद्धा ॥ ५३ ॥
 दिक्चक्रं सकलमपि प्रकाशयन्तीमहानां रविभिरनङ्गमङ्गलानाम् ।
 गाधर्या गुणमहति श्वित्रेऽपि मये तां दुर्गां प्रमदमगद्वदं जगाद ॥ ५४ ॥
 सुस्रोणि थयणयुगोपयोग्यरीतिं ज्ञान्तागः सुरथ इति क्षितीन्दुरलि ।
 सा यन्निन्यमनियभैरमनिवामे वामिष्टी निवमनि मंग्रानि प्रनिष्टा ॥ ५५ ॥
 साप्ताज्यानुपमपराभवेन निष्ठानिष्ठाना पथि पथिनायमानमेनम् ।
 भूर्भोगीरदिभिरिव स्फुरद्भिरमे ष्ममाशि तारितमिनो निरर्गथ त्यम् ॥ ५६ ॥
 धर्मप्रपन्नतया तया दतीनां विष्टानि स्तरपरिहारकर्मज्ञानि ।
 मौन्दर्योपहृददा हि मुन्दरीनां मिष्टानि न्निनमुधया मृदुभवन्ति ॥ ५७ ॥

१. प्रपन्न. २. भूर्भोगीरदिभिरिव ३. 'इ' ण. ४. 'म' ण. ५. मन्दानां.

६. मन्दानां चरुण. ७. भूर्भोगीरदिभिरिव ८. 'द' ण. ९. मन्द.
 निष्ठानि १०. 'म' ण.

गुण्यन्ते गुरुवचनानि तावदन्तश्चेतासि श्रुतिरपि संस्करोति तावत् ।
सैराग्मोरुहसदृशादृशा नियुक्तो नाधिज्यं धनुरतनुस्तनोति यावत् ॥ १८ ॥

.....स मधुसखो मधुर्विधाता ।

न ह्येकः प्रभवति कर्मठोऽपि कर्म व्याकर्तुं किमपि विना प्रतिष्कशेन ॥ १९ ॥

इतीरिता गिरिसुतया धनस्तनी मनीषिणामपि जनितस्सरज्वरा ।

तपोध(व)नं तमभिचचाल जालकोपलक्षितक्षितिरुहरक्षितातपम् ॥ २० ॥

सम सखीसचिवजनैः शनैरसौ स्वसौष्ठवोपहसितनाकनायिका ।

अशिश्नियज्जघनभरार्जितश्रमा तमाश्रमं सुभगममङ्गया श्रिया ॥ २१ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मुरधोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
धुरयतपोवर्णनो नाम द्वादश सर्गः ।

त्रयोदश सर्गः ।

अथ हुमारोपितपल्लवश्री श्रीकण्ठकान्तानुमतो वसन्तः ।

मित्रेण साकं मकरध्वजेन तपोधनानां वनमाजगाम ॥ १ ॥

उत्तस्थिवानाम्रवणस्थितानां कोलाहलं कौकिलकामिनीनाम् ।

यो भावमुद्भासितचान्विरुद्धं सैमादधानेऽपि मानसेषु ॥ २ ॥

विलोलयन्पादपपल्लवानि मनासि यूनामिव रागवन्ति ।

लुप्तसराज्ञेषु कृतोद्गदण्डं श्रीखण्डशैलादनिलश्चचाल ॥ ३ ॥

बभूव ताभिर्नवमञ्जरीभिश्चूतं सैराकूतविधायधृष्य ।

यास्तर्जयन्ति स्म समीरलोलाः प्रविष्टमाना न पुनर्भवाय ॥ ४ ॥

अथोष्णरश्मेः किरणैः कदुष्णैरजायत स्वेदजलोपलम्भः ।

माकन्दसेकश्रमपाटलेषु तपस्विकन्यावदनाम्बुजेषु ॥ ५ ॥

माध्वीकधामानि मधुप्रतानां सैहसधामोत्सववत्सलानि ।

धर्मोपलम्भात्सुमगीभवत्सु जजृम्भिते(रे) वारिषु वारिजानि ॥ ६ ॥

पठत्सु सूर्यामिव फोक्त्रिलेषु चालप्रवालाधरवन्धुराणि ।

प्रतानिनीभिः सह पादपानां मधु पुरोधा विदधे विवाहम् ॥ ७ ॥

१. पुष्पक्षयि २. वामान्तकम् ३. ध्यातरेषु ४. वामाभिप्रायवधने
५. सूर्यादये पद्मानि विजृम्भन्ति ६. मूर्ध्नेषु दृष्टं मूकं मूर्ध्नां, तद्धि कानिग्रहे पठ्यते

सौरभ्यलुभ्यन्मधुपीनिपीतपुष्पश्रियाशोभत हेमपुष्पः ।
 प्रेसायकानामविलङ्घनीयं चकार चित्तासनज्ञासनं यः ॥ ८ ॥
 पलाशपुष्पेषुभिरेव देवः पुष्पेपुरध्वन्यजनं जघान ।
 तल्लोहितेनेव तथा हि तेषु लौहित्यमत्यद्भुतमाविर्वासीत् ॥ ९ ॥
 नवप्रसूनासवलालसानां कुलैरलीनां बकुलश्चकाशे ।
 मनोरमे सत्यपि वृक्षवृन्दे यस्मिन्नयाशा कुसुमायुधस्य ॥ १० ॥
 द्रैष्टान्यपुष्टसंरदैवतस्य यस्य प्रवासिब्यसने नियोगः ।
 श्रुत्वा कुहमन्त्रममुं मुहूर्तं जगुर्न सामानि मुदा मुनीन्द्राः ॥ ११ ॥
 र्यसिन्धसन्ते स्मितपुष्पजातौ सा जातिरस्मर्यत हन्त भृङ्गः ।
 प्रायेण बन्धुः सुहृदामतीतश्चित्ते वसत्युत्सववासरेषु ॥ १२ ॥
 विशेषितत्वात्कुसुमाकरेण वनं तदप्यन्यदिवावलोक्य ।
 वेदान्तवेद्यान्यपि मानसानि चलन्ति यत्नान्मुनयो नियेषुः ॥ १३ ॥
 तपोवने तत्र यनेचराणां तन्वन्तर्ति रत्यवलम्बिनां सः ।
 कङ्कालिभिः पल्लविताम्रसा(शा)खैरुच्छृङ्खलः पञ्चशरश्चचार ॥ १४ ॥
 अथागमोपान्तकृतान्निकेतात्पुष्पावचायव्यपदेशिनी सा ।
 समं सखीभिः प्रचचाल चारुविलोचना भूपविलोभनाय ॥ १५ ॥
 यैम्मिन्वने सिञ्चितनूपुरेण गतेन सा संचरते स्म तेन ।
 तिरस्कृतावेकपदेऽपि येन यानस्वनौ हंसविलसिनीनाम् ॥ १६ ॥
 तुङ्गलनीनामियमिद्वक्त्रान्तिर्मध्ये सखीनामधिकं बला(भा)मे ।
 नवप्रमूनस्तमकाचितानां नवौषधीनां ज्वलनौषधीव ॥ १७ ॥
 मुक्तामयं दाम निजांशुयोगात्रीलाश्रमभिर्मिश्रमिवाश्रितेन ।
 सा केशपादो न भृशं बबन्ध यूनां मनामीव विलोचनानि ॥ १८ ॥
 अन्तःस्फुरत्केसरगन्धलुब्धैर्द्विरेकवृन्दैरुपरि ममद्भिः ।
 चकार तस्याधिकुरोचयस्य निर्भर्त्सनानीव मुहुर्मनोभूः ॥ १९ ॥

१. नागरपेदारः, चम्पकौ वा २. पधिरनाम् ३. ऋषिः ४. यमो देवता.
 ५. मन्त्रा हि ऋषिद्वयतनियोगनियुक्ता एव भवन्ति. ६. 'त' ख. ७. 'त' ग.
 ८. एषादिदोषपरिहारार्थं बन्धादिब तदुपरि आम्बने, तत्रिर्भगंजन.

कुम्भो(म्भौ) पुरस्तत्कुचयोर्न किञ्चित्पद्माकरस्तत्करपोष्यवर्गः ।
 तदङ्गकान्तेः कनकं वराकं राकाशशी तद्वदनानुकल्पः ॥ २० ॥
 भ्रूमङ्गसङ्गादिव वक्रिमाणमापुस्तदीयानि विलोकितानि ।
 दध्रे विशुद्धद्विजसंस्तुतापि नीरागता नाधरपल्लवेन ॥ २१ ॥
 निसं यदि स्यात्किल कर्णलज्जविपक्षपङ्केरुहतस्तदा स्यात् ।
 आत्मानमिन्दुः परिवेषवेषप्राकारगुप्तं रचयान्चकार ॥ २२ ॥
 कपोलयोः काप्यपैरैव शोभा यत्कुम्भदासीद्विपदन्तदीप्तिः ।
 सा वाचि काचित्कलता च तस्या यस्या, शिलं कौकिलकूजितानि २३
 सुधांशुधामोज्ज्वलदन्तदीप्तिस्तस्य तस्याः शुचिता सितस्य ।
 समौक्तिकज्योतिषि ताम्रपर्णीडिण्डीरपिण्डेऽपि कदाचिदेव ॥ २४ ॥
 रराज तस्यास्तनुरोमराजिस्तुक्कस्तनसम्बन्धनिबद्धमूला ।
 गमीरताभीकुहरप्रवेशकामेन कामेन ततेव रज्जुः ॥ २५ ॥
 मन्ये महानन्दपदं तदेतन्नितम्प्रबिम्बं शशिविम्बमुखायाः ।
 यस्मिन्नवस्थाय तथा हि सुस्थैर्नेत्रैः पुनर्नाववृते नराणाम् ॥ २६ ॥
 येन द्रुतं यानविधर्जितानां मतङ्गजानां जगृहे करश्रीः ।
 मन्ये तदूरुद्वितयस्य तस्य न दुष्कराभूत्करभामिभृतिः ॥ २७ ॥
 मुनिप्रभावादतिरम्यभावान्फलप्रवासप्रसवानजस्रम् ।
 संपादयद्भिस्तरुभिः समन्तादाकल्पितं कल्पतरूपमेयैः ॥ २८ ॥
 अथ श्रुतश्रौतविधीनि तन्यन्मनास्यनामृत्तिपदोत्सुकानि ।
 ददर्श सा श्रीरिव दर्शनीया श्रेयस्करं मस्करिणां वनं तत् ॥ २९ ॥
 (युग्मम्)

मूर्तैर्विवर्तैरिव भानुमासामुद्भासमानं मुनिभिर्गहद्विः ।
 तत्राश्रमं सा सुतनिर्विशेषमृगं मृगाक्षी मृगयान्चकार ॥ ३० ॥
 अनोकदहस्कन्धविलम्बितार्द्रवत्का मुगन्धैर्वलिपुष्पगन्धैः ।
 तपस्विनां भूमिरभीतसत्त्वा जहार सा शान्ततथैव चेतः ॥ ३१ ॥

मनः प्रविश्येव तदीप्सितज्ञा गिरां च पीयूषकिरां प्रयोक्त्री ।
 तामाश्रमालोकनलोलदृष्टिमिष्टा सखी काचिदबोचदेवम् ॥ ३२ ॥
 गौराङ्गि सारङ्गकुलानि पश्य सुखोपविष्टान्युदजाङ्गणेषु ।
 छायाद्वुमाधस्थितिभिर्मुनीन्द्रैः स्नेहादिव व्यत्ययिताश्रयाणि ॥ ३३ ॥
 एते पुरः सुन्दरि सुन्दराणि हुमाः सुमानि प्रसुवन्ति तानि ।
 कृतोरुभावेऽपि भवत्सु येषु भृङ्गाङ्गना निर्गमयन्ति दौस्थ्यम् ॥ ३४ ॥
 दुकूलिनो बल्कलिभिर्विमुक्ताहारैः सहारा बलिनः कृशाङ्गैः ।
 शान्त्यैव लोकोत्तरया मुनीन्द्रैरेभिर्विजीयन्त इव क्षितीन्द्राः ॥ ३५ ॥
 पञ्चामिसेवा परितापशान्तिं जाड्यव्ययं तीर्थजलावगादाः ।
 अरण्यवासश्च भयापहारं सारङ्गशावाक्षि करोत्यमीषाम् ॥ ३६ ॥
 आघ्राच्चतुर्थं पुरुषार्थमर्थकामावतिक्रम्य भजद्भिरेभिः ।
 कर्माणि पैदृकर्मविगर्हितानि श्रुत्वैव मुक्तानि न चानुभूय ॥ ३७ ॥
 निरीक्ष्यमाणस्तत्पुण्यार्कमासा मुहुः सहासं मुनिमण्डलेन ।
 अमी शमीच्छायमुपेत्य पश्य क्रीडन्ति यज्ञाभिनयेन डिम्भाः ॥ ३८ ॥
 इतश्च नेत्रे कुरु चारुनेत्रे मित्राय साधारणचापलत्वात् ।
 अयं बटुर्यच्छति मर्कटाय पचेलिमान्यामलकीफलानि ॥ ३९ ॥
 अन्तःसमारोपितपावकानां भासा लसन्त्येव विलोसमानाः ।
 ज्योतिर्विचिन्वन्ति मुमुक्षवोऽमी निमीलिताक्षं हृदि दीपदीप्तम् ॥ ४० ॥
 कुप्यन्ति तावद्विपतोऽपि नैत्रे कुप्यन्ति चेत्तं सकलं दहन्ति ।
 विलङ्घ्यते वारिधिभिर्न वेला विलङ्घ्यते चेत्यरिभूयते भूः ॥ ४१ ॥
 अनिपुरालापिनि नैष्ठिकोऽयं समाश्रयत्याश्रममाद्यमेव ।
 गुरोर्गृहीतं रहितं च 'दोषैर्मृषैव वैकुं' हितमीदृते कः ॥ ४२ ॥
 सैव क्रिया या विदधाति धर्मं वचस्तदेव श्रुतिसंस्कृतं यत् ।
 सेव्यः स एव स्वपदप्रदो यः स एव यस्तत्पदबुद्धिरयम् ॥ ४३ ॥

विलोक्य वातेन वितायमानां होमामिधूमावलिमन्तरिक्षे ।
 नवाम्बुवाहभ्रमसंभ्रमेण शिखण्डिनस्ताण्डवमारभन्ते ॥ ४४ ॥
 एषा नदी सुन्दरि नातिदूरे यस्याः समीरोऽयमुपैति शीतः ।
 आधूतसौगन्धिकगन्धलोलै रोलम्बलोकैरनुगम्यमानः ॥ ४५ ॥
 इति स्थितायामभिधाय तस्यां तरङ्गिणीं तां प्रति सा प्रतस्थे ।
 कारण्डवाडम्बरमण्डितायास्तीरेऽस्ति यस्याः स नृपस्तपस्यन् ॥ ४६ ॥
 सविभ्रमं सा ददती पदव्यां पदानि पद्मध्वजलान्छनानि ।
 हंसाङ्गनानां गतिभिर्जितानामीर्ष्याकषायं हृदयं चकार ॥ ४७ ॥
 तामापतन्तीमवलोक्य रम्यां जयं सरथेतसि निश्चिकाय ।
 शंभूपमं भूपममुं तु पश्यन्नसौ सनिःश्वासमभून्निराशः ॥ ४८ ॥
 स्वच्छलभायामविमुक्तसत्त्वामजन्नसङ्गीकृतहंससेवाम् ।
 तामापगामाप तदायताक्षी साक्षान्मुनीनामिव चित्तवृत्तिम् ॥ ४९ ॥
 सम्यक्समाधिप्रतिपादितैस्तैस्तेजोभिरभ्युज्ज्वलयन्निवाशाः ।
 ततस्तयालोक्यत चक्रवर्तीं खानं विधित्सन्सरितः स तस्याः ॥ ५० ॥
 वक्षस्तेन स्फुटदन्तिदन्तव्रणेन मूर्ध्ना च जटाचितेन ।
 प्रदर्शयन्नेकशरीरवासाद्रसौ विभिन्नाविव वीरशान्तौ ॥ ५१ ॥
 नित्यप्रतप्तकानपिशङ्किताभिर्जटाभिरुद्रासितमौलिभागः ।
 कर्पूरचूर्णाभफटोलसेन तुल्योपमस्तक्षकपन्नगेन ॥ ५२ ॥
 असंनिधानेऽपि यलायुधानां क्षमः समर्था(मा)मिव जेतुमुर्वीम् ।
 कृतार्थमर्थरिव कर्तुमर्थितार्थं समर्थः श्रितवत्कलोऽपि ॥ ५३ ॥
 तरङ्गिणीतीरभुवि स्थितोऽपि तेजस्तरङ्गैर्विगतोपमानैः ।
 ज्योतीपि तारापथसंचराणि व्यतीत्य तिष्ठन्नुपरीव तेषाम् ॥ ५४ ॥
 (कुलकम्)

तं वीक्ष्य तीक्ष्णश्रुतिदुर्निरीक्ष्यं तस्थे भयस्तम्भितया तयापि ।
 भवत्यसत्कर्मणि वर्तमानमशङ्कितस्यापि हि शङ्कि चेतः ॥ ५५ ॥

भूपस्य तस्याभिमुख सखीभिर्गार्हत्रियै सा विजहार हवै ।
 हारीणि रूपादपि चारुरूपाद्दामश्रुवा विभ्रमवतिगतानि ॥ ९६ ॥
 अनङ्गसजीवनमङ्गमस्यास्तत्रापि चित्राणि विभूषणानि ।
 विलासवाजीकरण वैयश्च तर्कि न यन्मानसमाचर्य ॥ ९७ ॥
 शाखाग्रतः पल्लवमुल्लसन्तः लुलाव साविष्कृतनिम्ननाभिः ।
 पाणौ सवर्णत्विषि यः स्थितोऽपि न सिप्रमालक्ष्यत तत्सखीभिः ॥ ९८ ॥
 मुहुर्मुहुराम्भोरहभोगलोभाद्भ्रूयै पुरः पातिभिराकुलेव ।
 सश्रूपाकानि विधूतहस्ता चिक्षेप सा दिक्षु निरीक्षितानि ॥ ९९ ॥
 बाल मराल पुरतः प्रयान्तः ग्रीहीतुवामा किल कौतुकेन ।
 चचाल सा स्मेरमुखी समीरचलद्बुक्कूलान्दर्शितोरु ॥ १०० ॥
 वेणुस्यनाहूतमृग मृदङ्गनिनादमत्तप्रचलाकिलोकम् ।
 गानावमानाकुलकोविल च सगीतमङ्गीकृतमङ्गनाभिः ॥ १०१ ॥
 चेतोहर चारभिरङ्गहारैरङ्गुतिद्योतितरङ्गभूमिः ।
 विलासिनी कापि विलासलास्य श्रीनन्दनानन्दकरचक्रार ॥ १०२ ॥
 रागो वसन्तः समयो वसन्तः क्रीडाश्च तासां मदनैकदूत्यः ।
 उपेक्षितु नैतदपेक्षतेऽन्यः शान्तात्मना तेन विना नृपेण ॥ १०३ ॥
 भूयः पुरोभूय विलासनार्थं तः पार्थिवः यानदपश्यदेव ।
 तदेतदन्यायममृष्यतेव सैव प्रजग्मे मदनेन तावत् ॥ १०४ ॥
 देव्या यदर्थं मदनो नियुक्तस्तस्मिन् भूषे प्रप्रभूवः क्वचित् ।
 विभेदः सामेव शरैर्यराकौ न हीसते कोपपदविलक्ष ॥ १०५ ॥
 वातावधूतैस्तटपादपानां पुष्पैः पतद्भिः सुभगे शरीरे ।
 गन्तुं त(न) सान्यत्र शशाक भूर्तरनङ्गनाणैरिव वाध्यमाना ॥ १०६ ॥
 कर्णोत्पल नावगलद्विवेद जमन्थ नार्धमथिता च मालाम् ।
 सा फेरल चित्रगतेव तिर्यग्गतेन नेत्रेण नृपनिदध्यो ॥ १०७ ॥
 दृक्कोणयोः पाणिसरोजयोश्च मनस्यनङ्गज्वरजर्जरे च ।
 तस्यास्तदालोकनर्तुं च्छद्रेष्ट सखीभिः सम एव राग ॥ १०८ ॥

सा लज्जया तं मदनोपतापमपारयन्ती गदितुं स्वसख्याम् ।
 वपुस्तदङ्गे न्यधिताधितापं मनः पुनः पार्थिव एव तस्मिन् ॥ ६९ ॥
 तस्यास्तथा कामकृतामवस्थां मत्वाथ सापि प्रतिकर्तुमूचे ।
 तन्मैत्रमप्रेरणया प्रवृत्तिः कष्टश्रितानां सुहृदां मुदे या ॥ ७० ॥
 स्थानेऽनुरक्तासि न लज्जनीयगसिञ्जने मानसनिर्विशेषे ।
 यतः सरो मानसमन्तरेण नान्यत्र केलिं कुरुते मराली ॥ ७१ ॥
 अलं रुदित्वा मुखमुन्नयैतन्मा निःश्वसे धूसरिताधरोष्ठम् ।
 मनोरथं तूर्णमवेहि पूर्णं मयि स्थितायां किमसाध्यमस्ति ॥ ७२ ॥
 तावत्त्वमत्राम्बुजपत्रतले संकल्पजन्मज्वरतप्तमङ्गम् ।
 निधाय मोचां कुचयोर्विमुञ्च प्रियौषधं यावदिहानयामि ॥ ७३ ॥
 तामेवमाश्वास्य जवाद्वयस्या तस्यान्तिकं भूमिपतेर्जगाम ।
 उल्लङ्घ्य याञ्जालधुतामलम्बीं को मानगन्धिष्मति मित्रकार्ये ॥ ७४ ॥
 भूमीपतेरन्तिकमभ्युपेता महःसमूहैः पिहिताङ्गकान्तिः ।
 साक्षात्त सालक्ष्यत तद्वयस्या चित्रेय चित्रघृतिसंनिधाने ॥ ७५ ॥
 तस्य प्रणम्यस्य कृतप्रणामा सप्रथयं प्रथयसंथयस्य ।
 प्रभावसंभावितभीरभीतेरित्यग्रवीदब्रुवतः पुरः सा ॥ ७६ ॥
 हे विज्ञ विज्ञापयितासि किञ्चित्त्वामुन्नतत्वादभियाचनीयम् ।
 तदर्हसि क्षन्तुमसच्च सच्च स्वाभाविकी सत्सु यतस्तितीक्षा ॥ ७७ ॥
 भ्रपाकरं नापरमार्थितायाः साप्युन्नते चेत्सचिवे च कोऽर्था ।
 कूपेऽर्ध्यमाने यदधोमुखत्वमुत्कण्ठरत्नं पुनरम्बुवाहे ॥ ७८ ॥
 सस्त्रीयमे[त]द्वनमन्यगच्छन्महेच्छपुष्पाष्यवचेतुकामा ।
 त्वद्दर्शनाद्येतसि लग्नमस्याः पुष्पेषुचापच्युतमाशु पुष्पम् ॥ ७९ ॥
 यथा त्वमेकाममनास्तपस्वी निरीक्षसे तीक्ष्णमरीचिमेनम् ।
 तथा तपस्वीक्ष्णमनन्यदृष्टिस्तपस्विनी सापि विलोकते त्वाम् ॥ ८० ॥
 प्रयत्नतोऽपि प्रतिषिध्यमानं मैत्रैकमूल प्रतिषिद्धशुचिः ।
 निधाय चित्तं त्वयि तप्यते सा साधायसाधाविन गोप्यमर्थम् ॥ ८१ ॥

सा दक्षिणादुद्विजते समीराद्वैरायते रश्मिषु शीतरश्मेः ।
 श्रुत्वा वचः कोकिलकामिनीनामार्ता च वार्तान्तरमातनोति ॥ ८२ ॥
 नरेशवंशप्रभवोऽसि कश्चिन्नरेश्वरो नूनमनूनतेजाः ।
 न लक्षणैरेभिरुपेतमेतद्वपुर्विधत्ते विधिरेवमेव ॥ ८३ ॥
 न सांधुरात्मस्तुतिरुन्नतानामपत्यमेयापि न चान्यपत्नी ।
 तदुत्तमाचार परिग्रहीतुं तां रोहिणीमिन्दुरिवाहसि त्वम् ॥ ८४ ॥
 जानाति साप्येवमेलब्धमध्ये पदे तयादायि मनोनुरागः ।
 परं वराकी रिपुणा स्मरेण कदर्थितान्यत्किमियं करोतु ॥ ८५ ॥
 उक्तान्यदन्यत्प्रतिवक्ति शून्या यात्यन्यतोऽन्यत्र गतिस्पृहापि ।
 तथात्मयुक्तात्मतु(मु)वा यथासौ निर्वाति नोष्णेन न शीतलेन ॥ ८६ ॥
 सकृत्स्वहृद्रोगमिमं सलज्जा शुष्कस्मितैः सा किल संवृणोति ।
 कपोलपाण्डिभि परं न पश्यत्यपहवोपायमनङ्गचिह्ने ॥ ८७ ॥
 निरस्य हारं हृदि चन्दनाम्भःप्रक्षिप्तमाक्षिप्तपयोजपत्रे ।
 त्यक्तं तदप्युन्मदना निधातुमाकाङ्क्षति त्वत्करपल्लवं सा ॥ ८८ ॥
 तदेहि देहि प्रिय जीवितव्यमस्मासु किंवाञ्जलिरेष बद्धः ।
 कल्पद्रुकल्पेषु भवादृशेषु निरार्थिका नार्थिजनप्रवृत्तिः ॥ ८९ ॥
 इत्येतद्वीयानि वचांसि वाच्यमेऽवजानत्यवनीधरेऽस्मिन् ।
 न केवलं सा मुमुषे निराशा निःश्वासमग्नं मकरध्वजोऽपि ॥ ९० ॥
 सख्यां नरेन्द्रेण निराकृतायां मायाङ्गनासौ सह सौविदलैः ।
 अन्तर्दधेऽन्तर्दधती विपादं सौन्दर्यसंपन्नकृतकियायाम् ॥ ९१ ॥
 विषमशरशरैरभिन्नवक्षःस्थलमलपुश्रियमुज्झितप्रसूनाः ।
 नृपमप विचक्रियरेऽम्बरस्थाः प्रसरति हि प्रियता कृतावदाने ॥ ९२ ॥
 इति श्रीसोमेश्वरदेवविरचितायां बाव्यरत्नकरण्डिकायां सुरयोत्सवनाम्न्या
 मायाङ्गनावर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ।

१. अमिदिताभिप्राये, २. 'इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोदितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते सुरयोत्सव-
 नाप्ति महाकाव्ये मायाङ्गनावर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः।' इति पाठः २४ पुन्यके उपलभ्यते.
 फ-मुस्तत्रलेखदर्शनेनानुमीयते, वदचिदनेन कविरेण 'बाव्यरत्नकरण्डिका'व्योऽपि
 प्रथो निर्मिनो भवेदिति

चतुर्दशः सर्गः ।

अथ पार्थिवस्य तपसा महीयसा परमेश्वरप्रियतमा प्रसेदुषी ।
 निजमूर्तिमूर्तिशमनीमदर्शयन्न सतां महत्सु विफलः परिश्रमः ॥ १ ॥
 मुदितेन तेन मुनिना निवेदितं यदचिन्तयच्चिरमनन्यमानसः ।
 पुरतः स्फुरन्निरुपमं महन्मैहस्तद्वेक्ष्य स क्षितिपतिर्विसिसिये ॥ २ ॥
 भुवनैकमातरमवेहि वत्स मां मुदितामनेन महता व्रतेन ते ।
 तदरं वरं वद यदर्थमर्थिता भवताहमित्यभिदधे तमद्रिभूः ॥ ३ ॥
 द्रुवतीमिति क्षितिधरेश्वरात्मजां हृषितात्मनः प्रणमतः प्रैजापतेः ।
 व्यलगललाटफलके यदुर्वरारज एव राज्यतिलकं बभूव तत् ॥ ४ ॥
 मुदितामरप्रहितपुष्पसंपदा सुरभीकृते शिरसि रोपिताञ्जलिः ।
 प्रमदाश्रुसीकरकरम्बिताम्बकः स जगाद सादरमिमां मुदा स्थितिम् ॥ ५ ॥
 जनिरद्य मेऽजनि शुभाशु भावितं तनुनाप्यनेन तपसां फलं महत् ।
 अनिदर्शनेन तव दर्शनेन यन्महती मृहानि मयि योध्यतार्पिता ॥ ६ ॥
 किमिदं विभातमविभातिारुणां निरेवामहं किममुनैव वर्ष्मणा ।
 गिरिजेऽरिजेतु तव पादपङ्कजं यदमोघदर्शनमैदर्शमग्रतः ॥ ७ ॥
 तमिमं नमामि चरणं रणोत्सवे तव येन रोपत इवारुणत्विषा ।
 प्रहतेः पुरैष रिपुर्दधता द्रुतं नखदर्पणप्रैतिमितः स जर्गूहे ॥ ८ ॥
 हरिचक्रमक्रमत यत्र नाद्रिजितपविना विनाशयितुमीश्वरो न यम् ।
 अपि तैस्य यः सपदि विद्विपोऽपिचरणं प्रणौमि तव तं नतं सुरैः ॥ ९ ॥
 मरुतामजस्रमशुभापहारिणौ चरणाबुभौ प्रणमनीयतां गतौ ।
 प्रथमस्तवैष महिषान्तकृद्धरेरपरो विरोचनतनूजवन्धनैः ॥ १० ॥
 अयमेव देवि भुवनत्रयेऽपि ते चरणः प्रियार्थकरणस्तथा हि यः ।
 प्रणतः प्रसादमुखमिच्छता जगद्गुणापि केलिकलहे पिनाकिना ॥ ११ ॥
 मुधुकैटभौ विकटविक्रमौ यथा त्वैममूगुहः प्रहरति त्रिविक्रमे ।
 अधुनापि गाययति पङ्कजासनस्तव तद्यशस्तदुदरस्थिताः प्रजाः ॥ १२ ॥

१. गुमेपसा. २. देवीरूपम्. ३. राज्ञः. ४. सुकिमगमम्. ५. दृष्टवान्. ६. प्रदाता. ७. महिष. ८. उद्गच्छता. ९. विम्बितः. १०. 'प्रमे' ख. ११. द्विगार्थकता नमैति पर्या १२. 'त.' ख. १३. मोहितवती

सकलोऽपि केन महिमा हिमाद्रिजे परिमीयताममितवैभवस्तव ।

यदुदेति दैवतशरीरतः कदाप्यथ च त्वमेव विदधासि तान्यपि ॥ १३ ॥

उदितेन येन स बभूव भूधरः सुरधाम वामन इवोच्चकैरपि ।

महसा तैतोऽपि महता हतासुरं तव तद्वपुर्विपुलमत्यशय्यत ॥ १४ ॥

खरहेतिभिर्नखरहेतिरप्यसावजितः परैर्जयति यानकेसरी ।

कुरुते स यः समरकृत्तचामरः स्थिरचामराभमरराज्यसंपदम् ॥ १५ ॥

तदहं कृतं तव नमामि हुंकृतं किल कृन्तता समिति धूम्रलोचनम् ।

अरिदारणैकरुचिरेष निर्मितः सफलोऽपि येन विफलो महानसिः ॥ १६ ॥

अलिकायमातरलिकाय कोमलामलकावालिं कलयते नमस्तव (१) ।

द्वुत्तमाविरक्रियत चण्डमुण्डयोः प्रलयक्षये च युधि येन चण्डिका ॥ १७ ॥

रुधिरासवं रुधिरबीजसंभवं भवती भवानि समराजिरे पपौ ।

तदपापचायनविकासिचेतसाममृताशिनामुदलसन्मदः पुनः ॥ १८ ॥

दलिते त्वया दितिजचक्रवर्तिनि त्रिदिवश्रिया तदुपतप्तया श्रितः ।

प्रसरत्प्रमोदनयनाम्बुशीतलो जलयन्त्रवेश्मसदृशः सहस्रदृक् ॥ १९ ॥

पुरुषं चिराय परिचर्य दुर्लभं भवभीरुभिर्यदभिलष्यते पैदम् ।

सकृदानता च सुलभा च भाविनां वनितापि तद्वितरसि प्रसेदुपी ॥ २० ॥

कमला त्वमेव कमलानने यया परितुष्टया नरपतित्वमीयुपी (वि) ।

मनुजेऽपि देव इति सेवकमञ्जरभिधीयते न च न भाति तस्य र्तत् ॥ २१ ॥

भवतीमतीन्द्रियदृशः सरस्वतीं निगदन्ति दन्तिवदनोपपादिनि ।

यदनुग्रहात्कविगवीषु तद्वसत्यमृतं विपीभवति दुर्जनेषु यत् ॥ २२ ॥

शुभलक्षणात्तव निरीक्षणक्षणात्किमतः परं प्रियतरं यदर्हये ।

त्वदवश्यदेयमथ वा भवानि तत्त्वयि निर्भरा भवतु भक्तिरेव मे ॥ २३ ॥

दशनांशुभिर्दलितकुन्दसुन्दरैः सितमातपत्रमिव तस्य तन्वती ।

नृपतेः पुरस्त्रिपुरवैरिवलभाभिदधे प्रसादमधुराक्षरां गिरम् ॥ २४ ॥

१. तदपि तंजगो भवतेजसा जितम्. २. तीक्ष्णायुधः. ३. हुकारेणैव वैरिणो नष्टन्वात्. ४. ललाटाय. ५. शुभे. ६. परमात्मानम्. ७. मुक्तिम्. ८. देवाभिधानम्.
९. हे विनायकमानः. १०. रातां प्रिय दुर्जनानामप्रियम्.

भज वत्स वत्सरसहस्रवर्तिनीं निजराज्यसंपदमदप्रविक्रमः ।
 भवतश्चिराय विरहार्तिमैङ्गकैरनुपस्कृतानुपचितैर्व्यनक्ति या ॥ २५ ॥
 अपमालिकां जहिहि बाहुनामुना रिपुनिग्रहाय कुरु कार्मुकग्रहम् ।
 दधदुर्वरावलयमेककोऽपि यः किरिकच्छपोरगपतीनतीयिवान् ॥ २६ ॥
 धृतिमादधातु धरणाद्विधाप्यसावसमापनीयविभवो भवद्भुजः ।
 समरे करालकरवालालनः कुरुते विरोधिहृदयानि यो द्विधा ॥ २७ ॥
 भवतः कदाचिदपि संगराङ्गणे न पराभवः परभवो भविष्यति ।
 अरुणात्तमिस्रमिव मङ्गु नङ्गयति त्वदनीकतोऽपि रिपुराजमण्डलम् ॥ २८ ॥
 न भयं भविष्यति कदाचिदीतिज निजबन्धुभिर्नृप न विप्रयोक्ष्यसे ।
 मुखरे च मङ्गलमृदङ्गनिःस्वनैर्न गदः पदं तव पुरे करिष्यति ॥ २९ ॥
 रिपुनायिकानयनवारिसीकरप्रकरैरपास्तभुवनभ्रमश्रमम् ।
 जगतां त्रयीमपि परिष्करिष्यते करिदन्तसंततिसितं यशस्तव ॥ ३० ॥
 तनये नियुज्य निजराज्यसंपदं पदगारुरुक्षुरथ तार्क्ष्यलक्षणम् ।
 जननान्तरे तरणिसंभवो भवान्भविता मनुर्मनुजवासवाष्टमः ॥ ३१ ॥
 तमिति क्षितीशमभिपिच्य वाङ्मयैरमृतद्रवैः कचिदगादगात्मजा ।
 गतिमागतिं च महतामवेक्षितुं न हि चामणे प्रभवतो निरीक्षणे ॥ ३२ ॥
 फलितेऽथ सौनिजमनोरथद्रुमे न मदस्य भूपतिरभूद्वशंवदः ।
 न महानपीतर इवोत्सवे सति खयमेति सीदति न चैत्र सीदति ॥ ३३ ॥
 सुरथः समर्थितसमीहितस्ततः शतमन्युरन्य इव तेजसा ज्वलन् ।
 न्यवृत्तन्निवृत्तवृत्तिनं मुनि प्रति प्रतिभूरभूत्प्रथममेव यः श्रियः ॥ ३४ ॥
 नृपतिर्निजागमनदर्शनोत्सुकानभिधावतः स्रग्दुमानमानमन् ।
 ऋषिपुत्रकानवितथाशिपस्तया गिरिजाप्रसादकययाम्यनन्दयत् ॥ ३५ ॥
 तरवोऽपि तत्र नवमञ्जरीमिषाद्धतः प्रमोदपुलकोदयश्रियम् ।
 फलकोकिलाकलकलच्छलाज्जयं जगुरामने नरपतौ कृतात्गनि ॥ ३६ ॥

१ राजार्द्रदेहाश्रयवध २. भारणं सनोप च. ३. हे मरेन्द्र. ४. उग्रेण.
 ५. निषांते रम ६. आधमे ७. वृन्तज्ये

केथितप्रियागमनपारितोषिकस्पृहयालुबालकनिवेदितागतिः ।
 स विवेश वेश्मसु मुनेर्मनूपमः प्रमदप्ररूढपुलकेन वर्ष्मणा ॥ ३७ ॥
 तपसः प्रभावमयगच्छता सतां प्रकृते च कर्मणि नियोगनिश्चयम् ।
 अनिवेदितोऽपि बुबुधे सुमेधसा मुनिवेषसा नृपतिसंपदागमः ॥ ३८ ॥
 शिरसा रसास्पृशमुपेत्य संभ्रमान्नृपमुज्जिनाय मुनिहस्ततान्वयम् ।
 प्रमदाश्रुपूर्णनयनाञ्जलिच्छलादयर्भेर्घदानमनघम्य च व्यधात् ॥ ३९ ॥
 श्रुतिशीतलेन मुन्वरागसूचिता वचसा विवृत्य कृतकृत्यता निजाम् ।
 शमिनः पुरः सुरथभूषतिः पुनर्विनयातिरेकरचिताञ्जलिर्जगौ ॥ ४० ॥
 भगवंस्तघार्जवमगोचरं गिरा रसना न नाम भणितुं क्षमा मम ।
 न च मौनिनं जनमिमं तितिक्षते त्वदनुमहप्रदित एष संमदः ॥ ४१ ॥
 भुवनैकसज्जन तवात्मनः स्तुतिर्न समीहितेऽतिविद्वतापि सा किमु ।
 न मया तदेकरचिना करिष्यते निजमिष्टमुज्जतिकृते परस्य कः ॥ ४२ ॥
 तदसांप्रतं यदैभिसपिरीक्ष्यते भुवनोपहारकरणे भवादृशम् ।
 किमहस्करोऽयमपरोपरोधतस्त्रिमिराणि भीषणतराणि कृन्तति ॥ ४३ ॥
 विनयं व्यनक्ति तनयोऽपि यत्र न त्रपते प्रियापि मुहृदोऽप्यपासते ।
 दुरितोदये विदुर दुःखितात्मना भवतैव तत्र जनकायितं मम ॥ ४४ ॥
 अजलं मम त्रिपथगावगाहनं तुरगाध्वरोऽयमजनि क्रियां विना ।
 अचतुर्मुखं वपुरिवाधितं स्वयं कमलासनस्त्वमवलोकितोऽसि यत् ॥ ४५ ॥
 तमिति श्रुत्वंतमनीपतिं जनात्प्रतिजल्पति सा पतिरलनल्लिनाम् ।
 न परप्रयुक्तनिजयुक्तार्णनश्रवणे चिर प्रणयितापि सा (हि ता) दृशाम् ॥ ४६ ॥
 अमुना नरेन्द्र वचनामृतेन ते वयमद्य शर्मशिसरेऽधिरोपिताः ।
 हृन्विषुतामिव सता यदुत्ततिर्महते महाय जगतोऽपि जायने ॥ ४७ ॥
 मह्योऽपि बोधयितुमीशनेऽधिकं मतिर्बभवेन सुभगं भविष्यवः ।
 चरितुं सुदुश्चरमिदं तपः पुनर्नृप नापगं प्रभवनि त्वया विना ॥ ४८ ॥

१. नहि ततो निष्पद्ये भवति २. कर्तुमारब्धे ३. नहि महान्न प्ररूप्यमानं
 शतपथं निर्याजे ४. 'य' रा. ५. मन्त्रम् ६. अत्र नु चरिष्यन् एव. ७. अ-
 निशय. ८. शिष्यामे ९. गिता १०. 'शु' रा. ११. मन्त्रम्

अपरेण किञ्चिदुपकुर्वता कृतं भुनुते गुणं सहजमप्यनुत्तमः ।
 यदि दीप्तता न कनके निसर्गजा तर्दयस्यपि स्फुरतु वह्निशोषिते ॥ ४९ ॥
 नरदेवमेवमभिधाय नायकः शमिनां पुनस्तदभिपेककाम्यया ।
 प्रजिघाय तीर्थसलिलाय सत्वरं फुरदेणचर्मरुचिरान्वहृन्बहृन् ॥ ५० ॥
 करुणानिधिः स वरुणाभिदैवतैरभिपेकमस्य विरचय्य सामभिः ।
 हरवल्लभार्पितवरानुवर्तिनीं व्यतरद्वधूमभिनवामिवाशिषम् ॥ ५१ ॥
 सैचिषम्रुवैरपकृतं पुरास्य यैः क्षयमाययुः समिति ते परस्परम् ।
 विभवो न केवलमधर्मसंभवः सहसा विनश्यति विनाश्यत्यपि ॥ ५२ ॥
 अपरैः पराक्रमरतं क्रमागतैरथ मन्निभिलमवगन्तुमीरिताः ।
 प्रतिपत्तनं प्रतिवनं प्रतिस्थलं प्रतिपर्वतं प्रणिधयः प्रतस्थिरे ॥ ५३ ॥
 अद्यगम्य सम्यगथ गूढपूरुषैः पुरुषोत्तमांशममुमाश्रमाश्रयम् ।
 महतीं मुदं च पृतनां च विभ्रतः सचिवाः प्रचेलुरविलम्बिताः पथि ॥ ५४ ॥
 पटुभिः प्रयाणपटहस्वनैः प्रभोरुपलम्भसंभवमिमं महं मुहुः ।
 ककुभां वदन्त इव ते द्रुतं ययुः प्रमदाः कमुत्सुकमहो न कुर्वते ॥ ५५ ॥
 अलधीयसामपि विलङ्घ्य भूभृतां कटकाननेकपघटामदोत्कटान् ।
 तमगाधमच्छिमिव सा पतिं यती कचनापि न स्थितिमवाप वाहिनी ॥ ५६ ॥
 अभिदधदपि हि प्रियं प्रियः स्यादिति तुरगोद्धृतधूलिजालदम्भात् ।
 प्रथममुपययौ मही महीन्दोः प्रियसचिवागमनं गदिष्यतीव ॥ ५७ ॥
 अभिवनमिभबृंहितानि शृण्वन्पणवरवैरुपबृंहितानि तानि ।
 चटुल्लङ्घुटजारुणानुसारी हरिणगणः क्षणमुन्मनीवभूव ॥ ५८ ॥
 किमिदमिहं बभूव नैव यावद्धृदि नृपतेः स मुनेर्मनाग्रमोऽपि ।
 प्रणिधिभिरभिधीयते स तावज्जय अय देव तदागतं श्रियेति ॥ ५९ ॥
 अनुनदि शिबिरं निवेश्य वंश्या वनविनिवारिततापनातपं तत् ।
 प्रमदभरनिरस्तमार्गसेदाः प्रविविशुराश्रममाशु मन्निणस्ते ॥ ६० ॥

१. महान्मा हि निजमपि गुणमपरेणोपकारमात्रकारिणा कृतं मन्यते. २. लोहे.

३. अमालाधमेः. ४. 'ति सविस्मय स यावन्नुवणसुरामशृणोन्नुराहेयाम्' इत्येव पाठः एष पुस्तके उपलभ्यते. ५. 'शी' एष.

चिरपरिहृतकार्मुकश्रमत्वार्दपचितमेचकिमद्रुणाकिणेन ।

नरपतिरथ तं समं नमन्तं सचिवगणं समवीभवत्करेण ॥ ६१ ॥

नृपतिरयममी च गन्निमुल्याः प्रमदसवाप्पटशः परस्परेण ।

सुरसकमलवलोकशर्म साक्षादुपनतमप्युपलेभिरे चिरेण ॥ ६२ ॥

कृतकुशलकथेषु पार्थिवोऽसौ प्रियसचिवेषु पुरस्कृतासनेषु ।

सैरसिजवसतेरिष प्रभावं पितुरिव वत्सलतां यतेः शशंस ॥ ६३ ॥

चरनिकरनिवेदितप्रवृत्तेर्नृपतिवरस्य चिरानुरागरम्यः ।

निजनिजपितृपत्तनार्चनीयान्युवतिजनोऽपि समाजगाम तत्र ॥ ६४ ॥

सललितमवलोकितः स ताभिर्निहितनवाञ्जनया दृशा कुशाभिः ।

नरपतिरुदितानुरागसिन्धुश्चिरनिगृहीतमनङ्गमन्वगृह्णात् ॥ ६५ ॥

मुचिभिरथ समर्पितं स्वराज्यं क्षितिगुरुर्गुरुदक्षिणीचकार ।

ऋपिरपि वरिवस्यैव तुष्टः प्रतिधिततार सहाशिषा तदस्य ॥ ६६ ॥

अचकमत यदन्यदप्यभीष्टं नृपतिरपश्यदुपागतं तदग्रे ।

विषटयति यथा विधिर्विरुद्धो षटयति चाशु तथा प्रियं प्रसन्नः ॥ ६७ ॥

कुलपतिवसतेः सुदुस्त्यनाया रौणरणकं हृदि भाविनं दधानः ।

पुरगमनसमुत्सुकोऽपि न द्राष्णुनिमनुमानयितुं नृपः शशाक ॥ ६८ ॥

क्षितियतिवरयोस्तयोर्भविष्यद्विरहतरङ्गितराप्परद्वयाचोः ।

चलितुमनुमतिं यथाच पूर्वोऽप्यदित परः शिरसैव लोन्वितेन ॥ ६९ ॥

प्रथममिदमथापरान्महर्षीक्षयनयुगे हृदि चार्द्रता दधानान् ।

अयमकृतमिदा प्रसादभक्त्या व्यधित च हृष्यभुजो नमनेसव्यान् ॥ ७० ॥

संविति(१) न मुहुरः कुरङ्गशावानथ कथमप्यनुगतिनो निवर्त्य ।

उबलदनलनिभ शुभे मुहूर्ते मह सचिवैः प्रचक्षाल चक्रवर्ती ॥ ७१ ॥

तस्य प्रयाणपटदप्यनिभिर्गभीर-

गर्जनमहर्षिगिरिगुहाविहितानुयादेः ।

१. एषातिशयान्तिभिरभि शुभस्य जाया शिन्वि यत्र २ प्रसन्नः ३ शिरःस्थः
४. उदयमुहूर्तमाह ५ उबलदन्तः ६. निःशब्दः ७. प्रदक्षिणम्
८. 'गिरिगिरि' वा.

सप्तापि त्रिसिपवस्तरणेस्तुरङ्गा

नीता कथंचिदपि सारथिना स्थिरत्वम् ॥ ७२ ॥

रङ्गचतुरङ्गमसमूहसमुद्भतेन

भूपशुना कल्पितप्रतिभूपकीर्ति ।

द्वित्रैरहोभिरयमाकलयच्चकार

सेनागजान्निजपुरोपवनद्रुमेषु ॥ ७३ ॥

आरुह्य द्विरदमुदग्रमुग्ररोचि प्राचीनाचलमिव दर्शितोदयश्री ।

प्राविक्ष्य कृत्तिपुर सर पुरेऽसौ पौराणा हृदि च तदागमप्रमोद ॥ ७४ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीसोमेश्वरदेवविरचिते मुरधोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
राज्यलामो नाम चतुर्दश सर्ग ।

पञ्चदश सर्ग ।

अस्ति प्रशस्ताचरणप्रधान स्थान द्विजाना नैगराभिधानम् ।

कर्तुं न शक्नोति कदापि यस्य त्रेतापवित्रस्य कलि कलङ्कम् ॥ १ ॥

सत्तीर्थस्य सैराश्रितेन जगता यस्योपमा स्यात्कथ

स्थाध्यायैकनिघे(१)र्गर्तेश्रुतिपृतेनोर्वीतलेनापि वा ।

यत्सौधेषु विशुद्धिवर्जितवर्षालोऽपि नालोक्यते

वन्दे श्रीनगरं सदेतदखिलस्थानातिरिक्तोदयम् ॥ २ ॥

हृतनयनमुखैर्भस्माभिधूमै श्रुतिफटुभिर्वटुवृन्दवेदपाठै ।

कलिरकलितसमद प्रदत्ते न खलु पद विदुषा गृहेषु यत्र ॥ ३ ॥

चञ्चत्पञ्चमस्वाग्निभग्नतमसि स्थाने त्रिनेत्रानल

ज्वालाप्रज्वलितप्रसूनधनुषा देवेन दत्तोदये ।

श्रीमत्ता च पवित्रता च परमामालोकयन्त सुरा

स्वर्वासेऽप्यरसा रसामरजनव्यानेन भेजु स्थितिम् ॥ ४ ॥

तस्मै सयमिनामिनाय मुनये नित्य नमस्कुर्वहे

यन्माहात्म्यमसह्यमाह स मुहुर्गुह्यन्मना कैशिक ।

१ त्रिसिपुमिच्छव २ आनन्दपुरम् ३ देवा, मदिरा च ४ सर्पा,
वेदग्रन्थ ५ गृहेषु ६ स्वामिने सूर्याय च ७ उल्लव, विश्वामित्र

आविर्भूतमभूतपूर्वचरितश्रेष्ठाद्वशिष्ठात्ततः

सत्कर्मोद्गुरमध्वरस्थितिविदां स्थानेऽत्र गोत्रं महत् ॥ १ ॥

येषामशेषाधिपतिः प्रसन्नः संनद्धपाणिः प्र(फ)णिकङ्कणेन ।

त एव संभूतिमिहाश्रूयन्ति [कुले] गुलेचा(वा)भिषया प्रसिद्धे ॥ २ ॥

श्रीसौलशर्मा विमले कुलेऽत्र जन्म द्विजन्मप्रवरः प्रपेदे ।

यः स्वर्गिणः सोमरसेन यागे पितृंश्च विण्डैरपृणत्प्रयागे ॥ ३ ॥

✓ सौलः सलीलमवनीमवतामसौ यः

सौचस्तिकोऽस्त्विति वरं सरता सरारेः ।

श्रीगुर्जरक्षितिभुजा किल मूलराज-

देवेन दूरमुपरुध्य पुरो दधे यः ॥ ८ ॥

यथा प्रतिष्ठां महतीं वशिष्ठस्तिग्मांशुवंशे भगवानवाप ।

निजेन सौचस्तिकताशुणेन चौलुस्यभूपालकुले तथासौ ॥ ९ ॥

विधिवद्वाजपेयं यः कलिकालेऽप्यकल्पयत् ।

कियती वा जपेयं तद्यरिताद्भुतसंहिताम् ॥ १० ॥

भग्वेदवेदी च श(कु)तकतुश्च दत्तान्नदानश्च जितेन्द्रियश्च ।

तिरोहिते तत्र पुरोहितेन्द्रे तदद्भजन्माजनि लब्धशर्मा ॥ ११ ॥

यः परोति स चामुण्डराजाख्यं नृपमाशिषा ।

हेतिर्भूतापसपत्नं हविषा च हविर्भुजम् ॥ १२ ॥

१. वसविष्ठाविश्वाम. २ ईश्वरः. ३ 'गुव' ख. ४ 'गुलेचा' इति स्थानापादेन गोत्रस्याप्येवमात्रं प्रतीयते, वरं च लौकिक-रामरूपेण गोपाल भाण्डारकर-महाशयेन १८८१-८४ वर्षावधिपोटे-मुम्बके 'गुलेचा' इत्येष पाठ आधृतः. ५ अयं मूलराजपुरोहितस्य सौलस्य गणागमयोऽपि मूलराजराजगमय एव. ६. पुगे-हित. ७. अयं मूलराजमहाशयः वि. सं. १९११-१०-५३ वर्षे राजमन्त्रालय, इति Indian Antiquary Vol. XI. P. 219. ८ अयं चामुण्डराज-पुरोहितस्य लालक्षर्मणः गणागमयश्च चामुण्डराजराजगमय एव. ९. चामु-ण्डराजराजान्—इति गे. १०-५१-१०-६६ १०. अशुभम्, ईदमिव ११. ईदमिव, संज्ञाय.

श्रीमुञ्जनामा तनुजस्तदीय स्वयं स्वयम्भूरिव भूतलेऽभूत् ।

ब्राह्मण्यलामाय तथा हि सद्भिरभाजि भोजी रशनेव वृत्ति ॥ १३ ॥

सद्वशजातेन गुणान्वितेन शरासनेनेव पुरोहितेन ।

एतेन मेने भुवने न किञ्चिद् दुर्लभ दुर्लभराजदेवः ॥ १४ ॥

सतापशान्तिं जगतोऽपि सोमस्तत्रन्दनश्चन्दनवच्चकार ।

पीयूषहारी हरिणोद्धितश्च सत्या बभ्राजे द्विजराजता य ॥ १५ ॥

यस्याशी प्रतिपादितोदययुजा श्रीभीमभूमीभुजा

क्षीरक्षालितशालितदु(ण्डु)लसित साक्षात्कृत तद्यश ।

येनाशाक्रमणक्षमेण त इमे मूर्तिप्रभेदा प्रभो

भस्मोद्धूलनमन्तरेण धवला सवेऽपि निर्वर्तिता ॥ १६ ॥

भित्वा भानु सत्र ताते प्रयाते पुत्र श्रीमार्गामशर्मा बभूव ।

कृत्वा सम्यक्संसप्तस्था कतूना क्रीता काम्रा येन संभ्राडभिल्याम् ॥ १७ ॥

सदा यदाशी परिपूर्णकर्ण श्रीकर्णनामा नृपति प्रकाण्डम् ।

वसुधरामण्डलमर्णवान्त वान्तारिनारीनयनाम्बु चक्रे ॥ १८ ॥

दानानि तानि सदनानि च तानि श्रभो

रम्भोजराजिरुचिराणि सरासि तानि ।

येनामुना मुनिजनानुकृताकृतानि

वितैश्चुल्लस्यकुलसगवभूपवत्तै ॥ १९ ॥

१ अस्य दुर्लभराजपुरोहितस्य श्रीमुञ्जनात्र सत्ताधारसमयस्तु दुर्लभराजराज्यसमय एव २ मौञ्जी वृत्तिरिति मुञ्जवद्वतमानानां ब्राह्मण्य भवतीत्यर्थ एतेन मुञ्जस्य सदाचारवमुक्तं भवतात्यर्थं अथ च मौञ्जी मेखला शरमयी रशना ब्राह्मण्यलामाय सद्भिरव्यते ३ दुर्लभराजराज्यम्—वि० स० १०६६ १०७८ ४ अस्य भीमराजपुरोहितस्य सोमस्य जीवनसमयो भीमराजराज्यसमय एव ५ विष्णुना मृगेण च ६ वभजे ख ७ ब्राह्मण्यम् चतुर्व च ८ भीमराजराज्यम्—वि० स० १०७८ ११२० ९ पृथिव्यादयोऽष्टौ १० शिवस्य ११ अस्य श्रीकर्णराजपुरोहितस्यामशर्मण स्थितिसमय श्रीकर्णराजराज्यसमय एव १२ अग्निष्टोमाया १३ वानपेययाजाति १४ श्रीकर्णराजराज्यम्—वि० स० ११२० ११५०

धाराधीशपुरोधसा निजनृपक्षोर्णी विलोक्यारिणं

चौलुवयाकुलितां तदत्ययकृते कृत्या किलोत्पादिता ।

मधैर्यस्य तपस्यतः प्रतिहता तत्रैव तं मान्त्रिकं

सा संहृत्य तडिल्लता तरुमिव क्षिप्रं प्रयाता क्वचित् ॥ २० ॥

तस्मात्कुमारः सुकुमारमूर्तिमूर्तस्तपोराशिरिवोज्जगाग ।

स्वराजराज्योदयदायिनी वागुवास शक्तेरिव यस्य वक्त्रे ॥ २१ ॥

यद्धः सैन्धुवसुंधरापतिरतिमौढप्रतापोऽपि य-

त्रीतः स्फीतयलोऽपि मालवपतिः कारां च दारान्वितः ।

दसः सोऽपि सैपादलक्षनृपतिः पादानतिं शिक्षितः

श्रीसिद्धक्षितिपेन सैप विभवः सर्वोऽपि यस्याशिषाम् ॥ २२ ॥

कुंशोपशोभितैर्यागैस्तडामैश्च पर शतैः ।

दृष्टं पूर्तं च यश्चक्रे चक्रवर्तिपुरोहितः ॥ २३ ॥

ऋजुरोहितभृत्पुरोहितत्वस्पृहयेव त्रिविधं गतस्य तस्य ।

तनुभूर्मन्त्रभूषतिप्रणीतस्मृतिसर्वस्वमयाप सर्वदेवः ॥ २४ ॥

मैध्वरेव्यधित साधु सपर्यामध्वरेषु जयति स सुरेशम् ।

मानवानविदितापरयाच्चो मानवानकृत चेप कृतार्थान् ॥ २५ ॥

अर्चिषामयनमीयुषि तत्र क्षत्रसचमनमस्करणीये ।

अध्यगामि विधिरामिगनात्मा वैदिकैस्तदनु तत्तनुजेन ॥ २६ ॥

सत्कर्मनिर्माणरेतरमुष्य ग्रीहानिदानं द्वयमेतदासीत् ।

स्यवर्णनाकर्णनमुत्तमेभ्यः संगारकारान्तरवस्थितिश्च ॥ २७ ॥

१. मालपाधिगमियदोषमर्ण पुरोहितेन मन्त्रेश्वरं गुर्जरराजध्रीसिद्ध-
राजागरनामधेयमपसिद्धदेवेन व्यावृत्तीकृतं वीक्ष्य मद्रूपार्थमभिचारेण दृष्टो-
त्पादिता. ना च आमदामर्णः पुरोधसः. शान्तिमन्त्रे प्रतिनिद्धा गता मन्त्रे माल-
पाधितपुरोहितेन वेदस्य विरोधितेति श्रूयते. २. मालिबंतिदुःख. ३. योदक्षगमा.
४. यदोषमर्णनामा ५. मानलदेवः ६. ध्रीसिद्धराजागरपर्यवत्तयसिद्धा-
जम्—(१०. मं. ११५—११६. ७. उत्तर, दक्षिण. ८. मूलपति. ९. पिप्प्लो.
१०. अर्चिमर्णं मन्त्रवि ११. अर्चिरोजसि

ज्येष्ठः श्रेष्ठतमः समस्तविदुषां श्रीसर्वदेवाह्वयः

श्रेयः संपदपास्तदुस्तरतमाः श्रीमान्कुमारोऽनुजः ।

मुञ्जोऽथ द्विजकुञ्जरस्तदनुजो न्यायाजडेनाहड-

श्रत्वारस्तनयास्ततः समभवन्वेदा इव ब्रह्मण ॥ २८ ॥

कुमारपालस्य चुलुभ्यभर्तुरङ्गानि गङ्गासलिले निधाय ।

श्रीसर्वदेवेन गयाप्रयागविप्राः प्रदानेन कृताः कृतार्थाः ॥ २९ ॥

स्थाने स्थाने सडागानि शिवपूजा दिने दिने ।

विप्रे विप्रे च सत्कारः श्लाघा यस्य गृहे गृहे ॥ ३० ॥

राहौ गृहीनोष्णकरे कुमारः कुमारपालस्य सुतेन राज्ञा ।

कृतोपरोधोऽपि परं पुरोधः प्रत्यग्रहीतस्य न रत्नराशिम् ॥ ३१ ॥

यः शौचसंयमपटुः कटुकेश्वरारण्य-

मौराध्य भूधरमुत्तापटितार्थदेहम् ।

तां दारुणामपि रणाङ्गजातघात-

व्रातव्यधर्मजयपालनृपादपास्थत् ॥ ३२ ॥

विलोक्य दुष्कालवशेन लोकं कङ्कालशेष सविशेषशोकः ।

श्रीमूलराजं दलितारिराजमचीकवृ(र)त्तर्करमोचनं य ॥ ३३ ॥

दुष्टारिकोटिकदनोत्कटराष्ट्रकूट-

कुल्येन शैल्यितरणाङ्गणकौङ्कणेन ।

१ अस्य सिद्धराजपुरोहितस्य सर्वदेवस्य जीवनसमय सिद्धराजापरनाम जयसिंहराज्यसमय एव २ कुमारपालराज्यम्—वि० स० ११९९-१२३०

३ अस्य कुमारपालपुरोहितस्य कुमारस्य यत्तासमय कुमारपालराज्ये ४ अजयपालेन ५ सामन्तसिंहपुरदे हि धीञ्जयपालदेवः प्रहारपीडया मृत्युकोटिमायात कुमारनाम्ना पुरोहितेन श्रीकटुकेश्वरमाराध्य पुन स जीवित ६ अजयपालराज्यम्—वि० स० १२३०-१२३३, ७ शिव शृङ्गतीक्ष्णाग्र शङ्ख.

८ मूलराजराज्यम्—वि० स० १२३३-१२३५ ९ य मिल कुमारः श्रीअजयपालपुत्रश्रीमूलराजसकाशाहुष्कालपीडितानां अग्रजानां तदानीं वरमोचन वारितवान् १० निहितकौङ्कणाभिपतिमह्विषाङ्गुणेन

सर्वप्रधानपुरुषाधिपतिः प्रताप-

मल्लेन भूपतिममल्लिकया कृतो यः ॥ ३४ ॥

सेनानीर्विदधे कुमार इति यः शङ्के चुलुक्येन्दुना

जित्वा सोऽथ जवादवार्यतरसः प्रत्यर्थिपृथ्वीपतीन् ।

इष्टां तैद्विषयार्थिमाशियमिव प्रादात्पुरोधाः स्वयं

तस्मै याज्यमहीभुजे निजचमूवीरव्रजैरक्षतैः ॥ ३५ ॥

धाराधीशे विन्ध्यवर्मण्यवन्ध्यकौधाध्मातेऽप्याजिमुत्सृज्य याते ।

गोगस्थानं पत्तनं तस्य भङ्क्त्वा सौधस्थाने खानितो येन कूपः ॥ ३६ ॥

गृहीतं कुप्यता कुप्यं मालवेश्वरदेशतः ।

दत्तं पुनर्गयाश्राद्धे येनाकुप्यमकुप्यता ॥ ३७ ॥

जित्वा म्लेच्छपतेर्बलं तदतुलं राज्ञी सरःसंनिधौ

स्वःसिन्धोः सलिलैर्विधाय विधिवत्प्रीतिं पितृणामपि ।

दानी मोक्षमनुक्षतक्षिनितले कृत्वान्दमन्दव्रजे

राजार्थं रचयान्नकार चतुरः स्वार्थं प्रजार्थं च यः ॥ ३८ ॥

यः कर्माणि च यद्गुणांश्च तनुते तद्गर्भयःसख्यर्थं

कीर्तिर्यस्य च यश्च निर्मलरुचिर्नो जातुचिन्मुञ्चति ।

शस्त्राविष्कृतिरध्वरे च युधि च श्लाघ्योज्ज्वलीते यतः

सूत्रं यस्य हृदि स्फुरत्यविरतं ब्राह्मं च राज्यस्य च ॥ ३९ ॥

अरुन्धतीव कान्ताम्य पत्युराज्ञामरुन्धती ।

अभूदभिधया लक्ष्मीः साक्षादक्ष्मीरिव क्षिती ॥ ४० ॥

आदिमः प्रशममन्दिरं महादेव इत्यभिधया तदङ्गम् ।

येन पाणिनिहितेन पङ्कजेनेव तुप्यति परं सरस्वती ॥ ४१ ॥

सोमेश्वरदेव इति क्षितिदेवस्यास्य बन्धुरनुजन्मा ।

अजनि कनिष्ठस्तस्य आता एयातान्वयो विजयः ॥ ४२ ॥

१. विरिदेनमशुद्धिम्. २. अजनाईस्तुलं, अराजितं. ३. अयं विजयः यतो-
यमेनः पीतः.

तैस्त्रिभिः प्रथममध्यमोत्तमैः स्वे पदे च पुरुषैर्व्यवस्थितैः ।

शब्दशास्त्रमिव गोत्रमुच्चकैः सत्क्रियं समजनिष्ट विष्टपे ॥ ४३ ॥

सोमेश्वरदेवकवेरवेल्य लोकंपृणं गुणग्रामम् ।

हरिहरसुभटप्रभृतिभिरभिहितमेवं कविप्रवरैः ॥ ४४ ॥

श्रीसोमेश्वरदेवस्य कवितुः सवितुश्च कौ ।

स तृणाभ्यवहारस्य निरासेऽपि रसप्रदा ॥ ४५ ॥

वाग्देवतावसन्तस्य कवेः श्रीसोमशर्मणः ।

धुनोति विबुधान्सूक्तिः साहित्याम्भोनिधेः सुधा ॥ ४६ ॥

तय चक्रं शतपत्रं सद्गुणैः सर्वशास्त्रसंपूर्णम् ।

अवतु निजं पुस्तकमिव सोमेश्वरदेववाग्देवी ॥ ४७ ॥

वसिष्ठानिष्ठायाः पदमिति जगत्पस्ति पटहः

प्रकृष्टास्त्वेपामप्यजनिपत मुञ्जप्रभृतयः ।

कुले जातोऽप्येषां शतपृक्तिदुहित्रा पुनरयं

स्वयं पुत्रीचक्रे नवकविगुणप्रीणितहृदा ॥ ४८ ॥

काव्येन नव्यपदपाकरसात्पदेन

यामार्धमात्रघटितेन च नाटकेन ।

श्रीभीमभूमिपतिसंसदि सन्मलोक-

मस्तोकसंगदवशंवदमादधे यः ॥ ४९ ॥

कवीन्द्रपदवीस्पृहामहह तेऽपि तन्वन्ति य-

द्वचःककचकर्कशं प्रथयति व्यथां कर्णयोः ।

कविः स विरलः पुनर्भुवि भवादृशो दृश्यते

सुधाभिरभिषेचनं रचयतीव यः सृक्तिभिः ॥ ५० ॥

१. अय श्रीहर्षवश्यो हरिहरो वीरधवलराजसमीपे नैपद्यपुस्तक प्रथम चस्तु-
पालेऽमाले सल्यानगर-इति हरिहरप्रबन्धे प्रचन्धकोशे स्फुटमुपलभ्यते. १.
भीमदेवराज्यम्—वि० स० १२१५-१२९८; एतत्पुनर्भिमुवनपालराज्यम्—वि०
स० १२९८-१३००

मन्दश्छन्दसि कोऽपि कोऽपि विकलः सालंकृतिर्व्याकृता-

वर्थे कोऽपि वृथाश्रमो रसनिषाबन्धः स कोऽप्यध्वनि ।

वक्रान्तविहरद्विरश्वितनयामङ्गीरमक्षुत्तर-

स्पर्धाबन्धुभिरेक एव कवते काव्यैः कुमाराम्बजः ॥ ९१ ॥

वैदुष्यं विगताश्रयं श्रितवति श्रीहेमचन्द्रे दिवं

श्रीमहादनमन्तेरण विरतं विश्वोपकारवतम् ।

दृष्ट्वा तद्वयमत्र मग्निमुकुटे श्रीवस्तुपाले कवि-

स्तुतीतिस्तुतिकैतवादिति मुदामुद्गारमारब्धवान् ॥ ९२ ॥

भावाटान्वयवारिधौ विधुरिव श्रीचण्डपः प्रागम्-

संभूतोऽद्भुतसत्यशौचसदनं चण्डप्रसादस्ततः ।

सोमस्तत्तनयो नयोऽवलमतिस्तस्याश्वराजः सुतः

पूतारमाथ तदङ्गभूः सुकृतगूः श्रीवस्तुपालोऽभवत् ॥ ९३ ॥

उत्फुल्लमालीप्रतिमलकीर्तिः श्रीमल्लदेवोऽभवदमजन्मा ।

बभूव तस्यावरजश्च तेजःपालामिधानः सचिवप्रधानम् ॥ ९४ ॥

श्रीवस्तुपालस्य चिरायुरस्तु दिशां प्रकाशं दिशते सदा यः ।

कर्पूरकिरीटितकेरलसीरदायदातद्युतिभिर्वशोभिः ॥ ९५ ॥

क्षीणे चक्षुषि भेषजं भगवती पालीश्वरी देहिनां

देहे चित्रविचित्रभाजि शरणं धीवेधनाथः प्रभुः ।

संगारज्वरजरे हृदि सदा विष्णुर्भविष्णुर्मुदे

दौर्गन्धे च जिर्णसिते गतिरसी श्रीवस्तुपालः पुनः ॥ ९६ ॥

न यदति परया रथापि वाचः स्पृशति परम्य न मर्म नर्मणापि ।

विरमति मनिमानमान्यषन्दः कचन च नार्थिपदार्थितो विदवान् ॥ ९७ ॥

१. अथ कुमारस्य पुत्रः सोमेश्वरदेवर्षिः. २. श्रीमल्लदेवमन्त्राङ्ग-
मथगद्गथ कुमारपालगव्ये १० ग. १३३९. ३. नर्मणापि. ४. अथ प्रह-
रान्तराः सोमेश्वरस्य कुमारस्य पुत्रः.

धनमनवरतक्षितीन्द्रसेवाश्रमसमवासमयन्नतोऽपि दत्ते ।

अपरमपि परोपकारकं यद्विमृशति वस्तु तदेव वस्तुपालः ॥ ५८ ॥

• सत्यं ब्रुवे भवतु मा क्षतिरत्र काचि-

द्भूत्वा खलप्रकृतिनापि मयातिमात्रम् ।

मग्नी समे च विषमे च परीक्षितोऽसौ

दृष्टं न दुष्टमिह किञ्चन सच्चरित्रे ॥ ५९ ॥

अयमनुदिनदानोत्कर्षितप्राणपर्व-

त्परिचरितचरित्रः स्वस्तिमानस्तु मग्नी ।

तुहिनकरसमानैर्यस्य कीर्तिप्रतानै-

रजनिपत रजन्यः प्राप्तराकाविषाकाः ॥ ६० ॥

लभन्ते लोकतः पापाः शापानन्ये नियोगिनः ।

अधिकारमधिकारममात्यः शास्त्रसौ पुनः ॥ ६१ ॥

त एव स्तूयन्ते नृपतिपशुभिर्धीवरतया

प्रजानामानायः सपदि खलु येभ्यः प्रपतति ।

तदित्थं सुस्थानां चकितचकितं कापि वसता

सता संप्रत्येकः सचिवशिवतातिर्भुवि भवान् ॥ ६२ ॥

अर्थदानदलितार्थिदुःस्थितिं त्वां विना विनयनम्र संप्रति ।

मृज्यते जगति केनचित्सतां वस्तुपाल न कपालदुर्लिपिः ॥ ६३ ॥

गोमयरसानुलिप्ते कीर्तिसुधाधवलिते च भवनगृहे ।

श्रीवस्तुपाल भवतश्चकास्ति चित्रं चरित्रमिह ॥ ६४ ॥

पीयूषैः प्रणता हिमैः प्रणिहिता ताराभिराराधिता

गङ्गावीचिभिरर्चिता परिचिता दिग्दन्तिदन्तांशुभिः ।

कर्पूरैः परिशीलिता मलयजैरावर्जिता मण्डिता

डिण्डीरस्तवकैर्वकैरनुसृता मग्नीश कीर्तिस्तव ॥ ६५ ॥

प्रवर्तमानेऽत्र कवित्वसन्ने सत्कृत्य सत्पात्रममात्यमेवम् ।

कृतार्थमात्मानमसावमंस्त सौवस्तिको गुर्जरनिर्जराणाम् ॥ ६६ ॥

कुमारपुत्रेण कुमारमातुः काव्यं तदेतज्जगदेकदेव्याः ।

श्रुतिस्मृतिव्याकृतियज्ञविद्याविशारदेन क्रियते सा तेन ॥ ६७ ॥

इति श्रीगुर्जरेश्वरपुरोहितश्रीमोक्षेश्वरदेवविरचिते सुरभोत्सवनाम्नि महाकाव्ये
अविप्रक्षान्तिवर्णनो नाम पञ्चदशः सर्गः ।

६१५७

समाप्तं चेद् काव्यम् ।